

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study And Support Foundation

ปัจจัย ๒๔

เล่ม ๓

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

สารบัญ

หน้า

วิชาการต่าง ๆ เป็นการรู้เพียงอรรถบัญญัติ	๑
ข้อสำคัญที่ควรเข้าใจปกตูปนิสสยปัจจัยประการที่ ๑	๑
ความต่างกันระหว่างเหตุปัจจัยกับปกตูปนิสสยปัจจัย	๓
แม้การตื่นนอนเป็นเวลา ก็เป็นเพราะปกตูปนิสสยปัจจัย	๔
โลกุตตรธรรมไม่เป็นปกตูปนิสสยปัจจัยแก่อกุศล	๔
โลกียกุศลเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้เกิดอกุศลได้อย่างไร	๖
ชีวิตประจำวันเป็นไปตามปกตูปนิสสยปัจจัย	๖
ถ้าสติปัฏฐานไม่เกิด ก็จะมีอยู่ในโลกของสมมติบัญญัติ	๗
ปุเรชาตปัจจัย – รูปที่เกิดก่อนเป็นปัจจัยให้นามเกิดได้	๗
วัตถุปุเรชาตปัจจัย – อารัมมณปุเรชาตปัจจัย	๘
หทยวัตถุที่เกิดก่อนยังไม่ดับหมายความว่าอย่างไร	๑๐
รูปใดปรากฏเป็นอารมณ์จึงจะรู้ความจริงได้	๑๑
รูปที่รวมกันอยู่ แท้จริงแล้วแยกจากกัน ไม่ระคนกัน	๑๒
ความอัศจรรย์ของนามและรูปซึ่งเป็นปัจจัยแก่กันและกัน	๑๓
รูปที่เป็นปุเรชาตปัจจัย รูปนั้นต้องเกิดก่อนจิต	๑๕
รูปที่เป็นปุเรชาตปัจจัย ๑๑ หมวด	๑๖
ความหมายของอุปาทะ – สัตติ – ภังคะ	๑๗
ถ้าศึกษาปุเรชาตปัจจัยแล้ว คำว่าจิตสังขจะไม่มี	๑๘
ธรรมที่เป็นปุเรชาตปัจจัย ได้แก่ รูปธรรมเท่านั้น	๑๙
ทบทวนความเข้าใจในเรื่องปุเรชาตปัจจัย	๑๙
นอกจากเวลาปฏิสนธิ รูปเป็นปัจจัยแก่นามโดยต้องเกิดก่อน	๒๐
ปัจจุชาตปัจจัย	๒๑
ปฏิสนธิจิตทุกดวง และอรูปรวิปากจิต ๔	๒๒

สารบัญ

หน้า

จิตอุปถัมภ์รูปที่เกิดก่อน โดยเป็นปัจฉาชาติปัจจัย	๒๒
ทบทวนความหมายของปัจฉาชาติปัจจัย	๒๓
จิต ๑๖ ดวง ที่ไม่เป็นปัจจัยให้เกิดรูป	๒๓
จิตที่เป็นปัจจัยให้รูปเกิด แต่ไม่เป็นปัจจัยให้เกิดอิริยาบถ	๒๔
ทวิปัญจวิญญาณเป็นปัจฉาชาติปัจจัยหรือเปล่า	๒๕
ฉานจิตที่เป็นมหัคคตจิต ไม่เป็นปัจจัยให้เกิดวิญญูติ	๒๕
จิตอื่นๆที่เป็นปัจจัยให้รูปเกิด อิริยาบถเกิด วิญญูติรูปเกิด	๒๖
ฉานจิตของท่านพระสารีบุตรเกิดสลับกับกามาวจรจิตได้	๒๖
ปัจจัยธรรมและปัจจัยูปันธรรมในปัจฉาชาติปัจจัย	๒๗
ในอสังขยสัตตาพรหมภูมิ ไม่มีปุเรชาติปัจจัยและปัจฉาชาติปัจจัย	๒๘
ผู้ที่เข้านิโรธสมาบัติ ไม่มีปัจฉาชาติปัจจัย	๒๘
รูปทุกรูปเป็นปุเรชาติปัจจัยหรือเปล่า	๒๙
รูปที่อาศัยนิปผันนรูปเกิด ไม่เป็นปุเรชาติปัจจัย	๒๙
อเสวนปัจจัย	๓๐
ทบทวนปัจจัยต่าง ๆ ที่ได้ศึกษาแล้ว	๓๑
มีเพียง ๖ รูปเท่านั้นที่เป็นที่เกิดของจิต	๓๓
ในภูมิที่มีชั้น ๕ ภวังคจิตทั้งหมดเกิดที่หทยวัตถุ	๓๓
วิถีจิตที่ ๑ – ปัญจทวาราวชชนจิต – ที่เกิด – ปัจจัยต่าง ๆ	๓๔
วิถีจิตที่ ๒ – ทวิปัญจวิญญาณ – ที่เกิด – ปัจจัยต่าง ๆ	๓๕
คำถามทบทวนเกี่ยวกับจักขุวิญญาณ	๓๖
วิถีจิตที่ ๓ – สัมปฏิจฉันนจิต – ที่เกิด – ปัจจัยต่าง ๆ	๓๗
วิถีจิตที่ ๔ – สันตிரณจิต – ที่เกิด – ปัจจัยต่าง ๆ	๓๘
วิถีจิตที่ ๕ – โภกฐัพพนจิต – ที่เกิด – ปัจจัยต่าง ๆ	๓๘

สารบัญ

หน้า

วิธีจิตที่ ๖ – ชวนจิต	๓๙
ทบทวนกามชวนจิต ๒๙ ดวง	๔๐
ชวนจิต – ที่เกิด – ปัจจัยต่าง ๆ	๔๐
ชวนจิตที่ ๑ – ๗ กับอเสวนปัจจัย	๔๒
วิธีจิตที่ ๘ – ตทาลัมพนจิต – ที่เกิด – ปัจจัยต่าง ๆ	๔๓
ภวังคจิตเกิดขึ้นวิธีจิตทางปัญจทวารกับวิธีจิตทางมโนทวาร	๔๔
ทางมโนทวารวิธีจิตมีวิธีจิตเกิดน้อยกว่าทางปัญจทวารวิธี	๔๕
วิธีจิตแรกทางมโนทวาร มโนทวารวัชชนจิต	๔๖
วิธีจิตที่ ๒ ทางมโนทวาร – ชวนจิต	๔๖
กามชวนะ – อัปปนาชวนะ – อเสวนปัจจัย	๔๗
กุศลจิตเป็นอเสวนปัจจัยให้เกิดอกุศลจิตได้ไหม	๔๘
กุศลเป็นอเสวนปัจจัยแก่กุศล	๔๙
ทำไมกุศลจิตไม่เป็นปัจจัยแก่วิบากจิต	๔๙
อเสวนปัจจัยต่างจากอนันตรปัจจัยอย่างไร	๕๐
โลกุตตรจิตไม่เป็นอเสวนปัจจัย	๕๑
โลภมูลจิต กับอเสวนปัจจัยและอนันตรปัจจัย	๕๑
อเสวนปัจจัย ก็คือชวนจิตที่กำลังเกิดเป็นไปในขณะนี้	๕๑
ปัจจัยที่ ๑๓ กัมมปัจจัย	๕๒
รูปปรมัตถ์ไม่ใช่กรรม เพราะรูปไม่ใช่สภาพรู้	๕๒
จิตปรมัตถ์ไม่ใช่กรรม แต่เจตนาเจตสิกเป็นกรรม	๕๓
เจตนาเจตสิกเป็นสัพพจิตตสาธารณเจตสิก	๕๔
เจตนาเจตสิกเป็นชั้นอะไร	๕๕
เจตนาเป็นสภาพที่ชวนชวายนในการปรุงแต่ง	๕๕

สารบัญ

หน้า

เปรียบเทียบเหตุปัจจัยกับกัมมปัจจัย	๕๖
สหชาตกัมมปัจจัย	๕๖
อาหารรูป อุตฺตรูป ไม่เป็นสหชาตปัจจัยุปัน	๕๗
เมื่อกรรมเป็นปัจจัย ทำไมจิตตชรูปเป็นปัจจัยุปันได้	๕๘
เจตนาเจตสิกเป็นปัจจัยให้จิตตชรูปเกิด	๕๘
เจตนาเจตสิกที่เกิดกับทวิปัญญวิญญาณ	๕๙
จิตตชรูปเกิดเพราะจิตและเจตสิกที่เกิดร่วมกับจิต	๕๙
ขณะที่นอนหลับสนิท มีจิตตชรูปเกิดร่วมด้วยหรือไม่	๖๐
ขณะที่ฝัน มีจิตตชรูปเกิดร่วมด้วยหรือไม่	๖๐
น่านักขณิกกัมมปัจจัย	๖๐
เห็นผลของกรรม ทั้งนามธรรมและรูปธรรม	๖๑
กรรมและผลของกรรมเป็นอนัตตา	๖๒
กัมมนิยาม – ไม่ว่าจะอยู่ในอากาศก็หนีไม่พ้นผลของกรรม	๖๒
กัมมนิยาม – ไม่ว่าจะอยู่ในกลางทะเลก็หนีไม่พ้นผลของกรรม	๖๓
กัมมนิยาม – ไม่ว่าจะเข้าไปสู่ระหว่างภูเขา ก็หนีไม่พ้นผลของกรรม	๖๔
นิยาม ๕ – พืชนิยาม	๖๔
นิยาม ๕ – อุตฺตนิยาม	๖๕
นิยาม ๕ – กัมมนิยาม	๖๕
นิยาม ๕ – รัสมนิยาม	๖๕
นิยาม ๕ – จิตตนิยาม	๖๖
คำถามเกี่ยวกับสหชาตกัมมปัจจัย	๖๖
คำถามเกี่ยวกับน่านักขณิกกัมมปัจจัย	๖๗
เจตนาเจตสิกเป็นสหชาตกัมมปัจจัยและน่านักขณิกกัมมปัจจัย	๖๘

สารบัญ

หน้า

เจตนาเจตสิกที่เกิดกับโลกุตตรมัคคจิต	๖๘
ความจำเป็นที่ต้องรู้เรื่องชาติของจิตโดยไม่สับสน	๖๙
เจตนาเจตสิกในกัมมปัจจัยทั้ง ๒ มีเท่าไร	๖๙
เจตนาเจตสิกที่เกิดกับโลกุตตรจิตเป็นอนันตรกัมมปัจจัย	๖๙
โลกุตตรมัคคจิตเป็นอกาลิโก	๗๑
ถามทบทวนเรื่องของสหชาตกัมมปัจจัย	๗๒
โสตปาตติมัคคจิตจะเกิดในภุมิที่มีชั้น ๕ เท่านั้น	๗๓
ถามทบทวนเรื่องน่านักขณิกกัมมปัจจัย	๗๔
การให้ผลของกรรมในปฏิสนธิกาล และในปวัตติกาล	๗๖
กัมมชรูปเกิดนอกตัวได้ไหม	๗๗
ตัวอย่างของน่านักขณิกกัมมปัจจัยที่ให้ผลในชาตินี้	๗๗
ทบทวนกัมมปัจจัย	๗๗
อกุศลเป็นน่านักขณิกกัมมปัจจัยให้เกิดในอบายภูมิได้	๗๘
วิปากปัจจัย	๗๘
วันหนึ่ง ๆ ไม่พ้นไปจากวิปาก	๗๙
วิปากปัจจัย คือ วิปากจิตและเจตสิกที่อาศัยกันเกิดขึ้น	๗๙
วิปากปัจจัยโดยนัยของชั้น ๕	๘๐
พิสูจน์วิปากในชีวิตประจำวันได้โดยสติระลึกรู้	๘๐
ที่จะรู้ว่าเป็นวิปาก คือ ขณะไหน	๘๑
บรรลุลุทธิยสังกรรมโดยไม่รู้อะไรไม่ได้	๘๒
ศึกษาวิปากปัจจัยเพื่ออบรมเจริญปัญญา	๘๓
มีเหตุปัจจัยให้รู้แจ้งเกิดแล้วเป็นวิปากปัจจัย	๘๕
ในอุปพรม แม้ไม่มีรูปใด ๆ แต่ก็ยังมีวิปากปัจจัย	๘๕

สารบัญ

หน้า

อย่าลืมนะว่า ขณะนี้มีวิบาก	๘๕
ทรัพย์เสียหาย สูญหาย เป็นวิบากหรือไม่	๘๕
มีสมบัติก็เหมือนไม่มีสมบัติ เมื่อไม่ปรากฏ	๘๖
สมบัติของใคร	๘๗
ทุกเรื่องจากทุกวันนี้มาจากตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ	๘๗
ภัยที่มาถึงตัวนั้นเป็นผลของอดีตกรรมของตนเอง	๘๘
เจ็บไข้ได้ป่วยเป็นผลของอกุศลกรรมไซ้ไหม	๘๘
ถ้าไม่ใช่สติปัญญา ย่อมจะยึดถือวิบากว่าเป็นเรา	๘๙
เพียงชั่วขณะเดียวที่คิดว่าเป็นบุคคลนี้ในชาตินี้	๘๙
ทบทวน ปฏิสนธิจิต กับ กัมมปัจจัย	๙๑
ทบทวน ปฏิสนธิจิต กับ วิปากปัจจัย	๙๒
ทบทวน ปฏิสนธิจิต เป็น ปัจจัยแก่รูปอะไร	๙๓
หทยวัตถุที่เกิดพร้อมกับปฏิสนธิจิต เป็นปุเรชาตปัจจัยหรือไม่	๙๔
กัมมชรูปที่เกิดพร้อมกับปฏิสนธิจิตเป็นปัจจัยอุปบันของปัจจัยอะไร	๙๔
เจตนาเจตสิกที่เกิดพร้อมกับปฏิสนธิจิตเป็นสหชาตกัมมปัจจัย	
แก่กัมมชรูป	๙๖
ถ้าขาดปัจจัย สภาพธรรมแต่ละอย่างย่อมเกิดไม่ได้	๙๖
ปัจจัย ๒๘ สงเคราะห์ลงในปัจจัย ๘ หรือปัจจัย ๔ ก็ได้	๙๗
ปัจจัยที่ ๑๕ อาหารปัจจัย	๙๙
สัมมาทิฐิสูตร – ข้อความเกี่ยวกับกัมมปัจจัย	๑๐๐
สัมมาทิฐิสูตร – ข้อความเกี่ยวกับอาหารปัจจัย	๑๐๑
รูปอาหาร ๑ ได้แก่ กพพีการอาหาร	๑๐๒
ชีวิตเป็นไปด้วยอาหารปัจจัย	๑๐๓

สารบัญ

	หน้า
อาหารที่เป็นคำ ๆ	๑๐๓
อาหารหยาบ – อาหารละเอียด	๑๐๔
โศชาในวัดถุหยาบ – โศชาในวัดถุละเอียด	๑๐๕
จะหมดสงสัยเรื่องอาหารของเทพหรือพรหม เมื่ออยู่ในภุมินั้น	๑๐๖
เหตุที่ทรงแสดงอาหารปัจจัยในเรื่องของกพพิการาหาร	๑๐๗
ในภายในร่างกายนี้จะได้อธิบายว่ามีตัวตนบริโภคอาหารก็หาไม่	๑๐๗
โดยการผลักดันหรือชวนไปแห่งวายุธาตุอันเกิดแต่จิตเท่านั้น	๑๐๘
อาหารที่ล่วงล้าออกไปแล้วเป็นไปด้วยอำนาจแห่งธาตุต่าง ๆ	๑๐๙

วิชาการต่างๆ เป็นการรู้เพียงอรรถบัญญัติ

วิชาการทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นวิทยาศาสตร์การแพทย์ หรือว่าวิทยาศาสตร์สาขาใด ๆ ก็เป็นเพียงการรู้อรรถบัญญัติของรูป แต่ไม่ใช่ว่ารู้ลักษณะของรูปตามความเป็นจริง

ในพระไตรปิฎกมีเรื่องปอด หัวใจ ตับ ม้าม เลือด แต่ว่าลักษณะที่แท้จริง คือ รูปที่ปรากฏแต่ละทาง รูปที่ปรากฏทางตา ก็เป็นสิ่งที่สามารถจะปรากฏเป็นสีสังวณณะต่าง ๆ ได้ รูปที่ปรากฏทางหู เป็นเสียงต่าง ๆ ปรากฏทางจมูก ก็เป็นกลิ่น ปรากฏทางลิ้น ก็เป็นรส ปรากฏทางกาย ก็เป็นเย็น ร้อน อ่อน แข็ง ตึง ไหว

ใครรู้การเต้นของหัวใจ ถ้าขณะนั้นนึกถึงเรื่องการสูบฉีดโลหิตของหัวใจ หรือว่าการเต้นของชีพจร ในขณะนั้นก็เป็นผู้รู้เรื่องอรรถบัญญัติของรูป

แต่ว่าขณะใดที่รู้ลักษณะที่เย็น ร้อน อ่อน แข็ง ตึง ไหว ของรูปที่ปรากฏที่กาย ในขณะนั้นคือ ผู้นั้นเป็นผู้ที่เจริญสติปัฏฐานที่จะรู้ว่า สภาพลักษณะแท้จริงของรูป ปรากฏที่กาย ก็มีเพียงลักษณะที่เย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็ง ตึงหรือไหว ซึ่งอรรถบัญญัติก็อาจจะเป็นส่วนต่าง ๆ ของร่างกายได้ เป็นสิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏ เป็นอาหาร หรือวัตถุสิ่งต่าง ๆ ได้ แต่ว่าลักษณะของรูปทุกรูปที่จะปรากฏที่กาย ก็คือ เย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็ง ตึงหรือไหว

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า รูปทั้งหมดเวลาที่เป็นปกตูปนิสสยปัจจัยแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเรื่องของร่างกายว่า เป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้รูปนั้นเป็นปัจจัยให้นามธรรมเกิดเป็นสุขหรือเป็นทุกข์ทางกาย ซึ่งทุกท่านก็จะเห็นได้ว่าเป็นส่วนที่สำคัญจริง ๆ แต่ถ้าเป็นอรรถบัญญัติแล้ว ก็คิดถึงอาหารต่าง ๆ บุคคลต่าง ๆ หรือเสนาสนะต่าง ๆ เป็นปกตูปนิสสยปัจจัย

ข้อสำคัญที่ควรเข้าใจปกตูปนิสสยปัจจัยประการที่ ๑

สำหรับข้อสำคัญที่ควรเข้าใจของปกตูปนิสสยปัจจัย ก็คือ

ประการที่ ๑ จิต เจตสิก รูป มัปปัญญติ คือ อรรถบัญญัติ เป็นต้น เป็น ปกตูปนิสสยปัจจัยแก่นามธรรม คือ จิตและเจตสิกเท่านั้น ไม่เป็นปัจจัยแก่รูป

และการเป็นปัจจัยนี้ ท่านผู้ฟังคิดถึงปัจจุบันชาติว่า ไม่ว่าจะเป็นกุศลธรรมหรือ อกุศลธรรมก็ตามที่เกิดขึ้น เป็นโลภมูลจิต โทสมูลจิตประเภทต่าง ๆ นั้น ก็เพราะปกตูปนิสสยปัจจัย ได้แก่ จิต เจตสิกที่เคยเกิดแล้วในอดีต เป็นปัจจัยให้จิตและเจตสิก ประเภทนั้น ๆ เกิดขึ้นในปัจจุบัน

แต่อย่าลืมว่า จิตและเจตสิกซึ่งเกิดขึ้นเป็นไปในปัจจุบัน คือ ในชาตินี้ไม่ได้สูญหายไปไหน ก็ยังคงสะสมสืบต่อเป็นปกตูปนิสสยปัจจัย คือ จะเป็นปัจจัยที่มีกำลังเป็นปกติ ที่จะทำให้จิตและเจตสิกประเภทนั้น ๆ เกิดขึ้นอีกในอนาคตนั่นเอง

เพราะฉะนั้น ชาตินี้ ส่วนใหญ่อุปนิสัยที่มีกำลังเป็นอย่างไร ก็จะสืบต่อติดตามสะสมไป เป็นปกตูปนิสสยปัจจัย ที่จะทำให้เกิดสภาพธรรมที่มีกำลัง เป็นปกติ ที่จะเกิดต่อไปในอนาคตอย่างนั้น ๆ ซึ่งท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า แม้ในปัจจุบันชาตินี้เอง ท่านผู้ฟังสะสมอุปนิสัยใหม่ ๆ บ้างไหม ชีวิตส่วนตัวประจำวันของแต่ละคน ซึ่งแต่ละคนย่อมทราบ แต่ก่อนนี้เคยเป็นอย่างไร และก็ในภายหลัง หรือว่าในวัยหลัง ก็เริ่มสั่งสมอุปนิสัยปัจจัยใหม่ได้

การศึกษาทั้งหมดตั้งแต่เด็กจนโตจะเห็นได้ว่า เป็นปกตูปนิสสยปัจจัยที่จะทำให้จิตและเจตสิกหลัง ๆ เกิดขึ้น ท่านผู้ฟังศึกษาวิชาการเรื่องอะไร ความคิดของท่านในขณะนั้นก็จะเกิดขึ้น น้อมไปสู่เรื่องนั้น ๆ ที่เคยศึกษา ไม่ว่าจะท่านจะศึกษาวิชาการทหาร หรือว่าการแพทย์ การค้า ธุรกิจต่าง ๆ แต่ละคนก็มีอุปนิสสยปัจจัย คือ ปกตูปนิสสยปัจจัยที่ได้เคยเกิดแล้ว ที่ได้เคยศึกษาแล้วนั่นเอง เป็นปัจจัยทำให้ในขณะนี้เกิดคิดในเรื่องนั้น ๆ ขึ้น

หรือในทางธรรมะ ท่านที่ไม่เคยสวดมนต์เลย ก็เริ่มท่อง เริ่มสวด จนในที่สุดก็คล่องหรือชำนาญ นั่นก็เป็นเพราะปกตูปนิสสยปัจจัย อาศัยการสะสมในปัจจุบันชาตินี้เอง ทีละเล็กทีละน้อย จนในที่สุดก็เป็นความชำนาญ เป็นปัจจัยที่มีกำลังตามปกติ ที่จะทำให้จิตและเจตสิกเกิดขึ้นได้

ความต่างกันระหว่างเหตุปัจจัยกับปกตุนิสสยปัจจัย

ปกตุนิสสยปัจจัย เป็นเรื่องที่ไม่ยาก เพราะเหตุว่าเป็นชีวิตประจำวัน

สำหรับข้อสำคัญอีกประการหนึ่ง ที่ควรเข้าใจของปกตุนิสสยปัจจัย ประการที่ ๒ คือ ความต่างกันของเหตุปัจจัย และปกตุนิสสยปัจจัย

สำหรับเหตุปัจจัย ต้องเป็นสหชาติปัจจัย คือ ปัจจัยและปัจจัยปบันต้องเกิดร่วมกัน พร้อมกัน

ในขณะที่จิตเกิดขึ้นขณะนี้ ประกอบด้วยเหตุอะไร ประกอบด้วย อโลภเหตุ อโทสเหตุ อโมหเหตุ เป็นมหากุศลที่ประกอบด้วยปัญญา หรือว่าเป็นอกุศลประเภท โลกมุลจิต ไม่มีทางจะรู้ได้เลย รู้แต่ชื่อเท่านั้น ถ้าสติสัมปชัญญะไม่เกิด จะไม่รู้จักตัวจริง คือ สภาพธรรมซึ่งมีลักษณะนั้น ๆ ว่า สภาพธรรมที่เป็นโลภะมีลักษณะอย่างหนึ่ง สภาพธรรมที่เป็นอโลภะ ตรงกันข้าม มีลักษณะอีกอย่างหนึ่ง หรือ สภาพธรรมที่เป็นโทสะมีลักษณะอีกอย่างหนึ่ง สภาพธรรมที่เป็นอโทสะมีลักษณะที่ตรงกันข้าม เป็นอีกลักษณะหนึ่ง

เพราะฉะนั้น จิตจะเป็นโลกมุลจิต หรือโทสมุลจิต หรือมหากุศลจิตก็ตาม ก็เพราะเหตุ คือ เจตสิกนั้น ๆ ที่เป็นเหตุเกิดร่วมด้วย เช่น เมื่อจิตประกอบด้วยโลกเจตสิก คือ โลภะเป็นเหตุปัจจัยเกิดพร้อมกับจิตใด จิตนั้นจะเป็นสภาพธรรมอื่นไม่ได้ นอกจากเป็นไปตามกำลังของโลภะ คือ เป็นสภาพที่พอใจและติดในอารมณ์นั้น และเหตุปัจจัย คือ โลกเจตสิกนั้น ต้องดับพร้อมกับจิตนั้น

แต่สำหรับปกตุนิสสยปัจจัย ไม่เป็นอย่างนั้น เพราะเหตุว่าปกตุนิสสยปัจจัย จะไม่เกิดร่วมกับปัจจัยปบัน ไม่ใช่สหชาติปัจจัย ซึ่งถ้าไม่กล่าวถึงตัวอย่าง ก็อาจจะมองไม่เห็นชัด แต่ลองคิดดูตามธรรมดาว่า ทุกท่านเห็นสิ่งเดียวกัน แต่เพราะอะไรคนหนึ่งจึงเกิดโลกมุลจิต อีกคนหนึ่งเกิดโทสมุลจิต ต่างกันได้

จิตนั้นประกอบด้วยเหตุปัจจัย คนหนึ่งประกอบด้วยโลกเจตสิกเป็นโลกมุลจิต ส่วนอีกคนหนึ่งประกอบด้วยโทสเจตสิก เป็นโทสมุลจิต แม้ว่าจะเห็นสิ่งเดียวกัน

เพราะอะไร ก็เพราะปกตูปนิสสยปัจจัย คือ การสังสมของคนที่เกิดโลภมูลจิต เคยชอบ เคยพอใจ เคยยินดีในอารมณ์นั้น แต่อีกคนหนึ่งไม่ชอบ ไม่พอใจ ไม่ติดในอารมณ์นั้น

บางคนชอบร้อน บางคนชอบหนาว อยู่ในห้องเดียวกัน ก็ลำบากแล้ว คนหนึ่ง จะเปิดหน้าต่าง อีกคนหนึ่งจะปิดหน้าต่าง เป็นไปตามเหตุตามปัจจัยทั้งสิ้น ซึ่งสภาพของจิตในขณะนั้น สติสัมปชัญญะที่ระลึก จะรู้ว่า เป็นโลภมูลจิต หรือ เป็นโทสมูลจิต

จิตในขณะนั้นจะเป็นโลภมูลจิต หรือโทสมูลจิต ก็เพราะปกตูปนิสสยปัจจัย แต่ตัวจิตซึ่งเป็นโลภมูลจิตประกอบด้วย เห-ตุปัจจัย คือ ถ้าประกอบด้วยโลภะเป็นเหตุ ก็เป็นโลภมูลจิต ถ้าประกอบด้วยโทสะเป็นเหตุ ก็เป็นโทสมูลจิต แต่ที่จิตจะเป็นโลภมูลจิตหรือโทสมูลจิตนั้น แล้วแต่ปกตูปนิสสยปัจจัย

เพราะฉะนั้น ก็ จะเห็นความต่างกันของเห-ตุปัจจัย และ ปกตูปนิสสยปัจจัยว่า สำหรับเห-ตุปัจจัย ต้องเป็นสหชาติปัจจัย คือ ปัจจัยและปัจจัยปนเกิดร่วมกันและดับพร้อมกัน ส่วนปกตูปนิสสยปัจจัย เป็นปัจจัยที่สะสมปรุงแต่งจนมีกำลังให้เห-ตุปัจจัย นั้น ๆ เกิดกับจิตในขณะนั้น ๆ

แม้การตื่นนอนเป็นเวลา ก็เป็นเพราะปกตูปนิสสยปัจจัย

แม้แต่การตื่นนอน สังเกตได้หรือไม่ว่า เพราะปกตูปนิสสยปัจจัย ท่านที่ตื่นเป็นเวลาเสมอ ๆ บางท่านอาจจะตื่นตี ๕ หรือบางท่านอาจจะตื่น ๖ โมงเช้า เป็นประจำ ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล แต่เป็นปกตูปนิสสยปัจจัย การที่เคยตื่นบ่อยขึ้น ๆ จนกระทั่งมีกำลัง เป็นปกติ ก็สามารถทำให้ตื่นขึ้นตามเวลา เพราะเหตุว่า การเกิดขึ้นบ่อย ๆ นั้นเองเป็นปัจจัยที่มีกำลัง

โลกุตตรธรรมไม่เป็นปกตูปนิสสยปัจจัยแก่อกุศล

ข้อสำคัญอีกประการหนึ่งที่ควรเข้าใจของปกตูปนิสสยปัจจัย คือ โลกุตตรธรรมไม่เป็น ปกตูปนิสสยปัจจัยแก่อกุศล

ปกตุนิสสยปัจจัย เป็นปัจจัยที่กว้างขวางมาก ดังที่ได้กล่าวถึงแล้วว่า กุศล เป็นปัจจัยให้เกิดกุศลก็ได้ กุศลเป็นปัจจัยให้เกิดอกุศลก็ได้ กุศลเป็นปัจจัยให้เกิด อภัยากตะก็ได้

สำหรับกุศลเป็นปกตุนิสสยปัจจัยให้เกิดอกุศล ต้องหมายเฉพาะโลกียกุศล เท่านั้น โลกุตตรธรรม โลกุตตรกุศล หรือโลกุตตรวิบาก ไม่เป็นปกตุนิสสยปัจจัย ให้เกิดอกุศลธรรมเลย

แต่ว่าโลกุตตรธรรมเป็นปกตุนิสสยปัจจัยแก่กุศลทั้งหมด การอบรมเจริญกุศล ทุกประการ เพื่อที่จะให้รู้แจ้งอริยสัจธรรม คือ มัคคจิตเกิดขึ้นดับกิเลสเป็นสมุจเฉท ตามระดับขั้นของมัคคจิต จะเห็นได้ว่า ต้องอาศัยการอบรม การเจริญภาวนา สังสม กุศลทั้งหลาย ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามปกติ ตามความเป็นจริง จนกระทั่งโศตาปัตติมัคคจิตเกิด ไม่ใช่เป็นเวลานานๆ เลย

เมื่อโศตาปัตติมัคคจิตซึ่งสามารถจะดับกิเลสได้เกิดขึ้น และดับไป โศตาปัตติผล จิตเกิดต่อทันทีที่ไม่มีระหว่างกัน โลกุตตรธรรม คือ โศตาปัตติมัคคจิตก็ดี โศตาปัตติผล จิตก็ดี ไม่เป็นปัจจัยให้อกุศลจิตเกิดเลย แต่จะเป็นปัจจัยให้กุศลทั้งหลายเกิดได้ ไม่ว่าจะ เป็นทาน หรือเป็นศีล หรือเป็นความสงบของจิต หรือเป็นกุศลขั้นต่อไป

เพราะฉะนั้น ควรที่จะทราบว่า กุศลเป็นปกตุนิสสยปัจจัยแก่กุศลนั้น หมาย เฉพาะโลกียกุศลเท่านั้น ไม่หมายถึงโลกุตตรกุศล

ข้อความในอรรถกถาปัญจปกรณ์ ปฏฐานปกรณ์ วรรณนาแห่งปัญหาวาระ วิภังค์ มีข้อความว่า

ส่วนโลกุตตรกุศลเป็นธรรมระงับ ประณีต สูงสุด กำจัดอกุศลได้เด็ดขาด ฉะนั้น จึงไม่เป็นอุปนิสสยปัจจัยแก่อกุศล เหมือนพระจันทร์ไม่เป็นอุปนิสสยปัจจัยแห่ง ความมืด

ก็เป็นตัวอย่างซึ่งเห็นได้ชัด สำหรับโลกุตตรธรรมไม่เป็นปัจจัยแก่อกุศล แต่ โลเกียธรรมยังเป็นปกตุนิสสยปัจจัยของอกุศลได้

โลกียกุศลเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้เกิดอกุศลได้อย่างไร

ธงชัย โลกียกุศลเป็นปัจจัยแก่อกุศลจิตอย่างไรครับ ขอให้ยกตัวอย่าง

สุ. ทำกุศลแล้วเกิดโลภะ ความปรารถนาในผลของกุศลก็ได้ เช่น บางท่านปรารถนาผลที่เป็นมนุษย์สมบัติหรือสวรรค์สมบัติ เป็นเหตุให้เกิดความยินดีพอใจในผลของกุศลได้ หรือบางคนทำกุศลแล้วเกิดความสำคัญตน มีมานะว่าได้กระทำกุศลที่ประณีต หรือที่คนอื่นไม่สามารถกระทำได้

ชีวิตประจำวันเป็นไปตามปกตูปนิสสยปัจจัย

ปกตูปนิสสยปัจจัย เป็นชีวิตประจำวันจริง ๆ

ถ้าสงสัยว่า ทำไมจึงเกิดอกุศลอย่างนี้ ๆ ซึ่งไม่น่าจะเกิดเลย ถ้าได้เข้าใจเรื่องของปกตูปนิสสยปัจจัยแล้ว ก็หมดสงสัย เป็นธรรมดาเสียแล้ว เป็นปกติที่จะต้องเกิด เพราะเหตุว่า เคยกระทำอกุศลนั้น ๆ จนกระทั่งมีกำลัง เป็นปัจจัยที่จะทำให้อกุศลประเภทนั้น ๆ เกิดอีกได้

ธงชัย ขอให้อาจารย์ยกตัวอย่าง อภัยาทธรรมเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยแก่อกุศล และอภัยาทธรรมเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยแก่อกุศล

สุ. รูปไม่ใช่จิตและเจตสิก รูปไม่ใช่กุศลหรืออกุศล เพราะฉะนั้นรูปก็เป็นปัจจัยให้กุศลจิตหรืออกุศลจิตเกิดได้

ธงชัย ถ้าจิตที่ไม่เป็นกุศลและอกุศลล่ะครับ

สุ. วิบากจิตก็เหมือนกัน อย่างเช่น ความสุขทางกาย เวลาสุขทางกายเกิดขึ้น ก็ติด พอใจที่จะให้สุขทางกายนั้น ๆ เกิดขึ้นอีก เวลาทุกข์ทางกายเกิด ก็ไม่ปรารถนาที่จะให้ทุกข์ทางกายนั้นเกิดอีก มีการที่จะเฝ้าระวังรักษาโดยวิธีต่าง ๆ

ท่านที่ชอบพัฒลม ท่านจะเปิดพัฒลมใหม่ เวลาเปิดพัฒลมแล้วเย็นดี เป็นปัจจัยให้สุขเวทนาทางกายเกิดเย็นดีอีก หรือว่าจะไม่เปิดพัฒลม

ความสุขทางกาย ก็เป็นอภัยภักขธรรม เป็นปัจจัยให้ความสุขทางกายเกิดอีกได้ เพราะอาศัยความยินดีพอใจในความสุขทางกายอย่างนั้น

ถ้าสติปัฏฐานไม่เกิด ก็จะไม่อยู่ในโลกของสมมติบัญญัติ

เพราะฉะนั้น ในวันหนึ่ง ๆ ตลอดเรื่อยมา อยู่ในโลกของปรมาตมธรรมเท่านั้น หรืออยู่ในโลกของอรรถบัญญัติด้วย หรือว่าอยู่ในโลกของอรรถบัญญัติตลอดเวลา ไม่ได้รู้เลยว่า แท้ที่จริงแล้วเป็นปรมาตมธรรมทั้งสิ้น

พอที่จะทราบได้ไหมว่า อยู่ในโลกไหน อยู่ในอรรถบัญญัติ ขณะใดที่ สติปัฏฐานไม่ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ขณะอื่นทั้งหมดเป็นอรรถบัญญัติ คือ เห็นเป็นวัตถุดิบต่าง ๆ โดยไม่ได้ระลึกเลยว่า ทางตา แท้ที่จริงที่เห็น เป็นวัตถุดิบต่าง ๆ นั้น สภาพธรรมที่ปรากฏ เป็นแต่เพียงสิ่งที่ปรากฏทางตาเท่านั้น

แต่ที่ปรากฏเป็นสัจฐาน รูปร่างต่าง ๆ เพราะเป็นนิमितของธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม ที่ประชุมรวมกัน จึงปรากฏเป็นรูปร่างสัจฐาน เมื่อปรากฏเป็นรูปร่างสัจฐาน รวมทั้ง กลิ่นและรส จึงปรากฏเป็นอรรถบัญญัติว่า เป็นข้าว เป็นน้ำ เป็นผลไม้ เป็นพืช เป็น ผัก เป็นบุคคลต่าง ๆ แต่แท้ที่จริงแล้ว สภาพที่แท้จริง ก็คือ ปรมาตมธรรมซึ่งเกิดขึ้น เพราะเหตุปัจจัย และดับไปอย่างรวดเร็ว ตามความเป็นจริง

ปุเรชาตปัจจัย – รูปที่เกิดก่อนเป็นปัจจัยให้นามเกิดได้

ในปัจจัยต่อไป พระผู้มีพระภาคจึงทรงแสดง “ปุเรชาตปัจจัย” ซึ่งหมายความว่า ถึง รูปธรรมซึ่งเกิดก่อน เป็นปัจจัยให้นามธรรมเกิดขึ้น ในขณะที่รูปธรรมนั้นยังไม่ดับไป

แสดงถึงความสัมพันธ์และความเป็นปัจจัยกันของนามธรรมและรูปธรรม ซึ่งเกิดขึ้นเป็นไปอย่างรวดเร็วมาก สิ่งที่เคยคิดว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นวัตถุต่าง ๆ แท้ที่จริงแล้ว ในขณะที่ปรากฏทางตานั่น เป็นแต่เพียงสีสน်วณณะ เป็นรูปชนิดหนึ่ง ซึ่งสามารถจะมองเห็นได้ คือ ปรากฏทางตาได้

เสียงที่กำลังได้ยินนี้ ทุกท่านก็คงจะมีความคิดตามอรรถบัญญัติว่า เสียงนั้น หมายความว่าอะไร และก็รู้่อรรถบัญญัติจากรูปร่างนิमितส์ฐานว่า ใครเป็นผู้พูด แต่ว่าตามความเป็นจริงแล้ว หากความเป็นสัตว์ เป็นบุคคลไม่ได้ โดยพระผู้มีพระภาค ทรงแสดงว่า จิตขณะหนึ่งซึ่งจะเกิดขึ้นเห็นก็ตาม หรือว่าจะเกิดขึ้นได้ยินเสียงต่าง ๆ ก็ตาม รูปธรรมซึ่งเกิดก่อนและยังไม่ได้ดับไป ทั้ง ๆ ที่มีอายุเพียงการเกิดดับของจิต ๑๗ ขณะ ก็สามารถที่จะเป็นปัจจัยให้นามธรรมเกิดขึ้น ในระหว่างที่รูปธรรมนั้นยังไม่ได้ดับ

ความหมายของ “ปุเรชาติ” ชาติะ คือ เกิด ปุเร แปลว่า ก่อน

“ปุเรชาติปัจจัย” คือ สภาพธรรมซึ่งเป็นปัจจัยโดยการเกิดก่อน ซึ่งได้แก่รูปธรรมนั่นเองเป็นปัจจัยแกื่อนามธรรม โดยรูปธรรมนั้นต้องเกิดก่อนนามธรรมและยังไม่ได้ดับไป เพราะเหตุว่า รูปทุกรูปที่จะเป็นปัจจัยได้ ต้องเป็นปัจจัยเฉพาะในฐิตินะ ไม่ใช่ในอุปาทนนะของรูป นอกจากในขณะปฏิสนธิกาลขณะเดียวเท่านั้น ซึ่งหทยัตถุเกิดพร้อมกับปฏิสนธิจิต

เพราะฉะนั้น หทยัตถุที่เกิดพร้อมกับปฏิสนธิจิต เป็นปัจจัยแก่ปฏิสนธิจิตในอุปาทนนะ แต่หลังจากปฏิสนธิขณะแล้ว ไม่ว่าจะเป็นรูปใด ๆ เป็นปัจจัยใด ๆ ก็ตาม จะต้องเป็นปัจจัยได้เฉพาะในขณะที่เป็นฐิตินะ คือ พ้นจากอุปาทนนะของรูป และรูปนั้นยังไม่ได้ดับไป จึงเป็นฐิตินะ

วัตถุปุเรชาติปัจจัย – อารัมมณปุเรชาติปัจจัย

ปุเรชาติปัจจัย คือ รูปที่เกิดก่อนแล้วยังไม่ได้ดับ เป็นปัจจัยแกื่อนามธรรม โดยปัจจัย ๒ อย่าง คือ “วัตถุปุเรชาติปัจจัย” หรือ “ปุเรชาตนิสสยปัจจัย” หรือจะเรียกว่า “วัตถุปุเรชาตนิสสยปัจจัย” ก็ได้ หมายความว่าถึง รูปซึ่งเป็นทีอาศัย เป็นที่เกิดของจิต โดยเป็นสภาพธรรมที่เกิดก่อนจิต และยังไม่ได้ดับ

อีกอย่างหนึ่ง คือ “อารัมมณปุเรชาติปัจจัย” ได้แก่ รูปซึ่งเป็นอารมณ์ของจิต ซึ่งรูปที่จะเป็นอารมณ์ของจิตได้ รูปนั้นก็จะต้องเกิดก่อนจิต

สำหรับวัตถุปุเรชาติปัจจัย หรือ ปุเรชาตนิสสยปัจจัย โดยศัพท์ก็ทราบแล้วว่า

“นิสสย” หมายความว่า ถึง ที่อาศัย

“ปุเรชาตตะ” แปลว่า เกิดก่อน

เพราะฉะนั้น รูปซึ่งเป็นที่อาศัยให้จิตเกิดขึ้น โดยรูปนั้นเกิดก่อน ชื่อว่า “ปุเรชาตนิสสยปัจจัย”

สำหรับปุเรชาตนิสสยปัจจัย ไม่ได้หมายความว่าถึงรูปทั้งหมดทุกรูป แต่หมายเฉพาะกัมมรูป ๖ รูป ซึ่งเป็นที่อาศัย เป็นที่เกิดของจิตในภุมิที่มีขันธ ๕ เพราะเหตุว่าในภุมิที่มีขันธ ๕ นามธรรม คือ จิตและเจตสิกจะเกิดโดยไม่อาศัยรูปเป็นที่เกิดไม่ได้ เพราะฉะนั้นรูปซึ่งเป็นที่เกิดของจิตมี ๖ รูป ได้แก่

จักขุปสาทรูป เป็นจักขุวัตถุ คือ เป็นที่เกิดของจักขุวิญญาณและเจตสิกที่เกิดกับจักขุวิญญาณ

โสตปสาทรูป เป็นโสตวัตถุ คือ เป็นที่เกิดของโสตวิญญาณและเจตสิกซึ่งเกิดกับโสตวิญญาณ

ฆานปสาทรูป เป็นฆานวัตถุ คือ เป็นที่เกิดของฆานวิญญาณและเจตสิกซึ่งเกิดกับฆานวิญญาณ

ชีวหาปสาทรูป เป็นชีวหาวัตถุ คือ เป็นที่เกิดของชีวหาวิญญาณและเจตสิกซึ่งเกิดกับชีวหาวิญญาณ

กายปสาทรูป เป็นกายวัตถุ คือ เป็นที่เกิดของกายวิญญาณและเจตสิกซึ่งเกิดกับกายวิญญาณ

โดยเป็นปุเรชาตปัจจัย คือ รูปซึ่งจะเป็นที่เกิดของจิต ต้องเกิดก่อนจิต

ทั้งหมด ๕ รูป ทางทวารทั้ง ๕ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย

นอกจากจิต ๑๐ ดวง คือ จักขุวิญญาณ ๒ โสตวิญญาณ ๒ ฆานวิญญาณ ๒ ชิวหาวิญญาณ ๒ กายวิญญาณ ๒ แล้ว จิตอื่นทั้งหมดต้องเกิดที่ทวารวัตถุ

เพราะฉะนั้น ทวารวัตถุต้องเกิดก่อนจิตนั้น จึงจะเป็นปุเรชาตนิสสยปัจจัยของจิตซึ่งเกิดที่ทวารวัตถุ

๖ รูปแล้ว ซึ่งเป็นที่อาศัยให้จิตเกิดขึ้น โดยเกิดก่อน โดยเป็นปุเรชาตนิสสยปัจจัย

กุศลจิตเกิดที่ไหน ที่หทยวัตถุ โดยมีหทยวัตถุนั้นเกิดก่อนแล้วยังไม่ดับ จึงเป็น
ปุเรชาตนิสสยปัจจัย

หทยวัตถุที่เกิดก่อนยังไม่ดับหมายความว่าอย่างไร

ชาญ ที่อาจารย์พูดว่า หทยวัตถุที่เกิดก่อนยังไม่ดับ หมายความว่าอย่างไร

สุ. รูปมีอายุ ๑๗ ขณะของจิต จิตเกิดดับไป ๑๗ ขณะ รูปที่เกิดพร้อมจิต
ในอุปาทกขณะของจิตจึงจะดับไปพร้อมกับภังคขณะของจิตดวงที่ ๑๗ หรือขณะที่ ๑๗
รูปเกิดพร้อมกับอุปาทกขณะของจิต แล้วจิตนั้นเกิดดับไป ๑๗ ขณะ รูปซึ่งเกิดพร้อมกับ
อุปาทกขณะของจิตขณะที่ ๑ จะดับพร้อมกับภังคขณะของจิตขณะที่ ๑๗

ไม่ว่ารูปใด ๆ ทั้งสิ้น ในขณะที่รูปนั้นเกิดขึ้น ไม่สามารถที่จะเป็นปัจจัยได้

ในอุปาทกขณะของรูป จะไม่สามารถจะเป็นปัจจัยได้เลย เพราะเหตุว่ายังมีกำลัง
อ่อน เพิ่งเป็นอุปาทกขณะเท่านั้น แต่เมื่อล่วงเลยอุปาทกขณะของรูป เป็นจิตินขณะ คือ
ยังไม่ดับไป เทียบกับจิตแล้ว จิต ๑๗ ขณะใหญ่ เมื่อรวม ๓ ขณะย่อยของจิตทุก
ดวง ๆ ก็จะเป็น ๕๑ ขณะ (๓ x ๑๗ = ๕๑ ขณะย่อย)

อุปาทกขณะของรูป คือ ขณะที่ ๑

จิตินขณะ คือ ขณะที่ ๒ ถึงขณะที่ ๕๐ เท่ากับ ๔๙ ขณะ

ขณะสุดท้าย คือ ขณะที่ ๕๑ เป็นภังคขณะของรูป

ขณะนี้ แม้แต่รูปภายนอก จะเป็นต้นไม้ใบหญ้า ไต้อะไรก็ตามแต่
รูปกลาปใดซึ่งเกิดขึ้น จะตั้งอยู่เพียงแค่การเกิดดับของจิต ๑๗ ขณะ ถ้าไม่อาศัยการ
เกิดดับของจิตเป็นเครื่องกำหนด จะเอาอะไรวัดความเร็วของการดับไปของรูป สิ่งซึ่ง
เกิดดับเร็วกว่ารูป คือ จิต

เพราะฉะนั้น โดยพระปัญญาคุณที่ทรงประจักษ์แจ้งสภาพธรรมตามความเป็น
จริงว่า รูปซึ่งเกิดดับอย่างรวดเร็วนั้น เท่ากับการเกิดดับของจิต ๑๗ ขณะ หรือ ๑๗
ครั้ง หรือ ๑๗ ดวง ซึ่งจิตเกิดดับเร็วกว่ารูป ๆ หนึ่ง

แต่ขณะนี้เมื่อยังไม่ปรากฏว่ารูปดับ ก็ไม่สามารถที่จะรู้ได้

รูปใดปรากฏเป็นอารมณ์จึงจะรู้ความจริงได้

ขณะนี้ท่านผู้ฟังทราบว่า ที่ร่างกายของแต่ละบุคคลมีรูป หลายรูป หลายกลุ่ม ประชุมรวมกัน มีอากาศธาตุคั่นอยู่ทุกกลาป หรือทุกกลุ่มของรูป และแต่ละกลาป บางกลาปเกิดขึ้นเพราะกรรมเป็นสมุฏฐาน บางกลาปเกิดขึ้นเพราะจิตเป็นสมุฏฐาน บางกลาปเกิดขึ้นเพราะอุตุเป็นสมุฏฐาน บางกลาปเกิดขึ้นเพราะอาหารเป็นสมุฏฐาน

แต่เวลานี้ไม่ปรากฏว่ารูปเกิดดับ ทั้ง ๆ ที่โดยการศึกษาทราบว่า กลุ่มของรูป แต่ละกลุ่ม แต่ละกลาป ซึ่งเกิดอยู่นี้ กำลังทยอยกันดับไป อุปมาเหมือนกับ เมล็ดงา ในกระทะร้อน ๆ ซึ่งก็แตกดับอยู่ตลอดเวลา

เพราะฉะนั้น จะเห็นความจริงว่า ถึงแม้ว่ารูปที่ร่างกายจะมีมากมายหลายรูป ไม่ใช่เพียงกลุ่มเดียวหรือกลาปเดียว ถ้าแตกย่อยลงไป โดยอากาศธาตุที่คั่นอยู่ ย่อมมีมากมายหลายพันหลายหมื่นกลาปทีเดียว เพราะเหตุว่า ร่างกายสามารถที่จะแตกย่อยเป็นส่วนเล็กที่สุดได้ แต่มีความสำคัญอะไรไหม ถ้ารูปนั้น ๆ ไม่ปรากฏเป็นอารมณ์ของจิต

รูปทุกรูปกำลังแตกดับไป ไม่มีใครเดือดร้อนเลยใช่ไหม ขณะที่ทุกท่านกำลังนั่งอยู่ที่นี่ รูปที่ร่างกายของแต่ละบุคคลนี้กำลังทยอยกันเกิดดับไปอยู่ตลอดเวลา แต่ไม่มีใครปรากฏว่าเดือดเนื้อร้อนใจเลย ทั้ง ๆ ที่รูปกำลังเกิดดับ และนามธรรมก็กำลังเกิดดับ

เพราะฉะนั้น รูปใดก็ตามซึ่งไม่ปรากฏ ไม่มีความสำคัญอะไรเลยทั้งสิ้น ถึงแม้ว่าจะรู้ที่อยู่ มีรูปนั้น ๆ และกำลังเกิดดับอยู่ก็จริง แต่ถ้ารูปใดไม่ปรากฏเป็นอารมณ์ รูปนั้น ๆ ก็ไม่มีความสำคัญอะไร แต่รูปใดซึ่งกำลังปรากฏ รูปนั้นจึงจะสามารถให้ความจริงได้

เมื่อรู้อย่างนี้ การที่จะประจักษ์แจ้งลักษณะของรูปตามความเป็นจริง จึงต้องเป็นรูปที่ปรากฏแต่ละรูป แต่ละอย่าง ไม่ใช่ปรากฏรวมกันเป็นกลุ่ม เป็นก้อน แต่ต้องเป็นรูป ๆ เดียวที่ปรากฏทางหนึ่งทางใด จะเป็นทางตา หรือเป็นทางหู หรือเป็นทางจมูก หรือเป็นทางลิ้น หรือเป็นทางกาย เวลาที่ท่านผู้ฟังกระทบสัมผัสส่วนหนึ่งส่วนใด

ของกาย ท่านรู้รูปอื่นทั่วตัว หรือรู้เฉพาะรูปแข็ง หรือรูปอ่อน หรือรูปเย็น หรือรูปร้อน ที่ปรากฏ ตรงส่วนนั้นของกาย

รู้รูปไหน เวลาที่ทั้งตัวนี้ เป็นรูปทั้งนั้นกำลังเกิดดับ แต่ขณะใดก็ตามรูปใดที่กระทบส่วนใดของกาย สภาพรู้ ธาตุรู้ จะรู้เฉพาะรูปที่ปรากฏตรงส่วนที่กระทบกาย รูปนั้นซึ่งอาจจะเป็นรูปแข็ง หรือรูปอ่อน หรือรูปร้อน หรือรูปเย็น หรือรูปไหว หรือรูปตึงก็ได้ จะรู้เฉพาะตรงนั้นรูปเดียว หรือจะรู้รูปอื่นที่ตัวทั่วทั้งกายไปหมด ตามความเป็นจริงที่ถูกต้อง

รู้เฉพาะตรงส่วนที่ปรากฏใช้ใหม่ เพราะฉะนั้น ในขณะนั้นที่จะประจักษ์ความเกิดขึ้นและดับไปที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนได้ ก็ในขณะทีรูปนั้นเท่านั้นกำลังปรากฏ

เพราะฉะนั้น การอบรมเจริญสติปัฏฐานต้องเพิกอิริยาบถ ไม่ใช่รู้รวมทั้งหมด แต่ว่ารู้เฉพาะลักษณะของรูปที่ปรากฏ ตรงส่วนที่กระทบ ที่ถือว่าเป็นกายของเรา แต่ว่าลักษณะตามความเป็นจริงก็คือ เย็น หรือ ร้อน อ่อน หรือ แข็ง ตึง หรือ ไหวเท่านั้น

รูปที่รวมกันอยู่ แท้จริงแล้วแยกจากกัน ไม่ระคนกัน

ขอกล่าวถึงข้อความในอัญจสูตรานี รูปกัณท์ ซึ่งอุปมารูปที่รวมกันอยู่ แต่ว่าตามความเป็นจริงแล้ว แยกออกเป็นแต่ละรูป แต่ละกลาป แต่ละกลุ่ม ซึ่งมีข้อความว่า

ข้ออุปมาอุปาทายรูป คือ รูปซึ่งไม่ใช่มหาภูตรูป ไม่ระคนกันอีกนัยหนึ่ง อีกประการหนึ่ง พึงทราบแม้ข้ออุปมาในภาวะที่อุปาทายรูปเหล่านี้ไม่ระคนกัน ดังต่อไปนี้

เหมือนอย่างว่า ธง ๕ สีที่เขายกขึ้นไว้ เงาม่อมเป็นเหมือนเนื่องเป็นอันเดียวกันก็จริง แต่เงาของธงผืนนั้นก็ไม่ระคนกันเลย ฉันทิ และเมื่อเขาเอาฝ่าย ๕ สี ขวั้นเป็นไล่ตามประทีปไว้ เปลวย่อมเป็นเหมือนเนื่องเป็นอันเดียวกันก็จริง แต่เปลวแห่งแสงของฝ่ายนั้น ๆ ต่างก็เป็นเฉพาะละอย่าง ๆ ไม่ระคนกันเลย ฉันทิ อายุตนะทั้ง ๕ นี้ ก็เปรียบได้เหมือนฉันทิ แม้จะรวมอยู่ในอรรถภาพเดียวกันก็จริง แต่ก็ไม่ระคนกันและกันเลย

อย่าลืม อายตนะ ๕ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย หรือ จักขุปสาทรูป โสตปสาทรูป ฆมานุปสาทรูป ชิวหาปสาทรูป กายปสาทรูปนั่นเอง

อายตนะทั้ง ๕ นี้ ก็เปรียบได้เหมือนกันฉันนั้น แม้จะรวมอยู่ในอรรถภาพเดียวกัน ก็จริง แต่ก็ไม่ระคนกันและกันเลย

คือ ไม่สามารถที่จะรวมเป็นอันเดียวกัน แม้ว่าจะรวมอยู่ในอรรถภาพอันเดียวกันก็ตาม จักขุปสาท ไม่ใช่โสตปสาท ไม่ใช่ชิวหาปสาท ไม่ใช่ฆมานุปสาท ไม่ใช่กายปสาท แต่ละอายตนะ ก็เป็นแต่ละรูป แต่ละอย่าง

แม้รูปที่เหลือ คือ นอกจากอายตนะทั้ง ๕ ก็ไม่ระคนกัน เหมือนกัน

สำหรับ “วัตถุปุเรชาตปัจจัย” หมายถึง กัมมชรูป ๖ รูป ซึ่งเป็นที่อาศัยเกิดของจิต

“อาร์มมณปุเรชาตปัจจัย” หมายความว่า รูปซึ่งเป็นอาร์มมณที่จะปรากฏได้ก็ต้องเกิดก่อนนามธรรมซึ่งรู้นั้น

ความอัศจรรย์ของนามและรูปซึ่งเป็นปัจจัยแก่กันและกัน

ท่านผู้ฟังจะเห็นความน่าอัศจรรย์ของการที่สภาพธรรมจะปรากฏครั้งหนึ่ง ๆ ในชีวิตได้ เพราะเหตุว่าถ้าย่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตลงอย่างละเอียดที่สุดแล้ว ก็จะปรากฏว่า มีการเกิดขึ้นของจิตที่กำลังรู้อารมณหนึ่งเพียงขณะเดียว ๆ จิตเกิดขึ้นรู้อารมณขณะหนึ่ง แล้วก็ดับไป จิตเกิดขึ้นรู้อารมณขณะหนึ่ง แล้วก็ดับไป แต่ถ้าไม่สามารถที่จะรู้ความจริงอย่างนี้ จะปรากฏเหมือนกับเป็นเหตุการณ์ยาวนานสำคัญเหลือเกิน แต่ถ้าย่อหรือตัดลงมาแล้ว จะเหลือเพียงการเกิดขึ้นรู้อารมณของจิตแต่ละขณะเท่านั้น

บางท่านกล่าวว่า รูปซึ่งเป็นที่อาศัยเกิดของจิต จะแตกกระจัดกระจายลงในขณะใดได้ทั้งหมด คือ ความตายง่ายที่สุด เพราะเหตุว่า เพียงไม่รักษาไม่ทะนุถนอมรูปนี้ไว้อย่างดี รูปนี้ก็จะไม่สามารถเป็นปัจจัยเป็นที่อาศัยให้เกิดจิตได้ เพราะเหตุว่า

รูปนี้บอบบางและกั้นตรายมาก เพียงถูกมีดชนิดเดียว เลือดก็ไหล กระทบอะไรหน่อย ก็พร้อมที่จะแตกย่อยไปได้ทั้งนั้น

เพราะฉะนั้น ก็จะได้เห็นว่า รูปนี้ไม่ยั่งยืน ความตายเป็นสิ่งที่อาจจะเกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว และเมื่อไรก็ได้

แต่การที่จะมีชีวิตเป็นอยู่ต่อไปโดยที่ยังไม่ตาย เป็นที่น่าอัศจรรย์ว่า มีปัจจัยอะไร ที่จะทำให้การประจวบกันของปัจจัยต่าง ๆ ของนามธรรมและรูปธรรมที่จะสัมพันธ์และเป็นปัจจัยกัน ให้สภาพธรรมปรากฏแต่ละขณะ เพราะเหตุว่า กรรมเป็นสมุฏฐานให้เกิดจักขุประสาท ไม่มีใครสามารถที่จะสร้างจักขุประสาทรูปได้ จักขุประสาทรูปเป็นรูปซึ่งใสสามารถรับกระทบเฉพาะสี คือ สิ่งที่ปรากฏทางตา ไม่ใช่สีส่วนวัณณะ แต่เป็นคุณลักษณะ เป็นสภาพของรูป ซึ่งกรรมทำให้สามารถรับกระทบกับสิ่งที่ปรากฏทางตาได้

จะเห็นได้ว่า กรรมทำให้จักขุประสาทเกิดดับ ๑๗ ขณะ เมื่อเกิดแล้วก็ดับไป เกิดแล้ว ๑๗ ขณะ ก็ดับไป อาจจะยังไม่มีการเห็นเลย ถ้ากำลังได้ยินเสียง จักขุประสาทซึ่งเกิด พอ ๑๗ ขณะของจิตก็ดับ โดยที่ไม่ได้กระทำกิจการงาน ไม่ปรากฏว่า เป็นที่เกิดของการเห็น หรือว่า ไม่ปรากฏให้รู้ว่ามีรูปนั้นเลย เมื่อไม่ปรากฏ จึงไม่รู้ว่าป็นรูปนั้น แต่ถึงจะรู้หรือไม่รู้ก็ตาม รูปซึ่งมีสมุฏฐานเกิด ก็เกิดตามอายุ แล้วก็ดับไป

เพราะฉะนั้น การประจวบกันของแต่ละขณะ อย่างรวดเร็วเหลือเกิน เพราะเหตุว่า จักขุประสาท หรือโสตปสาท หรือฆานปสาท หรือชีวหาปสาท หรือกายปสาท หรือหทยวัตถุ ซึ่งเป็นที่เกิดของจิต ก็มีอายุเพียงจิตเกิดดับ ๑๗ ขณะ

รูปารมณ คือ สิ่งที่ปรากฏทางตา สัททารมณ คือ เสียง สิ่งที่ปรากฏทางหู คันธารมณ คือ กลิ่น สิ่งที่ปรากฏทางจมูก รสารมณ คือ รส สิ่งที่ปรากฏทางลิ้น โผฏฐัพพารมณ คือ สิ่งที่ปรากฏกระทบทางกาย ก็มีอายุ ๑๗ ขณะเหมือนกัน

แต่ว่า ทั้งจักขุประสาทก็ดี และรูปารมณก็ดี ซึ่งต่างก็มีอายุ ๑๗ ขณะ จะต้องเกิด และเป็นปัจจัยที่จะทำให้มีการเห็นเกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว เพราะเหตุว่าจักขุประสาทที่เกิดต้องยังไม่ดับ คือ ยังไม่ถึง ๑๗ ขณะ รูปารมณที่เกิดต้องยังไม่ถึง ๑๗ ขณะ ยังไม่ดับ จึงจะเป็นปัจจัยที่กระทบกันและทำให้ภวังคจิตไหว เป็นภวังคเจตนะ ๑ ขณะ

เป็นขณะที่ ๒ ของรูปทั้งสอง และภวังคุปัจเฉทะเป็นขณะที่ ๓ ของรูปทั้งสอง เมื่อภวังคุปัจเฉทะดับแล้ว เป็นปัจจัยให้ปัญจทวาราวชชนจิตเกิดขึ้น ทั้งสองรูปยังไม่ดับ คือ จักขุปสาทก็ยังไม่ดับ รูปารมณก็ยังไม่ดับ

ปัญจทวาราวชชนจิต เป็นวิถิจิตที่ ๑ เพราะเหตุว่าภวังคจิตทั้งหมดไม่ใช่วิถิจิต จิตใดก็ตามที่ไม่ใช่ปฏิสนธิจิต ภวังคจิต และจุติจิต จิตนั้นเป็นวิถิจิต

เพราะฉะนั้น ภวังคจลนะไม่ใช่วิถิจิต ภวังคุปัจเฉทะไม่ใช่วิถิจิต

ปัญจทวาราวชชนะเป็นวิถิจิตที่ ๑ ดับไป จักขุวิญญาณ ซึ่งเกิดต่อเป็นวิถิจิตที่ ๒ ดับไป สัมปฏิจฉันนจิต เป็นวิถิจิตที่ ๓ สันตிரณจิต เป็นวิถิจิตที่ ๔ โภจฐัพพนจิต เป็นวิถิจิตที่ ๕ ชวนจิตอีก ๗ ขณะ เป็นวิถิจิตที่ ๖ และ ตทาลัมพนจิตอีก ๒ ขณะ เป็นวิถิจิตที่ ๗

อายุของรูป ๑๗ ขณะ จึงดับพร้อมกับตทาลัมพนจิต ขณะที่ ๒ ทั้งจักขุปสาท และรูปารมณ

นี่คือ การเป็นปัจจัยอย่างรวดเร็วของนามธรรมและรูปธรรม นำอัศจรรย์ใหม่ แต่ละขณะที่จะเห็นได้ ได้ยินได้ ได้กลิ่นได้ ลิ้มรสได้ รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสได้

การที่รูปธรรมและนามธรรมเป็นปัจจัยซึ่งกันและกันอย่างรวดเร็ว เป็นความน่าอัศจรรย์ เพราะเหตุว่า รูปมีอายุเพียง ๑๗ ขณะ ซึ่งก็นับว่าสั้นมาก และนามธรรมก็เกิดดับเร็วกว่ารูปนั้นอีก แต่นามธรรมและรูปธรรมก็ยังสามารที่จะเป็นปัจจัยซึ่งกันและกัน โดยรูปธรรมที่เป็นปัจจัย เป็นปัจจัยโดยปุเรชาติปัจจัย เป็นสภาพธรรมซึ่งเกิดก่อนนามธรรม แต่เวลาที่นามธรรมเป็นปัจจัยแก่รูปธรรม เป็นปัจจัยโดย ปัจจชาติปัจจัย เป็นปัจจัยโดยการเกิดภายหลัง ซึ่งก็จะได้กล่าวถึงต่อไป

รูปที่เป็นปุเรชาติปัจจัย รูปนั้นต้องเกิดก่อนจิต

ปุเรชาติปัจจัย หมายความว่า รูปซึ่งเกิดก่อน และยังไม่ดับไป เป็นปัจจัยให้นามธรรม คือ จิตและเจตสิกเกิด

ถ้ารูปซึ่งเกิดเพราะกรรมเป็นสมุฏฐาน ๑๗ ขณะแล้วดับไป โดยไม่เป็นปัจจัยให้นามธรรม คือ ไม่เป็นปัจจัยให้จิตและเจตสิกเกิด รูปนั้นก็ไม่ใช่ปุเรชาตปัจจัย เพราะเหตุว่า ไม่เป็นปัจจัยให้นามธรรมเกิด เฉพาะรูปใดก็ตามซึ่งเกิดแล้วยังไม่ดับเป็นปัจจัยให้นามธรรมเกิด พระผู้มีพระภาคทรงแสดงกาล คือ การเป็นปัจจัยกันว่า รูปต้องเกิดก่อน เพื่อไม่ให้เข้าใจผิด ในการที่จะรู้แจ้งลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมนั่นเอง

สำหรับ “ปุเรชาตปัจจัย” ก็มี ๒ อย่าง คือ

“วัตถุปุเรชาตปัจจัย” หรือ “ปุเรชาตนิสสยปัจจัย” หรือจะเรียกว่า “วัตถุปุเรชาตนิสสยปัจจัย” ก็ได้ หมายความว่า รูปซึ่งเป็นทีอาศัย เป็นที่เกิดของจิต โดยเป็นสภาพธรรมที่เกิดก่อนจิตแล้วยังไม่ดับ

อีกอย่างหนึ่ง คือ “อาร์มมณปุเรชาตปัจจัย” ได้แก่ รูปซึ่งเป็นอารมณ์ของจิต ซึ่งรูปซึ่งจะเป็นอารมณ์ของจิตได้ รูปนั้นก็ต้องเกิดก่อนจิต

แสดงให้เห็นว่า การที่รูปใด ๆ ก็ตามจะเป็นปัจจัยให้เกิดจิตได้ รูปนั้นต้องเกิดก่อนและยังไม่ดับ จึงจะเป็นปัจจัยได้ แต่ถ้ารูปใดเกิดและก็ดับไป โดยนามธรรมไม่เกิด รูปนั้นก็ไม่ใช่ปัจจัยของจิต

รูปที่เป็นปุเรชาตปัจจัย ๑๑ หมวด

สำหรับรูปซึ่งเป็นปุเรชาตปัจจัย มี ๑๑ หมวด คือ

จักขยตนะ ได้แก่ จักขุปสาทรูปซึ่งเป็นจักขุวัตถุ เป็นปุเรชาตปัจจัยแก่จักขุวิญญาณและเจตสิกที่เกิดร่วมด้วย

โสตยตนะ ได้แก่ โสตปสาทรูปซึ่งเป็นโสตวัตถุ เป็นปุเรชาตปัจจัยแก่โสตวิญญาณและเจตสิกที่เกิดร่วมด้วย

ฆานายตนะ ได้แก่ ฆานปสาทรูปซึ่งเป็นฆานวัตถุ เป็นปุเรชาตปัจจัยแก่ฆานวิญญาณและเจตสิกที่เกิดร่วมด้วย

ชีวนายตนะ ได้แก่ ชีวหาปสาทรูปซึ่งเป็นชีวนาวัตถุ เป็นปุเรชาตปัจจัยแก่ชีวนาวิญญาณและเจตสิกที่เกิดร่วมด้วย

กายายตนะ ได้แก่ กายปสาทรูปซึ่งเป็นกายวัตถุ เป็นปุเรชาตปัจจัยแก่กายวิญญานและเจตสิกที่เกิดร่วมด้วย

รูปายตนะ ได้แก่ รูปารมณ เป็นปุเรชาตปัจจัยแก่วิถิจิตทางจักขุทวาร คือ จักขุทวารวิถิจิต

สัททายตนะ ได้แก่ สัททารมณ เป็นปุเรชาตปัจจัยแก่วิถิจิตทางโสตทวาร

คันธายตนะ ได้แก่ คันธารมณ เป็นปุเรชาตปัจจัยแก่วิถิจิตทางฆานทวาร

รสายตนะ ได้แก่ รसरมณ คือ รสต่างๆ เป็นปุเรชาตปัจจัยแก่วิถิจิตทางชีวหาทวาร

โณฐัพพายตนะ ได้แก่ โณฐัพพารมณ เป็นปุเรชาตปัจจัยแก่วิถิจิตทางกายทวาร

และหทยวัตถุ เป็นวัตถุปุเรชาตปัจจัยในปวัตติกาล คือ หลังจากปฏิสนธิ

ถ้าจะกล่าวโดยย่อ ก็ย่อ สำหรับปัจจัยแต่ละปัจจัย

ความหมายของอุปาทะ – จิตติ – ภังคะ

สำหรับความหมายของจิตติขณะ คือ สภาพธรรมซึ่งเกิดและตั้งอยู่ ยังไม่ดับไป ข้อความในอภิธรรมมัตถกถาวิภาวินี ปริจเฉทที่ ๘ อธิบายว่า

ความเกิดขึ้น ชื่อว่า “อุปาทะ” ได้แก่ การกลับได้ตัวตน

ความสลาย ชื่อว่า “ภังคะ” ได้แก่ ความพินาศแห่งรูปที่มีอยู่

ความเป็นไป บ่ายหน้าสู่ความสลาย ในระหว่างความเกิดและความสลายทั้งสอง ชื่อว่า “จิตติ”

นี่คือ ความหมายของ อุปาทะ จิตติ ภังคะ

ความเกิดขึ้น ชื่อว่า “อุปาทะ” ได้แก่ การกลับได้ตัวตน “ไม่มี แล้วก็มี” อย่างธาตุแข็ง หรือเสียง เกิดมีขึ้น เป็นตัวตนขึ้น คือ เป็นสภาพของเสียง นั่นคือ “อุปาทะ” การเกิดขึ้น หรือขณะที่เกิด

สำหรับความสลาย ชื่อว่า “ภังคะ” ได้แก่ ความพินาศของรูปที่มีอยู่ รูปใดก็ตาม ซึ่งเกิดแล้ว ความสลายไปของรูปนั้นคือ “ภังคะ”

สำหรับ “ฐิติ” คือ ความเป็นไป บ่ายหน้าสู่ความสลาย ในระหว่างความเกิดและความสลายทั้งสอง ชื่อว่า “ฐิติ”

ถ้าศึกษาปุเรชาตปัจจัยแล้ว คำว่าจิตสังจะไม่มี

สำหรับ “ปุเรชาตปัจจัย”

รูปธรรมเป็นปัจจัยแก่นามธรรม นามธรรมที่เกิดก่อนเป็นปัจจัยแก่รูปธรรมได้ไหม ไม่ได้

เพราะฉะนั้น จิตสังจะไม่มีเลยโดยประการใด ๆ ทั้งปวง เพราะเหตุว่า รูปซึ่งเกิดเพราะกรรม มีกรรมเป็นสมุฏฐาน แม้ว่าจะกำลังนอนหลับอยู่ เวลาที่จิตเกิดขึ้น ขณะหนึ่ง กรรมเป็นสมุฏฐานให้กัมมชรูปเกิดขึ้น ในอุปาทขณะ ในฐิตินขณะ ในภังคขณะ ทุก ๆ ขณะไป ไม่มีใครยับยั้งได้เลย

จิตตชรูป เกิดขึ้นพร้อมอุปาทขณะของจิต ทันทีที่จิตเกิด รูปที่เกิดเพราะจิตก็เกิด อุตตชรูป เวลาที่ปฏิสนธิจิตเกิด ขณะอุปาทขณะ รูปนั้นจะไม่มีปัจจัยให้เกิดรูปใด ๆ ทั้งสิ้น แต่ในฐิตินขณะ ขณะนั้นอุตตชรูปเกิด อุตตชรูป รูปซึ่งเกิดเพราะอุตตจะเกิดในฐิตินขณะ

อาหารชรูปก็เกิดตามควร ขณะที่โอชะแผ่ซ่านไป ตั้งแต่เริ่มอยู่ในครรภ์ของมารดา

เพราะฉะนั้น จะมีความคิดหรือความเข้าใจได้ใหม่ว่า “จิตสัง” ถ้าตรวจสอบตามปัจจัยทั้งหมด จะได้แก่ปัจจัยอะไร

นี่เป็นเหตุที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมโดยละเอียดทุกประการ แม้กาลของการเป็นปัจจัยว่า ถ้ารูปเป็นปัจจัยแก่นามธรรมแล้ว ต้องเป็นโดยปุเรชาตปัจจัย คือรูปนั้นต้องเกิดก่อน และยังไม่ดับ เมื่อรูปนั้นยังตั้งอยู่ เป็นฐิตินขณะเท่านั้น ที่สามารถเป็นปัจจัยให้นามธรรมเกิดได้

ธรรมที่เป็นปุเรชาตปัจจัย ได้แก่ รูปธรรมเท่านั้น

ถ้าพิจารณาแล้ว จะทำให้เข้าใจสภาพธรรมโดยละเอียดว่า ธรรมที่เป็นปุเรชาตปัจจัย ได้แก่รูปธรรมเท่านั้น เป็นปัจจัยให้นามธรรมเกิดขึ้น โดยที่รูปนั้นต้องเกิดก่อน นามธรรมและรูปนั้นยังไม่ดับไป จึงจะเป็นปัจจัยให้นามธรรมเกิดได้

แสดงให้เห็นว่า รูปที่กายของแต่ละบุคคลมีมากมายหลายกลุ่ม หลายกลาปะ หรือในภาษาไทยใช้คำว่า หลายกลาปะ รูปเกิดขึ้นเพราะจิตเป็นสมุฏฐานก็มี แต่ว่ารูปนั้นต้องเกิดพร้อมกับจิต รูปที่เกิดเพราะกรรมเป็นสมุฏฐานก็มี รูปที่เกิดเพราะอุตุ ความเย็น ความร้อนเป็นสมุฏฐานก็มี รูปที่เกิดเพราะอาหารเป็นสมุฏฐานก็มี รูปที่จะเป็นปัจจัยให้จิตเกิดขึ้น ต้องเป็นรูปซึ่งเกิดก่อนจิตนั้น และยังไม่ดับไป

เพราะฉะนั้น ไม่ได้หมายความว่า ขณะนี้ที่ทุกท่านกำลังนั่งอยู่ รูปทุกกลุ่ม หรือทุกกลาปะนั้น จะเป็นปุเรชาตปัจจัยให้จิตเกิดขึ้น

ทบทวนความเข้าใจในเรื่องปุเรชาตปัจจัย

หทยรูป เป็นปัจจัยแก่ปฏิสนธิจิตได้ไหม ได้

หทยรูป เป็นปุเรชาตปัจจัยแก่ปฏิสนธิจิตได้ไหม

นี่คือ คำถามที่เป็นคู่ เพื่อที่จะให้เข้าใจโดยไม่ลืม คือ

คำถามที่ ๑ ถามโดยกว้างทั่วไปว่า หทยรูปเป็นปัจจัยแก่ปฏิสนธิจิตได้ไหม ได้

คำถามที่ ๒ หทยรูปเป็นปุเรชาตปัจจัยแก่ปฏิสนธิจิตได้ไหม เจาะจงเลยว่า ปฏิสนธิจิต แล้วเจาะจงด้วยว่า เป็นปุเรชาตปัจจัย

คำถามที่ ๒ ที่ว่า หทยรูปเป็นปุเรชาตปัจจัยแก่ปฏิสนธิจิตได้ไหม ไม่ได้ เพราะเหตุใด

เพราะเหตุว่า หทยรูปในขณะปฏิสนธิ เกิดพร้อมกับปฏิสนธิจิตในอุปาทขณะเท่านั้น ที่เป็นข้อยกเว้นว่า มีขณะเดียวที่รูปเป็นปัจจัยในอุปาทขณะได้ ไม่เป็นปัจจัยในฐิตินขณะ คือ ไม่เป็นปุเรชาตปัจจัย เฉพาะในขณะปฏิสนธิเท่านั้น

หทยวัตถุที่เกิดหลังปฏิสนธิจิต เป็นวัตถุปุเรชาตปัจจัยใช้หรือไม่

ตอบโดยง่าย ๆ ตามเหตุผล คือ เป็น

ถามอีกข้อหนึ่ง ในอรุณภูมิ มีวัตถุปุเรชาตปัจจัยไหม

อรุณภูมิ มีความหมายว่าอะไร อรุณภูมิเป็นภูมิซึ่งมีแต่นามขันธ์ ๔ ไม่มีรูปใด ๆ เลยสักรูปเดียว แต่ปุเรชาตปัจจัย คือ รูปธรรมที่เกิดก่อนเป็นปัจจัยแก่นามธรรม เพราะฉะนั้นในอรุณภูมิ มีวัตถุปุเรชาตปัจจัยไหม

ตอบ ไม่มี

เมื่อเข้าใจเรื่องของขันธ์ ๕ ก็ต้องเข้าใจตลอดไปจนถึงภูมิซึ่งมีขันธ์ ๔ คือ อรุณภูมิด้วย เพราะเหตุว่า ในภูมินั้น นามธรรมเกิดขึ้นโดยไม่อาศัยรูปใด ๆ ทั้งสิ้น แม้แต่ปฏิสนธิจิต ในขณะที่เกิดในอรุณภูมิ

อรุณภูมิเป็นปัจจัยให้อรูปวิบากจิตและเจตสิก ปฏิสนธิในอรุณภูมิโดยไม่ต้องอาศัยรูป มิฉะนั้นก็ต้องเป็นขันธ์ ๕ อีกแล้ว แต่ว่าในภูมินั้นมีแต่ขันธ์ ๔

เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะกล่าวถึงรูปเป็นปัจจัยใด ๆ ก็ตาม แม้ปุเรชาตปัจจัยหรือวัตถุปุเรชาตปัจจัย ในอรุณภูมิก็ไม่มี เพราะเหตุว่าไม่ต้องอาศัยรูปเป็นปัจจัย

นอกจากเวลาปฏิสนธิ รูปเป็นปัจจัยแก่นามโดยต้องเกิดก่อน

รูปต้องเกิดก่อน จึงจะเป็นปัจจัยแก่นามธรรม ไม่ใช่นามธรรมสั่งรูปให้เกิดขึ้น แต่ที่รูปเป็นปัจจัย เป็นปัจจัยโดยเกิดก่อน นอกจากในขณะปฏิสนธิเท่านั้น

และรูป แต่ละรูป ก็เกิดเพราะสมุฏฐานของตน ๆ ตามสมุฏฐานนั้น ๆ ถ้ารูปใด ไม่ปรากฏลักษณะของรูปนั้น แม้มีก็เหมือนไม่มี เพราะว่าดับไปอย่างรวดเร็วที่สุด จึงไม่ควรถือว่ายึดถือรูปว่า เป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล หรือยังคิดว่า ยังมีรูปส่วนนั้นส่วนนี้อยู่ตรงนั้นตรงนี้

มีจริง เมื่อไหร่ ชั่วขณะที่เกิด แล้วลองคิดว่า การมีจริงในชั่วขณะที่เกิดนี้ สั้นและเล็กน้อยแค่ไหน เพียงแค่ ๑๗ ขณะของจิต ถ้าจะคิดถึงกายปสาทรูป ส่วนที่ไม่กระทบสัมผัส ไม่ปรากฏ กายปสาทรูปนั้นก็เกิดขึ้นเพราะกรรมเป็นปัจจัย แน่นนอน

ว่าต้องเกิดแล้ว และก็ดับไปอย่างรวดเร็ว เพราะฉะนั้นเมื่อสติไม่ได้ระลึก รู้ รูปนั้นเกิดชนิดหนึ่ง เป็นของจริงชั่วขณะที่สั้นมาก และก็ดับ เมื่อดับแล้ว ก็ไม่สามารถที่จะรู้ความจริงว่า เป็นรูปอย่างหนึ่ง เพราะฉะนั้น จึงมี ก็เสมือนไม่มี ทุกรูปที่ไม่ปรากฏ

การรู้อย่างนี้จะทำให้ค่อย ๆ คลายการยึดถือรูปที่เคยยึดถือไว้ เป็นร่างกายของเราได้ เพราะว่าตามความจริงแล้ว เกิดดับเร็วที่สุด ไม่ปรากฏ ก็คือ หหมดแล้ว ไม่ปรากฏ ก็คือ มีจริงชั่วขณะที่เกิดเล็กน้อย แล้วก็ดับไป ไม่ปรากฏ แล้วดับไป

มีจริงชั่วขณะเล็กน้อยที่เกิด และไม่ปรากฏ แล้วดับ ใครจะไปรู้ได้ จะมีค่าอะไร จะมีความหมายอะไร หรือว่าจะมีความสำคัญอะไร ในเมื่อดับไปเสียแล้ว

ปัจฉาชาตปัจจัย

สำหรับปัจจัยที่คู่กับ “ปุเรชาตปัจจัย” คือ “ปัจฉาชาตปัจจัย”

ปัจฉา หมายความว่า ถึง หลัง หรือภายหลัง

ชาตะ แปลว่า เกิด

เพราะฉะนั้น ปัจฉาชาตปัจจัย คือ สภาพธรรมซึ่งเป็นปัจจัยโดยเกิดภายหลัง สภาพธรรมที่เป็นปัจจัยอุปบัน ซึ่งได้แก่นามธรรม คือ จิตและเจตสิกที่เกิดหลัง ๆ แม้ว่า จะเกิดหลังรูปซึ่งเกิดก่อน แต่ว่าจิตซึ่งเกิดหลัง ๆ ก็เป็นปัจฉาชาตปัจจัย เป็นปัจจัยแก่รูปนั้น โดยการอุปถัมภ์รูปนั้น โดยการเกิดภายหลังรูปนั้น

ปัจจัยมี ๒ อย่าง คือ ปัจจัยที่ทำให้สภาพธรรมอื่นเกิดขึ้น สภาพธรรมที่เกิด เพราะปัจจัยนั้นชื่อว่า “ปัจจัยอุปบัน” อย่างหนึ่ง

อีกอย่างหนึ่ง คือ ปัจจัยไม่ได้ทำให้ปัจจัยอุปบันเกิด แต่ “อุปถัมภ์” ปัจจัยอุปบัน

เพราะฉะนั้น รูปที่ร่างกาย ซึ่งเกิดก่อน และจิตทุกดวง ซึ่งเกิดหลัง ๆ เป็นปัจจัย โดยอุปถัมภ์รูปนั้น โดยที่รูปนั้นเกิดก่อนจิต จึงเป็นปัจจัยแก่รูปที่เกิดก่อน โดยเป็นปัจฉาชาตปัจจัย

นี่คือ ชีวิตประจำวัน ในวันหนึ่ง ๆ รูปกับนามที่ร่างกายนี้ไม่ได้แยกกัน รูปใดมีสมุฏฐานใดเป็นปัจจัยทำให้เกิดขึ้น ก็เกิด แต่เพราะเหตุว่า มีจิตเกิดที่ร่างกายนั้นด้วย

สัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน เพราะฉะนั้นจิตที่เกิดภายหลัง แม้ว่าจะเกิดภายหลังรูป ก็อุปถัมภ์รูปนั้นให้เป็นรูปที่ทรงอยู่ ตั้งอยู่ มีชีวิตอยู่ โดยเกิดภายหลังรูปนั้น จึงเป็นปัจจัย

ปฏิสนธิจิตทุกดวง และอรุปวิบากจิต ๔

ถ้าโดยละเอียดจะทราบว่า จิตที่ไม่เป็นปัจจัยนั้น ได้แก่ ปฏิสนธิจิตทุกดวง และอรุปวิบาก ซึ่งทำกิจปฏิสนธิในอรุปภูมิ ๔ ดวง

ปฏิสนธิจิตเกิดพร้อมกับรูปในขณะที่เกิดขึ้น เพราะฉะนั้นปฏิสนธิจิตในขณะนั้น ไม่ได้เกิดภายหลังรูป จึงไม่เป็นปัจจัย แต่รูปซึ่งเกิดพร้อมกับปฏิสนธิจิตแล้วยังไม่ดับ จิตต่อ ๆ มาซึ่งเกิดภายหลังทุกดวง อุปถัมภ์รูปทุกรูปซึ่งเกิดก่อนและยังไม่ดับ

นี่เป็นการไม่แยกกันของนามธรรมและรูปธรรมในภูมิซึ่งมีชั้น ๕ ถึงแม้ว่านามธรรมเป็นอย่างหนึ่ง รูปธรรมเป็นอย่างหนึ่ง แต่เพราะเกิดในที่ ๆ เดียวกัน คือ ในรูปร่างกายเดียวกัน ก็เป็นปัจจัยโดยอุปถัมภ์ แม้ว่านามธรรมที่เกิดภายหลังก็อุปถัมภ์รูปซึ่งเกิดก่อน

จิตอุปถัมภ์รูปที่เกิดก่อน โดยเป็นปัจจัย

สำหรับปัจจัยปัจจัย ยิ่งแสดงให้เห็นชัดว่า จิตสิ่งไม่ได้ เพราะเหตุว่ารูปต้องเกิดก่อน และจิตที่เกิดภายหลัง อุปถัมภ์รูปนั้น เท่านั้น

ผู้ถาม กระผมสงสัยปัจจัยปัจจัย ปุเรชาติปัจจัย พอจะจับหลักได้ว่า มีวัตถุรูป หรืออารมณ์ที่เกิดก่อนเป็นปัจจัยให้เกิดจิต แต่ปัจจัยปัจจัยนี้หมายความว่า จิตที่เกิดทีหลังรูป...

ส. ไม่ได้เป็นปัจจัยให้รูปเกิด เพียงแต่อุปถัมภ์รูปซึ่งเกิดก่อน เป็นอุปถัมภ์ปัจจัย ไม่ใช่ชนกปัจจัย

ผู้ถาม เพราะฉะนั้นปัจจัยปัจจัยก็หมายถึงนามธรรมล้วน ๆ

ส. นามธรรมซึ่งอุปถัมภ์รูปธรรมที่เกิดก่อน
แสดงให้เห็นความชัดเจนที่ว่า ไม่ควรเข้าใจว่า จิตสัง เพราะเหตุว่า รูปต้องเกิด
ก่อน และจิตที่เกิดภายหลังอุปถัมภ์รูปนั้น เพราะเกิดร่วมกันในร่างกายเดียวกัน

บททวนความหมายของปัจฉาชาติปัจจัย

ในคราวก่อนเป็นเรื่องของปัจฉาชาติปัจจัย ซึ่งหมายความว่าถึงนามธรรมที่เกิดขึ้น
ภายหลัง อุปถัมภ์รูปธรรมซึ่งเกิดก่อนและยังไม่ดับไป

เพราะเหตุว่า รูปธรรมที่เกิดร่วมกันกับนามธรรมในร่างกายของสิ่งที่มีชีวิต คือ
ในร่างกายของสัตว์บุคคลต่าง ๆ นั้น รูปธรรมเป็นปัจจัยแก่นามธรรม โดยที่เมื่อเกิดขึ้น
และยังไม่ดับไป เป็นอายตนะ เป็นที่ประชุม เป็นที่ต่อ เป็นที่อาศัยเกิดของจิต หรือว่า
เป็นรูปซึ่งจิตกำลังรู้รูปนั้นเป็นอารมณ์ อย่างหนึ่ง

สำหรับนามธรรมจะเห็นได้ว่า ในขณะที่จิตกำลังเกิดในขณะนี้ ก็มีรูปซึ่งเกิด
ก่อน และยังไม่ดับไปด้วย ถึงแม้ว่าจะไม่ใช่จิตและเจตสิกประเภทที่ทำให้เกิดรูป แต่ก็
เป็นปัจจัยโดยอุปถัมภ์รูปซึ่งเกิดก่อนและยังไม่ดับไป

นี่คือความหมายของ “ปัจฉาชาติปัจจัย” เพราะเหตุว่า เป็นการแสดงให้เห็นว่า
นามธรรม และรูปธรรมซึ่งกำลังเกิดและยังไม่ดับไปนั้นเกื้อกูล เป็นปัจจัยและอุปถัมภ์
กันอย่างไร

จิต ๑๖ ประเภท ที่ไม่เป็นปัจจัยให้เกิดรูป

ข้อความในอัฐสาลินี รูปกัณฑ์ ที่ว่ามีจิต ๑๖ ประเภทที่ไม่เป็นปัจจัยให้เกิดรูป
เพราะฉะนั้นย่อมไม่เป็นปัจจัยให้เกิดอิริยาบถ ไม่เป็นปัจจัยให้เกิดกายวิญญูติและ
วจีวิญญูติ จิต ๑๖ ประเภท ก็คือ

ปฏิสนธิจิต ทุกดวง ทุกภูมิ ๑ ประเภท

จตุตติจิตของพระอรหันต์ ๑

และทวิปัญญญาณ ๑๐ คือ จักขุญาณ จิตเห็น ๒ เป็นกุศลวิบาก ๑
อกุศลวิบาก ๑ โสตญาณ ๒ ฌานญาณ ๒ ชิวหาญาณ ๒ กาย
ญาณ ๒

จิตทั้ง ๑๐ นี้ เป็นจิตซึ่งมีกำลังอ่อน ไม่เป็นปัจจัยให้รูปเกิด เพราะฉะนั้นก็ไม่
เป็นปัจจัยให้เกิดอริยาบถ หรือไม่เป็นปัจจัยให้เกิดกายวิญญูติ วจีวิญญูติ

นอกจากนั้น ก็มีรูปวิบากจิตอีก ๔ ซึ่งทำกิจปฏิสนธิในรูปพรหมภูมิ ไม่เป็น
ปัจจัยให้รูปเกิด เพราะเหตุว่า เป็นการเกิดในรูปพรหม

จิตที่เป็นปัจจัยให้รูปเกิด แต่ไม่เป็นปัจจัยให้เกิดอริยาบถ

เว้นจิต ๑๖ ประเภทนี้แล้ว จิตอื่นแม้ว่าจะเป็นปัจจัยให้รูปเกิดก็จริง แต่จิตบาง
ประเภท ไม่เป็นปัจจัยให้เกิดอริยาบถ หรือกายวิญญูติ และวจีวิญญูติเกิดขึ้น

ซึ่งก็น่าคิดว่า เป็นในขณะไหน ซึ่งจิตสามารถจะเป็นปัจจัยให้รูปเกิด แต่ไม่เป็น
ปัจจัยให้อริยาบถ หรือกายวิญญูติและวจีวิญญูติเกิด ซึ่งก็ได้แก่ จิตประเภท “วิบากจิต”

นอกจากวิบากจิต ยังมีจิตประเภทอื่นอีก ซึ่งจะไม่ขอกล่าวถึงโดยละเอียด
เพียงแต่จะให้ทราบว่า นอกจากจิต ๑๖ ประเภทซึ่งไม่เป็นปัจจัยให้รูปเกิด จิตอื่นแม้เป็น
ปัจจัยให้รูปเกิด แต่ไม่เป็นปัจจัยให้เกิดอริยาบถ หรือกายวิญญูติและวจีวิญญูติ ได้แก่
ขณะที่กำลังเป็น “ภวังคจิต” เป็นต้น

เช่น ในขณะที่กำลังนอนหลับสนิท จิตซึ่งไม่ใช่ปฏิสนธิจิต ไม่ใช่ทวิปัญญ-
ญาณแล้ว เป็นปัจจัยให้รูปเกิดได้ แต่ในขณะนั้นที่กำลังนอนหลับสนิท ไม่เป็น
ปัจจัยให้อริยาบถ ไม่เป็นปัจจัยให้เกิดกายวิญญูติ หรือวจีวิญญูติ

เพราะฉะนั้น แสดงให้เห็นว่า นามธรรมบางประเภทเป็นปัจจัยให้เกิดรูป แต่ไม่
เป็นปัจจัยให้อริยาบถ ไม่เป็นปัจจัยให้เกิดกายวิญญูติ หรือวจีวิญญูติ

ทวิปัญจวิญญาณเป็นปัจฉาชาตปัจจัยหรือเปล่า

สำหรับทวิปัญจวิญญาณ ๑๐ ซึ่งเป็นจิตที่มีกำลังอ่อน และไม่ปัจจัยให้เกิดรูป เป็นปัจฉาชาตปัจจัยหรือไม่

การศึกษาธรรมต้องค่อย ๆ พิจารณาไปโดยละเอียดจริง ๆ ถ้าทราบว่า ปัจฉาชาตปัจจัย คือ นามธรรมซึ่งเกิดขึ้นภายหลัง เป็นปัจจัยโดยอุปถัมภ์รูปธรรมซึ่งเกิดก่อน เพราะฉะนั้น ถึงแม้ทวิปัญจวิญญาณ ๑๐ ไม่ปัจจัยให้รูปเกิดขึ้นก็จริง แต่เป็นปัจฉาชาตปัจจัย คือ อุปถัมภ์รูปธรรมซึ่งเกิดก่อนหรือเปล่า เป็น

เพราะฉะนั้น เว้นแต่ขณะที่ปฏิสนธิจิตเกิดเท่านั้น ซึ่งนามธรรมไม่เป็นปัจจัยแก่รูปธรรมโดยปัจฉาชาตปัจจัย เพราะเหตุว่ารูปธรรมและนามธรรมเกิดพร้อมกัน แต่หลังจากขณะปฏิสนธิแล้ว รูปธรรมเกิดแล้ว และกัตั้งอยู่ถึงอายุของจิตเกิดดับไป ๑๗ ขณะ รูป ๆ หนึ่งจึงดับ

เพราะฉะนั้น ในขณะที่ปฏิสนธิจิตดับไปแล้ว รูปซึ่งเกิดในขณะที่ปฏิสนธิจิตก็ยังไม่ดับ เพราะฉะนั้นปฐมภวักซึ่งเกิดภายหลังก็เป็นปัจฉาชาตปัจจัย คือ อุปถัมภ์รูปซึ่งเกิดก่อนและยังไม่ดับ

ทุกท่านที่กำลังนั่งอยู่ในที่นี้ นามธรรม คือ จิตและเจตสิกของท่านซึ่งเกิดในขณะนี้ เป็นปัจฉาชาตปัจจัย คือ อุปถัมภ์รูปธรรมซึ่งเกิดก่อนและยังไม่ดับ เพราะเหตุว่าเป็นนามธรรมและรูปธรรมซึ่งเกิดเนื่องกัน และอุปถัมภ์เป็นปัจจัย สัมพันธ์กัน

ฌานจิตที่เป็นมหัคคตจิต ไม่ปัจจัยให้เกิดวิญญูติ

สำหรับจิตประเภทที่เป็นฌานจิต มหัคคตจิต ไม่ว่าจะเป็นอรูปรฌานกุศล รูปาวจรกุศล อรูปาวจรกุศล หรือเป็นมัคคจิต เป็นผลจิต สำหรับผู้ที่ยังไม่ใช่พระอรหันต์ หรือว่าเป็นรูปาวจรกิริยาจิต หรืออรูปาวจรกิริยาจิตสำหรับผู้ที่เป็นพระอรหันต์แล้ว ขณะนั้นเป็นปัจจัยให้เกิดรูป และอุปถัมภ์อิริยาบถ แต่ไม่ปัจจัยให้เกิดวิญญูติ

เพราะฉะนั้นผู้ที่อบรมเจริญความสงบ มีความชำนาญมาก และฉานจิตจะเกิดขึ้นในทันทีได้ เช่น ท่านพระสารีบุตรในขณะที่ถวายอยู่งานพัด ฉานจิตของท่านเกิดสลับกับการมาวจรจิต ที่ทำให้เกิดอริยาบถ คือ การถวายอยู่งานพัดในขณะนั้น และฉานจิตซึ่งเกิดขึ้นก็อุปถัมภ์อริยาบถนั้นให้เป็นไปอย่างนั้นได้โดยตลอด

จิตอื่นๆ ที่เป็นปัจจัยให้รูปเกิด อริยาบถเกิด วิญญาณรูปเกิด

สำหรับจิตอื่นๆ เช่น อกุศลจิต ๑๒ มหากุศลจิต ๘ สำหรับผู้ที่ไม่ใช่พระอรหันต์ และมหาภิรชาจิตสำหรับผู้ที่เป็นพระอรหันต์ จิตเหล่านี้ เป็นต้น เป็นปัจจัยให้รูปเกิดด้วย เป็นปัจจัยให้อริยาบถเกิดด้วย เป็นปัจจัยให้วิญญาณรูปเกิดด้วยได้

เพราะฉะนั้น ก็จะได้เห็นว่า จิตแต่ละประเภทก็เป็นปัจจัยให้รูปแต่ละรูป หรือว่าอาการของรูปแต่ละอาการเกิดขึ้นได้

ฉานจิตของท่านพระสารีบุตรเกิดสลับกับการมาวจรจิตได้

ทรงเกียรติ ผมสงสัยที่อาจารย์กล่าวถึงท่านพระสารีบุตรว่า ขณะที่ถวายอยู่งานพัดนั้น กามาวจรจิตของท่านเกิดสลับกับฉานจิต ขณะที่ฉานจิตเกิด จะทำงานพัดได้หรือครับ

ส. การเกิดดับของจิตเป็นไปอย่างรวดเร็วมากทีเดียว เพราะฉะนั้น ฉานจิตเกิดสลับกับการมาวจรจิตได้ โดยที่มีภวังคจิตคั่น เหมือนอย่างในขณะนี้

จิตเห็น เกิดทางจักขุทวาร และมีจิตซึ่งเป็นไปรู้อารมณ์เดียวกับจิตเห็นหลายขณะ และก็ดับ จิตเป็นภวังค์คั่น จากนั้นมโนทวารวิถีจิต รับรู้อารมณ์ต่อจากจักขุทวารวิถีจิตหลายขณะทีเดียว หลายวาระ และก็ยังมีภวังคจิตคั่น มีจิตที่ได้ยินเสียงหลายขณะ เป็นโสตทวารวิถีจิต ดับไป เมื่อเสียงดับ มีภวังค์คั่นหลายขณะ และมโนทวารวิถีจิตก็เกิดขึ้น รู้เสียงที่ได้ยินต่อจากทางโสตทวารวิถีจิต มีภวังค์จิตคั่น หลายวาระ แต่ขณะนี้เสมือนว่าไม่มีอะไรคั่นเลย

เพราะฉะนั้น ฌานจิตกับกามาวจรจิตก็ย่อมเกิดสลับกันได้ เสมือนว่า ไม่มีอะไร
คั่นเลย

ทรงเกียรติ ตามปกติ ฌานจิตเกิดแล้ว ต้องฟังอะไรไม่รู้เรื่องใช่ไหมครับ

สุ. ขณะที่ปณิธานในขณะนี้ คั่นอยู่ระหว่างทางตาที่เห็น กับทางหู โสต
ทวารวิถีจิตซึ่งได้ยิน และท่านผู้ฟังขณะที่กำลังเห็น ฟังรู้เรื่องใหม่ ในเมื่อทางจักขุทวาร
วิถีจิตต้องไม่ได้ยินเสียง ท่านผู้ฟังก็มีจักขุทวารวิถีจิตเกิด ตั้งแต่ปัญจทวารารวัชชนจิต
จักขุวิญญาณ สัมปฏิจฉันนจิต สันตึรณจิต โวฏฐัพพนจิต ชวนจิต ๗ ขณะ
ตทาลัมพนจิต ๒ ขณะ ภาวจิตคั่น มโนทวารวิถีจิตก็เกิดขึ้น รู้สิ่งที่ปรากฏทางตาต่อ
โดยที่มโนทวารารวัชชนจิตเกิดแล้วดับไป ชวนจิตเกิดต่อ ภาวจิตเกิดคั่น ก่อนที่จะถึง
โสตทวารวิถีจิต แต่ท่านผู้ฟังที่กำลังเห็นในขณะนี้ ก็ฟังรู้เรื่องใหม่ ไม่ใช่ว่าฟังไม่รู้
เรื่อง

ปัจจัยธรรมและปัจจัยอุปันตรมในปัจฉาชาติปัจจัย

สำหรับปัจฉาชาติปัจจัย ให้ทราบว่า ปัจจัยธรรมได้แก่ จิต ๘๕ ดวง (เว้น
อุปปาจรวิบากจิต ๔ ดวง และปฏิสนธิจิตทั้งหมด) ที่เกิดหลัง ๆ ในภุมิที่มีขันธ ๕
และต้องหมายรวมทั้งเจตสิกซึ่งเกิดร่วมกับจิตนั้น ๆ ด้วย เป็นปัจจัยธรรม

สำหรับปัจจัยอุปันตรม ได้แก่ รูป ซึ่งจิตเป็นปัจจัยอุปถัมภกันนั้น ก็ได้แก่ รูปทุก
รูปที่เกิด ทุกสมุฏฐาน คือ ไม่ว่าจะเป็นรูปที่เกิดจากจิต หรือรูปที่เกิดจากกรรม หรือรูป
ที่เกิดจากอตุ หรือรูปที่เกิดจากอาหาร ไม่ว่าจะเป็นรูปกลุ่มใด ๆ ก็ตาม เกิดจาก
สมุฏฐานใด ๆ ก็ตาม ซึ่งเกิดก่อน และก็ยังไม่ได้ดับไป เวลาที่จิตภายหลังเกิดขึ้น จะเป็น
ปัจจัยแก่รูปนั้น โดยอุปถัมภรูปนั้น โดยเป็นปัจฉาชาติปัจจัย

ในขณะนี้เอง ถ้าจะนึกถึงความเป็นปัจจัย การอาศัยกันของนามธรรมและ
รูปธรรม ก็คือ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงกาลของการเป็นปัจจัยว่า

ถ้ารูปเป็นปัจจัยแก่นามธรรมแล้ว รูปนั้นต้องเกิดก่อนและยังไม่ได้ดับ จึงจะเป็น
“ปุเรชาติปัจจัย” แต่ถ้านามธรรมซึ่งเกิดภายหลังเป็นปัจจัยแล้ว เป็นปัจจัยโดย

“ปัจฉาชาตปัจจัย” เพราะเหตุว่า แม้นามธรรมนั้นจะเกิดภายหลังที่รูปนั้นเกิดแล้วก็จริง แต่นามธรรมนั้นก็ยังอุปถัมภ์รูปที่เกิดก่อน

ในอสังขญสัตตาพรหมภูมิ ไม่มีปุเรชาตปัจจัยและปัจฉาชาตปัจจัย

ข้อที่ควรพิจารณา ซึ่งก็มีแสดงไว้ในพระไตรปิฎกและในอรรถกถา แต่ท่านผู้ฟังก็สามารถที่จะพิจารณาเองได้ คือ

ในอสังขญสัตตาพรหมภูมิซึ่งเป็นภูมิที่มีแต่รูป ไม่มีนามธรรมเกิดเลยในภูมินั้น มีปัจฉาชาตปัจจัยไหม

ในอสังขญสัตตาพรหมภูมิ ซึ่งเป็นภูมิที่มีแต่รูป ไม่มีนามธรรมเลย ในภูมินั้น ไม่มี “ปุเรชาตปัจจัย” และไม่มี “ปัจฉาชาตปัจจัย” เพราะเหตุว่า มีแต่เฉพาะรูปธรรมเท่านั้นที่เกิดขึ้น

ผู้ที่เข้านิโรธสมบัติ ไม่มีปัจฉาชาตปัจจัย

ท่านที่เข้าใจในเรื่องของ “นิโรธสมบัติ” คือ พระอนาคามีบุคคลและพระอรหันต์ ซึ่งสามารถบรรลุดุคฺคธรรมถึงอุปमानชั้นสูงสุด คือ เนวสัณญานาสังขยญาณตนฌาน สามารถที่จะดับจิตและเจตสิกได้ไม่เกิน ๗ วัน

เพราะฉะนั้น ระหว่างนั้น รูปซึ่งเกิดจากกรรมก็มี ไม่มีใครไปยับยั้งรูปซึ่งเกิดจากกรรมได้ เพราะเหตุว่า กรรมเป็นสมุฏฐานให้รูปนั้นเกิด แต่รูปซึ่งเกิดจากจิตไม่มีเลย เพราะเหตุว่า ในขณะนั้นจิตไม่เกิด รูปที่เกิดจากอตุ มิ และรูปที่เกิดจากอาหาร มิ แต่ในขณะนั้น ไม่มีปัจฉาชาตปัจจัย เพราะเหตุว่าปัจฉาชาตปัจจัย ได้แก่ จิตและเจตสิกที่เกิดภายหลังอุปถัมภ์รูปซึ่งเกิดก่อน

อย่าลืมว่า นามธรรมและรูปธรรมนี้เป็นสภาพซึ่งกำลังเกิดดับอย่างรวดเร็วที่สุด

สำหรับปัจฉาชาตปัจจัย ที่จะเป็นปัจจัยแก่รูป ต้องเป็นปัจจัยเฉพาะในจิตินะของรูปเท่านั้น ไม่เป็นปัจจัยในอุปาทินะ

รูปทุกรูปเป็นปุเรชาตปัจจัยหรือเปล่า

ทรงเกียรติ ปุเรชาตปัจจัยเป็นรูปธรรมที่เกิดก่อนนามธรรม รูปธรรมทั้งหมดมี ๒๘ รูป รูปทั้ง ๒๘ เป็นปุเรชาตปัจจัยทั้งหมดหรือเปล่าครับ

ส. ไม่เป็นค่ะ เฉพาะรูปซึ่งเป็นปัจจัยให้นามธรรมเกิดขึ้น หรือรูปซึ่งเป็นปัจจัยโดยเป็นอารมณ์ของจิตและเจตสิกเท่านั้น รูปที่ดับไปแล้ว ไม่ได้เป็นปัจจัยแก่จิตเลย เพราะฉะนั้นจึงไม่เป็นปุเรชาตปัจจัย

แต่รูปใดก็ตามซึ่งเป็นปัจจัย โดยเป็นที่อาศัยเกิดของจิต รูปนั้นเป็นวัตถุปุเรชาตปัจจัย

หรือว่ารูปใดก็ตามซึ่งเกิดแล้วยังไม่ดับ เป็นปัจจัยให้จิตรู้รูปซึ่งกำลังปรากฏเป็นอารมณ์ ขณะนั้นเป็นอารมณ์ปุเรชาตปัจจัย

แต่รูปอื่น ๆ ซึ่งไม่เป็นปัจจัยให้จิตเกิด หรือรูปอื่น ๆ ซึ่งเกิดดับอยู่ โดยไม่เป็นอารมณ์ของจิต รูปเหล่านั้นทั้งหมดไม่ใช่ปุเรชาตปัจจัย

ปุเรชาตปัจจัย เฉพาะรูปซึ่งเป็นวัตถุปุเรชาตปัจจัย เป็นที่อาศัยเกิดของจิต หรือว่าเป็นอารมณ์ปุเรชาตปัจจัย คือ จิตกำลังรู้รูปนั้น เท่านั้น

รูปที่อาศัยนิปผันนรูปเกิด ไม่เป็นปุเรชาตปัจจัย

ทรงเกียรติ ผมยังมีความสงสัยว่า อารัมมณปุเรชาตปัจจัย ท่านหมายถึงเฉพาะสัมมสนรูป ๑๘ ก็สัมมสนรูปอีก ๑๐ นั้น ก็เป็นอารมณ์ได้นี่ครับ ทำไมเป็นปุเรชาตปัจจัยไม่ได้

ส. ไม่ใช่โดยเกิดก่อน เพราะว่ารูปเหล่านั้นไม่ได้มีสภาวะลักษณะของตนแยกออกไปเกิดก่อนต่างหากจากนิปผันนรูป ๑๘ แต่เป็นรูปที่อาศัยเกิดกับมหาภูตรูปหรือนิปผันนรูป ๑๘ โดยเป็นอาการ หรือเป็นวิการของนิปผันนรูป ไม่ใช่ว่ามีลักษณะสภาวะของตนต่างหาก ไปแยกเกิดออกมาได้

เป็นอารมณ์ได้ก็จริง แต่ว่าไม่ใช่ว่าเป็นอารมณ์โดยที่มีสภาวะลักษณะแยกออกไปเกิดก่อนต่างหาก แต่เมื่ออาศัยเกิด หรือว่าเป็นอาการวิการ เป็นลักษณะที่วิการของนิปผันนรูปนั่นเอง ไม่ใช่แยกออกจากนิปผันนรูป

เพราะฉะนั้น ในกาลที่กล่าวถึง หมายความว่าถึงการเกิดจริง ๆ ไม่ใช่หมายถึงเฉพาะลักษณะ หรืออาการที่วิการของรูป

รูปอ่อน รูปแข็งที่ตัว ซึ่งไม่เป็นอารมณ์ รูปนั้นดับไปแล้ว เพราะฉะนั้น ไม่ใช่อารมณ์ปุเรชาตปัจจัย หรือว่าหทยัตถุซึ่งปกติเป็นที่เกิดของจิต แต่หทยัตถุรูปใดไม่เป็นที่ตั้ง ที่เกิด ที่อาศัยของจิต หทยัตถุนั้นก็ไม่ใช่วัตถุปุเรชาตปัจจัย เป็นแต่เพียงหทยรูปเท่านั้นเอง

ในขณะที่จักขุวิญญาณกำลังเห็น จักขุวิญญาณเกิดที่จักขุปสาทรูป ซึ่งเป็นจักขายตนะ คือ เป็นรูปซึ่งเกิดขึ้นแล้วยังไม่ดับไป กระทบกับรูปารมณ์ เป็นปัจจัยให้จักขุวิญญาณเกิดขึ้นเห็น ในขณะนั้นหทยัตถุก็มี แต่เมื่อหทยัตถุไม่เป็นที่เกิดของจักขุวิญญาณ เพราะฉะนั้น หทยัตถุในขณะนั้น ก็ไม่ใช่วัตถุปุเรชาตปัจจัยของจิต

รูปเกิดดับมากมาย แต่บางรูปเท่านั้นที่เป็นปัจจัยให้เกิดจิต เพราะฉะนั้น รูปใดซึ่งเป็นปัจจัยให้จิตเกิด รูปนั้นเป็นอายตนะหนึ่งอายตนะใด และขณะนั้นเป็นปุเรชาตปัจจัย

แต่ว่า รูปใดซึ่งไม่เป็นปัจจัยให้จิตเกิดเลย รูปนั้นจะเกิดขึ้นเพราะกรรม จะเกิดขึ้นเพราะอตุ จะเกิดขึ้นเพราะอาหาร ประการใด ๆ ก็ตาม รูปนั้นเกิดตามสมุฏฐานนั้น และก็ดับไป เท่านั้นเอง

เพราะฉะนั้น จึงกล่าวว่าชีวิตนี้น้อย เพราะว่า เพียงชั่วขณะจิตที่เกิด และก็ดับไป เท่านั้นเอง แต่ละขณะ

อเสวนปัจจัย

สำหรับปัจจัยที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงต่อจากปุเรชาตปัจจัยและปัจฉาชาตปัจจัย คือ “อเสวนปัจจัย”

คำว่า “อาเสวนะ” แปลว่า เสพบอย ๆ คือ เสพอารมณ์บอย ๆ ซึ่งก็ได้แก่ ชวนจิตที่เกิดขึ้นก่อน ๆ เป็นอาเสวนปัจจัยแก่ชวนจิตที่เกิดขึ้นหลัง ๆ เว้นวิบากจิต

ซึ่งก็ควรที่จะได้พิจารณา ในขณะที่นามธรรมและรูปธรรมกำลังเป็นปัจจัยในขณะนี้ สืบต่อจากความเข้าใจปุเรชาตปัจจัยและปัจฉาชาตปัจจัยว่า ช่วงไหนตอนไหนของการเป็นปัจจัยของนามธรรมและรูปธรรม รูปซึ่งตั้งอยู่เพียง ๑๗ ขณะ แล้วเป็นปัจจัยนั้น จะเป็นปัจจัยสำคัญอย่างไร

“อาเสวนปัจจัย” ได้แก่ “ชวนจิต” ที่เกิดขึ้นก่อน ๆ เป็นอาเสวนปัจจัยแก่ชวนจิตที่เกิดขึ้นหลัง ๆ

สำหรับชวนจิตนั้น ก็ได้แก่กุศลจิต อกุศลจิต สำหรับผู้ที่ยังไม่ใช่พระอรหันต์ และกิริยาจิตสำหรับพระอรหันต์

เพราะฉะนั้น อาเสวนปัจจัย ได้แก่ กุศลจิต อกุศลจิต หรือกิริยาจิต ที่ทำให้ปัจจัยปัจุบัน คือ จิตที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นจิตชาติเดียวกัน เสพอารมณ์ที่ตนเสพแล้วนั้นซ้ำอีก

เพราะฉะนั้น แสดงถึงขณะที่ชวนจิต ๗ ขณะ เกิดดับสืบต่อกัน และเสพอารมณ์ซ้ำกัน โดยต้องเป็นจิตประเภทเดียว คือ เป็นชาติเดียวกัน

ทบทวนปัจจัยต่าง ๆ ที่ได้ศึกษาแล้ว

เพราะฉะนั้น การที่จะเข้าใจเรื่องของ “อาเสวนปัจจัย” ก็จะขอทบทวนขณะที่วิถิจิตจะเกิด โดยปัจจัยที่ได้ศึกษาไปแล้ว ก่อนที่วิถิจิตที่เป็นชวนจิตจะเกิด มีวิถิจิตซึ่งเกิดก่อนชวนจิตหรือไม่

ชวนจิต คือ กุศลจิต อกุศลจิต หรือกิริยาจิตของพระอรหันต์ เป็นชวนจิตเป็นวิถิจิต แต่ก็มีวิถิจิตเกิดก่อนชวนจิต เพราะฉะนั้นก่อนที่จะถึงวิถิจิตซึ่งเป็นชวนจิตก็มีวิถิจิตซึ่งเกิดก่อน และก่อนวิถิจิต มีจิตอะไรเกิดก่อน

มี “วิถีมุตตจิต” คือ ภาวังคจิต ต้องเกิดก่อนวิถิจิต

ในภูมิที่มีขั้น ๕ ภาวังคจิตอาศัยรูปเกิดขึ้นหรือเปล่า

ทุกท่านกำลังมีภวังคจิตคั่น ระหว่างการเห็น การได้ยิน การคิดนึก การรู้
อารมณ์ต่าง ๆ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

ให้ทราบว่าในขณะนี้ ภวังคจิตที่เกิดในภุมิที่มีขันธ์ ๕ ต้องอาศัยรูปเกิด
จะเกิดขึ้นโดยไม่อาศัยรูปไม่ได้เลย จิตที่เกิดในภุมิที่มีขันธ์ ๕ แล้ว ต้องอาศัยรูปเกิดขึ้น

ภวังคจิตเกิดที่ไหน อาศัยรูปอะไร

เกิดที่หทยวัตถุที่เกิดก่อนและยังไม่ได้ดับไป โดย “หทยรูป” เป็นวัตถุปุเรชาตปัจจัย
แก่ภวังคจิต แม้แต่ภวังคจิตที่กำลังเกิดในขณะนี้ก็ต้องอาศัยรูป แต่ต้องเป็นรูปที่เป็น
หทยวัตถุ ไม่ใช่รูปอื่น และหทยรูปนั้น ต้องเป็นรูปที่เกิดก่อนภวังคจิตนั้น และยังตั้งอยู่
คือ ยังไม่ได้ดับไป

ภวังคจิตที่เกิดในขณะนี้ เป็นปัจจัยแก่หทยวัตถุที่เกิดก่อนหรือเปล่า

เวลานี้มีภวังคจิตกับหทยวัตถุ คือ หทยรูป ถ้าจะให้เข้าใจโดยปัจจัย ภวังคจิต
ต้องเกิดโดยอาศัยหทยรูป เป็นวัตถุปุเรชาตปัจจัยแก่ภวังคจิต

ภวังคจิตเป็นปัจจัยแก่หทยรูปที่ตนอาศัยเกิดขึ้น โดยปัจจัยอะไร โดยปัจฉาชาต
ปัจจัย

คือ ขณะนี้เอง ไม่ยากเลย ถ้าเข้าใจจิตดวงไหน ก็ให้รู้ว่าจิตดวงนั้นต้องอาศัยรูป
เกิดขึ้น และสำหรับในภุมิซึ่งมีขันธ์ ๕ เว้นทวิปัญญาวินญาณ ๑๐ จิตอื่นทั้งหมด ต้อง
เกิดที่หทยวัตถุ

เพราะฉะนั้น หทยวัตถุ เป็นวัตถุปุเรชาตปัจจัยแก่ภวังคจิต และภวังคจิตเป็น
ปัจฉาชาตปัจจัยแก่วัตถุปุเรชาตปัจจัย หรือหทยรูปซึ่งเกิดก่อน แล้วยังไม่ดับไป

ยังไม่ใช่วิจิต กำลังนอนหลับสนิท ก็จะต้องมีภวังคจิต อาศัยหทยวัตถุรูป
ซึ่งเกิดขึ้นแล้วยังไม่ดับเป็นปัจจัย ในขณะเดียวกันภวังคจิตซึ่งเกิด ก็เป็นปัจฉาชาต
ปัจจัยแก่รูปทั้งหมด ไม่ใช่แต่เฉพาะกับหทยรูปเท่านั้น ไม่ว่ารูปนั้นจะเกิดจากสมุฏฐาน
ใดก็ตาม เมื่อเป็นรูปซึ่งเกิด แล้วยังไม่ดับ จิตที่เกิดในขณะนั้นเป็นปัจฉาชาตปัจจัย
อุปถัมภ์รูปซึ่งเกิดขึ้น และยังไม่ดับไป

มีเพียง ๖ รูปเท่านั้นที่เป็นที่เกิดของจิต

ท่านผู้ฟังซึ่งเพิ่งเริ่มฟังหรือเริ่มศึกษา อย่าเพิ่งท้อใจว่า ยุ่งยากมากเรื่องรูปธรรม แต่ละรูป นามธรรมแต่ละประเภท อาศัยกันและกันเกิดขึ้น แท้ที่จริงก็ไม่มีอะไรมาเลย เพราะเหตุว่า เมื่อกล่าวถึงรูปซึ่งเป็นวัตถุ คือเป็นที่เกิดของจิตแล้ว มีเพียง ๖ รูปเท่านั้นจริง ๆ คือ มีจักขุปสาทรูป ๑ รูป เฉพาะรูปที่เกิดแล้วยังไม่ดับ ซึ่งเป็นอายตนะเป็นที่ประชุม เป็นที่ต่อ เป็นที่อาศัยเกิดของจักขุวิญญาณ คือ จิตที่กำลังเห็นในขณะนี้เอง จิตเห็นมี ๒ เป็นกุศลวิบากจิต ๑ เป็นอกุศลวิบากจิต ๑

นอกจากนั้นก็มีโสตปสาทรูป เป็นที่เกิดของโสตวิญญาณ ๒ ฆานปสาทรูป เป็นที่เกิดของฆานวิญญาณ ๒ ชิวหาปสาทรูป เป็นที่เกิดของชิวหาวิญญาณ ๒ กายปสาทรูป เป็นที่เกิดของกายวิญญาณ ๒

สำหรับทวารทั้ง ๕ คือ ตา ๑ หู ๑ จมูก ๑ ลิ้น ๑ กาย ๑ ปสาทรูปแต่ละรูปนี้ เป็นที่เกิดของจิตที่เห็น จิตที่ได้ยิน จิตที่ได้กลิ่น จิตซึ่งลิ้มรส และจิตที่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส เป็นที่เกิดของจิตทั้ง ๑๐ นี้

นอกจากนั้นแล้ว ก็มีหทยรูป ซึ่งเป็นที่เกิดของจิตอื่นทั้งหมด ในภูมิที่มีขั้น ๕ นอกจากทวิปัญจวิญญาณ ๑๐

ไม่ยุ่งยากอะไรเลย ๖ รูปเท่านั้นเอง แต่จะต้องพิจารณา และต้องเข้าใจโดยละเอียดขึ้น เพื่อที่จะได้ไม่ยึดถือรูปและนามว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน

ในภูมิที่มีขั้น ๕ ภาวจิตทั้งหมดเกิดที่ทวารวัตถุ

ขอทบทวนเรื่องของปัจจัยที่ได้ศึกษาแล้วว่า วิถีมุตตจิต ซึ่งไม่ใช่วิถีจิต ได้แก่ ภาวจิต ซึ่งภาวจิตที่มีอารมณ์ภายนอกมากระทบ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ภาวจิตนั้นชื่อว่า “อดีตภาวจิต” ที่เรียกเช่นนั้น เพื่อให้รู้ว่ารูปเกิดขณะไหน และกระทบขณะไหน

ขณะที่กำลังนอนหลับ มีเสียงกระทบโสตประสาท เป็นอดีตภวังค์ใหม่ อดีตภวังค์เสียงมีสิทธิจะกระทบกับโสตประสาทใหม่ มี

กระทบได้ใหม่ ได้ เมื่อกระทบประสาทแล้ว เมื่อเสียงกระทบกับโสตประสาทรูปแล้ว กระทบกับภวังคจิตด้วยได้ใหม่ ได้

เพราะฉะนั้น ก็อาจจะเป็นอดีตภวังค์ หรืออาจจะมีการบังคลจนะเกิด แต่ถ้าวิจิตรไม่เกิด ขณะนั้นก็ยังมีแต่ภวังคจิต ซึ่งไม่ใช่จิตใด ๆ ซึ่งรู้อารมณ์ที่กระทบ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย เพราะเหตุว่า ถ้าเป็นภวังคจิตแล้ว ไม่รู้อารมณ์ใด ๆ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะเป็นอดีตภวังค์ หรือภวังคจนะ หรือภวังคุปัจเฉทะ ในภุมิที่มีขั้น ๕ แล้ว ขณะที่กำลังนอนหลับสนิท และภวังคจิตเกิด ในขณะนั้นจิตเหล่านั้นเกิดที่หทยวัตถุ เพราะเหตุว่า รูปซึ่งเป็นที่เกิดของจิตมีเพียง ๖ รูป ได้แก่ จักขุวัตถุ ๑ โสตรวัตถุ ๑ ฆานวัตถุ ๑ ชิวหาวัตถุ ๑ กายวัตถุ ๑ และ หทยวัตถุ ๑

ทุกครั้งที่เรา จิตประเภทใดเกิด ก็ควรที่จะได้ทราบด้วยว่า จิตดวงนั้นประเภทนั้นเกิดที่ไหน ซึ่งก็ทราบแล้วว่า ภวังคจิตทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็น อดีตภวังค์ หรือภวังคจนะ หรือภวังคุปัจเฉทะ เกิดที่หทยวัตถุ

ภวังคจิตของสัตว์เดรัจฉานเกิดที่ไหน ไม่ว่าจะเป็นช้าง ม้า นก หนู มด ภวังคจิตเกิดที่หทยวัตถุ ไม่มีข้อยกเว้นเลย ในภุมิที่มีขั้น ๕ แล้ว รูปซึ่งเป็นที่เกิดของจิต มีเพียง ๖ รูป ถ้าไม่ใช่ทวิปัญจวิญญาณ ๑๐ จิตอื่น ๆ ทั้งหมดต้องเกิดที่หทยวัตถุ

วิธีจิตที่ ๑ – ปัญจทวารารวัชชนจิต – ที่เกิด – ปัจจัยต่างๆ

เมื่อเริ่มที่จะเป็นวิธีจิต คือ เมื่ออดีตภวังค์ดับไป (อดีตภวังค์เกิดที่หทยวัตถุ) ภวังคจนะเกิดต่อ (ภวังคจนะเกิดที่หทยวัตถุ) ภวังคุปัจเฉทะเกิดต่อ (ภวังคุปัจเฉทะเกิดที่หทยวัตถุ)

วิธีจิตดวงที่ ๑ ในทวารหนึ่งทวารใดของทวารทั้ง ๕ คือ ไม่ว่าจะเป็นทางจักขุ ทวาร หรือทางโสตทวาร ฆานทวาร ชิวหาทวาร กายทวาร ก็ตาม วิธีจิตดวงที่ ๑

ต้องเป็นปัญจทวาราวชชนจิต เป็นจิตที่รำพึงถึงอารมณ์ที่กระทบกับทวาร จิตดวงนี้เกิดที่ไหน ที่หทยวัตถุ

หทยวัตถุ เป็นวัตถุปุเรชาตปัจจัยของปัญจทวาราวชชนจิต ปัญจทวาราวชชนจิตเป็นปัจฉาชาตปัจจัยของหทยวัตถุ และรูปอื่นทั้งหมดซึ่งเกิดแล้วยังไม่ดับ เพราะเหตุว่านามธรรมที่เป็นปัจฉาชาตปัจจัย ต้องเป็นปัจจัยเฉพาะแก่รูปในฐิติขณะของรูปเท่านั้น

ปัญจทวาราวชชนจิตเป็นอาเสวนปัจจัยหรือเปล่า

อาเสวนปัจจัย คือ ชวนจิตที่เกิดก่อน ๆ เป็นอาเสวนปัจจัยแก่ชวนจิตที่เกิดหลัง ๆ เพราะฉะนั้น ปัญจทวาราวชชนจิต ซึ่งเป็นวิธีจิตดวงที่ ๑ เป็นอาเสวนได้ไหม ไม่เป็น เพราะอะไร ทำไม่ถึงไม่เป็น เพราะอะไร

เพราะเหตุว่า ปัญจทวาราวชชนจิตเกิดขึ้นเพียงขณะเดียวเท่านั้น จะไม่เกิดขึ้น

๒ - ๓ ขณะเลย

วิถีจิตที่ ๒ – ทวิปัญจวิญญาณ – ที่เกิด – ปัจจัยต่าง ๆ

สำหรับวิถีจิตที่ ๒ ถ้าเป็นทางจักขุทวาร ได้แก่ จักขุวิญญาณ เกิดที่ไหน จักขุวัตถุ ไม่ใช่หทยวัตถุแล้ว สำหรับจักขุวิญญาณในขณะนี้ กำลังเกิดดับที่จักขุปสาทรูป

เพราะฉะนั้น ที่จักขุปสาทรูปในขณะนี้ เห็นนี้ มีจักขุวิญญาณและเจตสิกเกิดร่วมด้วย เกิดพร้อมกันที่จักขุปสาทรูปนั่นเอง ไม่รู้เลยใช่ไหมว่า ที่จักขุปสาทรูปเป็นที่เกิดของจักขุวิญญาณและเจตสิกซึ่งเกิดร่วมด้วย

สำหรับทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย โดยนัยเดียวกัน

คำถามทบทวนเกี่ยวกับจักขุวิญญาณ

คำถาม จักขุวิญญาณที่เป็นอกุศลวิบากเกิดที่ไหน โดยปัจจัยอะไร

คำตอบ เกิดที่จักขุวัตถุ จักขุวัตถุเป็นวัตถุปุเรชาตปัจจัย และจักขุวิญญาณเป็นปัจฉาชาตปัจจัย

คำถาม จักขุวิญญาณที่เป็นกุศลวิบาก เป็นผลของกุศล เห็นสิ่งที่ดี เกิดที่ไหน

คำตอบ เกิดที่จักขุวัตถุ ไม่ว่าจะเป็นกุศลวิบาก หรืออกุศลวิบาก ก็ต้องเกิดที่จักขุวัตถุนั่นเอง

คำถาม จักขุวิญญาณเป็นปุเรชาตปัจจัยหรือไม่

คำตอบ ไม่เป็น เพราะ ปุเรชาตปัจจัยต้องเป็นรูปธรรมซึ่งเกิดก่อน และยังไม่ดับ จึงจะเป็นปัจจัยแก่นามธรรม เพราะฉะนั้น จักขุวิญญาณจะไม่ใช่ปุเรชาตปัจจัยเลย เพราะเหตุว่าเป็นนามธรรม

คำถาม จักขุวิญญาณเป็นปัจฉาชาตปัจจัยหรือไม่

คำตอบ เป็น

คำถาม จักขุวิญญาณเป็นปัจฉาชาตปัจจัยแก่รูปอะไร

คำตอบ แก่รูปทุกรูป ที่เกิดจากทุกสมุฏฐานซึ่งยังไม่ดับ

คำถาม จักขุวิญญาณเป็นอาเสวนปัจจัยหรือเปล่า

คำตอบ ไม่เป็น

คำถาม เพราะอะไร

คำตอบ เพราะจักขุวิญญาณเกิดขึ้นขณะเดียว

คำถาม มีเหตุผลอื่นอีกไหม ที่จักขุวิญญาณไม่เป็นอาเสวนปัจจัย

คำตอบ เพราะเป็นวิบากจิต

“อาเสวนปัจจัย” ทั้งหมด ได้แก่ กุศลจิต หรืออกุศลจิต สำหรับผู้ที่ไม่ใช่พระอรหันต์ และกิริยาจิตของพระอรหันต์ โดยที่จิตและเจตสิกที่เกิดก่อนเป็นปัจจัยให้จิตชาติเดียวกันเกิด เสพอารมณ์นั้นซ้ำอีก จากอารมณ์ที่ตนเสพแล้ว คือ รู้อารมณ์เดียวกัน

เพราะฉะนั้น สำหรับจักขุวิญญาณที่ไม่เป็นอาเสวนปัจจัย เพราะเหตุว่า นอกจากเกิดขึ้นขณะเดียวแล้ว ก็ยังเป็นวิบากจิตด้วย

วิถิจิตที่ ๓ – สัมปฏิจจันนจิต – ที่เกิด – ปัจจัยต่างๆ

วิถิจิตทางปัญจทวารดวงที่ ๓ หลังจากที่เกิดจักขุวิญญาณ หรือทวิปัญจวิญญาณดับไปแล้ว ได้แก่ “สัมปฏิจจันนจิต” สัมปฏิจจันนจิตเป็นชาติอะไร นี่ไม่ได้พูดถึงสิ่งที่ห่างไกลเลย พูดถึงสิ่งที่กำลังเกิดดับสืบต่อกันในขณะเห็น ในขณะได้ยิน ในขณะต่างๆ เหล่านี้เอง เพราะฉะนั้นก็ควรที่จะได้ทราบความละเอียด และไม่ลืม เพราะเหตุว่าเป็นการทบทวน

คำถาม สัมปฏิจจันนจิตเป็นชาติอะไร

คำตอบ เป็นชาติวิบาก

เพราะฉะนั้น ถ้าศึกษาธรรม โดยไม่ได้ศึกษาเรื่องของจิตประเภทต่าง ๆ โดยนัยของชาติต่าง ๆ ภูมิต่าง ๆ ไม่มีโอกาสที่จะเข้าใจพระธรรมได้โดยตลอด เพราะฉะนั้น เรื่องของชาติ เป็นสิ่งซึ่งลืมไม่ได้ หรือว่าเรื่องของภูมิของจิต ก็เป็นสิ่งที่ลืมไม่ได้ เช่น

สัมปฏิจจันนจิต เป็นชาติวิบาก เกิดที่ไหน เกิดที่หทยวัตถุ

สัมปฏิจจันนจิต เป็นปุเรชาตปัจจัยหรือเปล่า ไม่เป็น

เป็นปัจฉาชาตปัจจัยหรือเปล่า เป็น

เป็นอาเสวนปัจจัยหรือเปล่า ไม่เป็น

เพราะอะไร เพราะเกิดขึ้นขณะเดียว

และเพราะอะไรอีก เพราะเป็นวิบากจิต

ก็เป็นเรื่องที่ซ้ำ และทบทวนไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งไม่ต้องท่อง แต่สามารถที่จะเข้าใจได้ตลอดทั้งวิถิจิตทางปัญจทวาร

วิถิจิตที่ ๔ – สันตึรณจิต – ที่เกิด – ปัจจัยต่างๆ

วิถิจิตทางปัญจทวารดวงที่ ๔ ที่เกิดต่อจากสัมปฏิจฉันนะ คือ สันตึรณจิต เป็นจิตที่พิจารณาอารมณ์ที่ปัญจวิญญูณรู้ และสัมปฏิจฉันนจิตรับต่อ เพราะฉะนั้น สันตึรณจิตก็เกิดขึ้น พิจารณาอารมณ์นั้นต่อ

สันตึรณจิตเป็นชาติอะไร เป็นชาติวิบาก

สันตึรณจิตเกิดที่ไหน หทยวัตถุ

เป็นปุเรชาติปัจจัยหรือเปล่า ไม่เป็น

เป็นปัจฉาชาติปัจจัยหรือเปล่า เป็น

เป็นอาเสวนปัจจัยหรือเปล่า ไม่เป็น

เพราะอะไร เพราะเกิดขึ้นขณะเดียว

และเพราะอะไรอีก เพราะเป็นวิบากจิต

อย่างนี้จะลืมไหม เพียงแต่เป็นเรื่องที่ได้ฟังในตอนต้นเท่านั้นเอง เรื่อง ปุเรชาติ ปัจจัย ปัจฉาชาติปัจจัย ต่อไปจนกระทั่งถึงอาเสวนปัจจัย

วิถิจิตที่ ๕ – โวภูฐัพพนจิต – ที่เกิด – ปัจจัยต่างๆ

วิถิจิตทางปัญจทวารดวงที่ ๕ เมื่อสันตึรณจิตดับไปแล้ว “โวภูฐัพพนจิต” เกิดขึ้น กระทำกิจมนสิการ เพื่อกุศลจิต หรืออกุศลจิตจะเกิดต่อ

โวภูฐัพพนจิตเป็นชาติอะไร กิริยาจิต

ชาติของจิต คือ การเกิดขึ้นของจิตดวงหนึ่ง ๆ จะต้องเป็นอย่างหนึ่งอย่างใด คือ จะต้องเป็นชาติหนึ่งชาติใดใน ๔ ชาติ ได้แก่ เป็นอกุศลชาติ ๑ เป็นกุศลชาติ ๑ เป็นวิบากชาติซึ่งเป็นผลของอกุศลและกุศลชาติ ๑ และ เป็นกิริยาชาติ ๑

เพราะฉะนั้น จิตทั้งหมดทุกประเภทต้องเกิดขึ้นเป็นชาติหนึ่งชาติใด โดยที่จะต้องรู้ว่า จิตนี้เป็นชาติอกุศล หรือว่าจิตนี้เป็นชาติกุศล หรือว่าจิตนี้เป็นชาติวิบากซึ่งเป็นผล

ไม่ใช่ตัวเหตุ คือ ไม่ใช่กุศลหรืออกุศล แต่ว่าเป็นผลของกุศลหรืออกุศล จึงเป็นจิตที่เป็นชาติวิบาก และสำหรับจิตซึ่งไม่ใช่กุศล หรืออกุศล และไม่ใช่วิบาก จิตนั้นเป็นกิริยา

สำหรับวิถีจิตทางปัญจทวาร นอกจากปัญจทวารารวชนจิตเป็นชาติกิริยาแล้ว วัฏฐัพพนจิตก็เป็นชาติกิริยา

วัฏฐัพพนจิตเกิดที่ไหน เกิดที่ทหยวัตถุ

เป็นปุเรชาติปัจจัยหรือเปล่า ไม่เป็น

เป็นปัจฉาชาติปัจจัยหรือเปล่า เป็น

เป็นอาเสวนปัจจัยหรือเปล่า ไม่เป็น

เพราะอะไร เพราะเป็นชาติกิริยา ไม่ใช่ชาติวิบาก เพราะฉะนั้นมีเหตุผลอะไร
ที่ว่า วัฏฐัพพนจิตไม่เป็นอาเสวนปัจจัย

เพราะไม่ใช่ชวนจิต ไม่ได้ทำชวนกิจ แต่ทำวัฏฐัพพนกิจ และไม่ได้เกิดซ้ำกันถึง ๔ - ๕ ขณะ หรือ ๔ - ๕ ดวง อย่างมากที่วัฏฐัพพนจิตจะเกิดก็ ๒ ครั้ง หรือ ๓ ครั้งได้ ๒ ขณะ หรือ ๓ ขณะ แต่ไม่ถึง ๔ ขณะ หรือ ๕ ขณะ ไม่มียกเว้น เนื่องจากอารมณ์ที่ปรากฏ บางที่เกิดก่อนวิถีจิตมาก เพราะฉะนั้น ก็เป็นอารมณ์ซึ่งใกล้ที่จะดับ เพราะฉะนั้นจะไม่เป็นปัจจัยที่จะทำให้ชวนจิตเกิดได้ แต่เป็นปัจจัยให้วัฏฐัพพนจิตเกิดได้ ๑ ครั้ง หรือ ๒ ครั้ง หรือ ๓ ครั้ง แต่ว่าไม่เป็นกุศล ไม่เป็นอกุศล

เพราะฉะนั้น ก็ไม่ได้กระทำชวนกิจ เพียงแต่ทำวัฏฐัพพนกิจแล้วก็ดับ จึงไม่ใช่อาเสวนปัจจัย

อย่าลืมว่า อาเสวนปัจจัยต้องได้แก่กุศลจิตหรืออกุศลจิตสำหรับปุถุชน และสำหรับพระอรหันต์ก็เป็นกิริยาจิต ซึ่งทำให้ปัจจัยยุบับ คือ จิตที่เกิดต่อซึ่งต้องเป็นจิตชาติเดียวกัน เสพอารมณ์ที่ตนเสพแล้วนั้นซ้ำอีก

วิถีจิตที่ ๖ – ชวนจิต

สำหรับวิถีจิตทางปัญจทวารขณะต่อไปได้แก่ “ชวนจิต” ซึ่งเป็นวิถีจิตขณะที่ ๖ ถึงขณะที่ ๑๒ เพราะเหตุว่า ตามปกติ ชวนจิตจะเกิดดับซ้ำ สืบต่อกันถึง ๗ ขณะ หรือ

๗ ครั้ง สำหรับชวนจิตซึ่งสามารถจะเกิดดับสืบทอดเสพอารมณ์ซ้ำกันถึง ๗ ครั้ง ก็ได้แก่อกุศลจิต ๑๒ ซึ่งได้แก่ โลกมูลจิต ๘ โทสมูลจิต ๒ โมหมูลจิต ๒

นอกจากนั้นก็ได้แก่ มหากุศลจิต ๘ ในขณะที่เป็นกุศล ชวนจิตซึ่งเป็นกุศลจะเกิดดับสืบทอดเสพอารมณ์เดียวกัน ซ้ำกัน ๗ ขณะ และถ้าเป็นพระอรหันต์ ก็เป็นมหาภิริยาจิต ๘ เพราะเหตุว่า พระอรหันต์ไม่มีอกุศลจิต หรือไม่มีกุศลจิตแล้ว

และยังมีหสิตุปปาทจิตอีก ๑ ดวง ซึ่งเป็นจิตที่ทำให้เกิดการแย้มยิ้ม พอเห็นไรฟันของพระอรหันต์

รวมเป็นกามชวนะ ๒๙ ที่จะเกิดทางปัญจทวารได้

ทบทวนกามชวนจิต ๒๙ ดวง

สำหรับจิตซึ่งเป็นชวนจิต ทำชวนกิจทางปัญจทวาร มีทั้งหมด ๒๙ คือ

อกุศลจิต ๑๒

มหากุศลจิต ๘ สำหรับผู้ที่ไม่ใช่พระอรหันต์

มหาภิริยาจิต ๘ และ หสิตุปปาทจิต ๑ สำหรับผู้ที่เป็นพระอรหันต์

รวมกามชวนจิต คือ จิตที่เป็นไปในการรู้อารมณ์ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทั้งหมดมี ๒๙ ดวง

ในขณะที่มีการเห็น ยังไม่ถึงมโนทวาร เพียงแต่ทางปัญจทวารวิถี จิตซึ่งเป็นชวนจิต กระทำชวนกิจมี ๒๙ ดวง

ชวนจิต – ที่เกิด – ปัจจัยต่างๆ

เวลานี้ สำหรับผู้ที่ไม่ใช่พระอรหันต์จะมีชวนจิตเกิดได้ก็ดวง

ท่านยังไม่ใช่พระอรหันต์ เพราะฉะนั้น จิตของท่านขณะที่เห็นครั้งหนึ่ง ได้ยินครั้งหนึ่ง จะมีจิตที่ทำชวนจิตได้ มีก็ดวง

๒๐ ดวง คือ อกุศลจิต ๑๒ หรือกุศลจิต ๘ ที่ละอย่าง ที่ละประเภท ไม่ใช่
พร้อม ๆ กัน

ถ้าโลกมูลจิตที่เกิดร่วมกับโสมนัสเวทนา เกิดพร้อมกับความเห็นผิด เกิดโดย
ไม่มีการชักชวน ไม่มีการชักจูง เป็นโลกมูลจิตดวงที่ ๑ ประเภทที่ ๑ เกิดขึ้นเป็นชน
จิตดวงที่ ๑ ดับไป เป็นอาเสวนปัจจัยทำให้โลกมูลจิตประเภทเดียวกัน คือ เกิดพร้อม
กับโสมนัสเวทนา เกิดร่วมกับความเห็นผิด และเป็นอสังขาริก คือ เกิดโดยไม่อาศัย
การชักจูง ขณะนี้ ๒ เกิดขึ้น

จิตดวงที่ ๑ นี้ เป็นอาเสวนปัจจัย เมื่อเสพอารมณ์ หรือรู้อารมณ์นั้น โดยทำชวน
กิจ ดับไปแล้ว ก็เป็นปัจจัยทำให้โลกมูลจิตประเภทเดียวกันเกิดสืบต่อ กระทำชวนกิจ

สำหรับชนจิต ไม่ว่าจะเป็นอกุศลจิต หรือกุศลจิต หรือมหากิริยาจิตของพระ
อรหันต์ หรือหสิตุปปาทจิตของพระอรหันต์ เกิดที่ไหน

อกุศลจิตเกิดที่ไหน เกิดที่หทยวัตถุ

มหากุศลจิตเกิดที่ไหน เกิดที่หทยวัตถุ

มหากิริยาจิตเกิดที่ไหน เกิดที่หทยวัตถุ

หสิตุปปาทจิตเกิดที่ไหน เกิดที่หทยวัตถุ

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า ส่วนใหญ่แล้วจิตเกิดที่หทยวัตถุ จะเปลี่ยนที่เกิดก็แต่
เฉพาะในขณะที่ทำกิจเห็น กระทำทัสสนกิจ เป็นจักขุวิญญาณ เพียงขณะเดียวทาง
ทวารตา หรือว่าถ้าเป็นทางหู ก็เฉพาะโสตวิญญาณซึ่งเกิดขึ้น กระทำกิจได้ยินเสียง
ขณะที่ได้ยิน ขณะเดียวเท่านั้น ที่ทำสวณกิจที่เกิดขึ้นที่โสตประสาท

นอกจากนั้นแล้ว ทันทีที่จักขุวิญญาณเกิดที่จักขุประสาทดับไป โสตวิญญาณเกิด
ที่โสตประสาทดับไป จิตอื่นที่เกิดต่อเปลี่ยนที่เกิดแล้ว คือ เกิดที่หทยวัตถุ หรือก่อนนั้น
เวลาที่เป็นวิถิมุตตจิต จิตนั้นก็เกิดที่หทยวัตถุ หรือเวลาที่วิถิจิตขณะที่ ๑ เกิด เป็น
ปัญจทวารารวัชชนจิต ก็เกิดที่หทยวัตถุ

เฉพาะจักขุวิญญาณเกิดที่จักขุวัตถุ โสตวิญญาณ เกิดที่โสตวัตถุ ฆาน
วิญญาณเกิดที่ฆานวัตถุ ชิวหาวิญญาณเกิดที่ชิวหาวัตถุ กายวิญญาณเกิดที่กายวัตถุ
ชั่วขณะนั้นเท่านั้นที่ประสาทเป็นวัตถุ คือ เป็นที่เกิดของจิต ๑ ใน ๑๐ ดวง นอกจากนั้น

แล้ว จิตต่อ ๆ ไป ก็เกิดที่หทัยวัตถุ โดยหทัยวัตถุเป็นปุระชาตปัจจัยแก่กุศลจิต อกุศลจิต หรือกิริยาจิต หรือหสิตุปปาทจิตของพระอรหันต์

ชวนจิตที่ ๑ – ๗ กับอเสวนปัจจัย

อกุศลจิตเป็นปัจฉาชาตปัจจัยหรือไม่ เป็น

จิตทุกดวง นอกจากปฏิสนธิจิตแล้ว เป็นปัจฉาชาตปัจจัย แม้ว่าจะเกิดภายหลังรูป ก็อุปถัมภ์รูป

อกุศลจิต เป็นอเสวนปัจจัยหรือไม่ เป็น แต่ต้องจำกัดว่า ชวนจิตขณะที่ ๑ เป็นอเสวนปัจจัย ชวนจิตขณะที่ ๒ เป็นปัจจัยอุปบัน

ชวนจิตขณะที่ ๒ เป็นอเสวนปัจจัย ชวนจิตขณะที่ ๓ เป็นปัจจัยอุปบัน

ชวนจิตขณะที่ ๓ เป็นอเสวนปัจจัย ชวนจิตขณะที่ ๔ เป็นปัจจัยอุปบัน

ชวนจิตขณะที่ ๔ เป็นอเสวนปัจจัย ชวนจิตขณะที่ ๕ เป็นปัจจัยอุปบัน

ชวนจิตขณะที่ ๕ เป็นอเสวนปัจจัย ชวนจิตขณะที่ ๖ เป็นปัจจัยอุปบัน

ชวนจิตขณะที่ ๖ เป็นอเสวนปัจจัย ชวนจิตขณะที่ ๗ เป็นปัจจัยอุปบัน

ชวนจิตขณะที่ ๗ เป็นอเสวนปัจจัยหรือไม่ ไม่เป็น

ตทาลัมพนจิตเป็นชาติอะไร เป็นชาติวิบาก

อเสวนปัจจัย ได้แก่ กุศลจิต หรืออกุศลจิต หรือกิริยาจิต เว้นวิบากจิตทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็นรูปาวจรวิบาก อรูปาวจรวิบาก โลกุตตรวิบาก หรือกามาวจรวิบาก ไม่เป็นอเสวนปัจจัย

เพราะฉะนั้น ชวนจิตดวงที่ ๗ เป็นอเสวนปัจจัยหรือไม่ ถ้าเป็น ต้องมีชวนจิตขณะที่ ๘ แต่ชวนจิตดวงที่ ๘ ไม่มี

เมื่อชวนจิตดวงที่ ๗ ดับไป แต่อารมณ์ยังไม่ดับ เป็นปัจจัยทำให้ตทาลัมพนจิตซึ่งเป็นวิบากจิตเกิดขึ้น วิบากจิตทั้งหมดมีกรรมเป็นปัจจัยทำให้เกิด เพราะฉะนั้น ตทาลัมพนจิตซึ่งเป็นวิบากจิตเกิดขึ้น รู้อารมณ์ต่อจากชวนจิต แต่ชวนจิตดวงที่ ๗ ไม่ได้เป็นอเสวนปัจจัยให้กับตทาลัมพนจิต เพราะเหตุว่า ตทาลัมพนจิตเป็นวิบากจิต

วิถิจิตที่ ๘ – ตทาลัมพนจิต – ที่เกิด – ปัจจัยต่างๆ

ตทาลัมพนจิตเกิดที่ไหน เกิดที่ หทยวัตถุ ตอบไม่ยากเลย

ไม่ว่าจะเป็นจิตประเภทไหน ชื่ออะไรก็ตาม จะเคยได้ยินมาก่อน หรือไม่เคยได้
ยินมาก็ตาม ถ้าไม่ใช่จักขุวิญญาณ ๒ โสทวิญญาณ ๒ ฆานวิญญาณ ๒ ชิวหา
วิญญาณ ๒ กายวิญญาณ ๒ แล้ว ต้องเกิดที่หทยวัตถุทั้งหมดในภุมิที่มีขันธ ๕

ตทาลัมพนจิต เป็นปัจฉาชาตปัจจัยหรือเปล่า เป็น ง่ายมาก คือ จิตทุกดวง
นอกจากปฏิสนธิจิตแล้ว เป็นปัจฉาชาตปัจจัยแก่รูปซึ่งเกิดก่อนทั้งนั้น

ตทาลัมพนจิตเป็นอาเสวนปัจจัยหรือไม่ ไม่เป็น

เพราะอะไร เพราะเป็นวิบากจิต

หลังจากที่ตทาลัมพนจิตดับไปแล้ว จิตอะไรเกิดต่อ โดยอนันตรปัจจัย
ภวังคจิตเกิด ไม่มีใครยับยั้งได้ จะไม่ให้ภวังคจิตเกิดได้ไหม ถ้าตทาลัมพนจิตดับไป
แล้ว จะไม่ให้ภวังคจิตเกิดได้ไหม ถ้าไม่มีภวังคจิตเกิดคั้น จิตที่เกิดต่อเป็นอะไร

เวลาที่วิถิจิตทางปัญจทวารดับหมด โดยตทาลัมพนจิตก็ดับ รูปซึ่งเกิดตั้งแต่
อดีตภวังค์ คือ ทันทีที่เกิดก็กระทบกับปสาทและกระทบกับอดีตภวังค์ มาดับพร้อมกับ
การดับของตทาลัมพนจิต เพราะเหตุว่า ตั้งแต่อดีตภวังค์จนถึงตทาลัมพนจิต จิตเกิด
ดับ ๑๗ ขณะ

เมื่อรูปนั้นดับ เป็นอดีตไปแล้ว จิตต้องเป็นภวังค์ แต่ถ้าภวังคจิตไม่เกิด จะเป็น
อะไร ก็ต้องจุติจิตเกิด

เพราะฉะนั้น เวลานี้ ยังไม่มีจุติจิตเกิด ก็ต้องเป็นภวังคจิตเกิดต่อ แล้วคั่นอยู่
หลายขณะ ก่อนที่มโนทวารวิถิจิตจะเกิดขึ้น รู้อารมณ์ต่อจากทางตาซึ่งกำลังเห็น

ภวังคจิตเกิดคันวิถิจิตทางปัญจทวารกับวิถิจิตทางมโนทวาร

ทุกครั้งที่วิถิจิตทางทวารหนึ่งทวารใดเกิดขึ้น รู้อารมณ์ที่ปรากฏทางทวารนั้น ๆ ดับไปแล้ว ภวังคจิตต้องเกิดคัน ไม่อย่างนั้นจะทำอย่างไร รูปดับไปแล้ว ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ถ้าภวังคจิตไม่เกิด จุติจิตก็ต้องเกิด

แต่เพราะเหตุว่า จุติจิตยังไม่เกิด จิตดวงต่อไปทำภวังคกิจ ดำรงภพชาตินั้นอยู่ ก่อนที่วิถิจิตต่อไปจะเกิด และเมื่อวิถิจิตทางปัญจทวารดับไปแล้ว ภวังคจิตเกิดคันแล้ว วิถิจิตอื่นจะเกิดต่อทันทีไม่ได้ นอกจากมโนทวารวิถิจิต จะให้โสททวารวิถิจิตขึ้นได้ ยืนเสี่ยงต่อจากภวังคจิต ซึ่งคันจักขุทวารวิถิจิตซึ่งดับไปแล้ว ไม่ได้

ถ้าเป็นทางตา เมื่อจักขุทวารวิถิจิตดับไปแล้ว ภวังคจิตเกิดคันแล้วหลายขณะ การรู้อารมณ์ทางตาซึ่งดับไป เป็นปัจจัยให้ภวังคจลนระเหว ซึ่งเมื่อภวังคจลนจิตดับไปแล้ว เป็นปัจจัยให้ภวังคุปัจเฉทเกิดขึ้น เป็นกระแสภวังคดวงสุดท้าย แล้วก็ดับไป เมื่อภวังคุปัจเฉทดับไปแล้ว มโนทวาราวชชนจิต คือ จิตที่รำพึงถึงอารมณ์ทางใจเกิดขึ้น รำพึงถึงอารมณ์ ที่ทางจักขุทวารวิถิจิตที่ดับไปก่อนนั้นรู้

เพราะฉะนั้น ท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า ไม่ว่าทางตาจะเห็นอะไร ท่านคิดถึงสิ่งที่เห็นทางตา นึกถึงรูปร่างสัณฐานของสิ่งที่ปรากฏทางตา ถ้าเห็นเทปนี้ นึกถึงรูปร่างสัณฐานของสิ่งที่ปรากฏทางตา เห็นคน ก็นึกถึงรูปร่างสัณฐานของสิ่งที่ปรากฏทางตา ไม่ว่าสิ่งนั้นจะปรากฏทางตาดับไปแล้ว มีภวังคจิตคันแล้ว มโนทวารวิถิจิตต้องเกิดต่อ รู้อารมณ์เดียวกับที่ปรากฏทางตา ซ้ำอีก

สำหรับทางใจซึ่งเป็นมโนทวาร มีวิถิจิตเกิด คือ มโนทวาราวชชนจิต เป็นวิถิจิตแรก รำพึงถึงอารมณ์หนึ่งอารมณ์ใด ก็แล้วแต่ว่า มโนทวารวิถิจิตทวารนั้นจะเกิดต่อจากวิถิจิตไหนของปัญจทวาร

เมื่อมโนทวาราวชชนจิตดับไปแล้ว เป็นปัจจัยให้ชวณจิตเกิดทันที แล้วแต่ว่าจะเป็นกุศลจิตหรือจะเป็นอกุศลจิตสำหรับผู้ที่ไม่ใช่พระอรหันต์ สำหรับผู้ที่เป็นพระอรหันต์ก็เป็นกิริยาจิต ไม่ใช่กุศลจิตและอกุศลจิตอีกต่อไป

เป็นความจริงใหม่ที่ว่า มโนทวารวิถีหลังจากที่ภวังคจิตเกิดขึ้นกับปัญจทวารวิถีหนึ่งวิถีใดแล้ว จะรู้อารมณ์ที่ทางปัญจทวารวิถีรู้ก่อน ช้าอีก

ทางหูได้ยินเสียงอะไร ทางโสตทวารวิถีจิตดับไปหมดแล้ว เสียงนั้นก็ดับแล้ว ภวังคจิตเกิดขึ้น มโนทวารวิถีเกิดต่อโดยรำพึงถึงเสียงที่ทางโสตทวารวิถีเพิ่งได้ยินแล้วดับไป

นี่เป็นเหตุที่ได้ยินคำไหน ก็นึกถึงความหมายของคำนั้น เพราะเหตุว่า มโนทวารวิถีจะต้องเกิดต่อจากทางปัญจทวารวิถี วิถีหนึ่งวิถีใดก็ตาม ทุกครั้งที่ทางปัญจทวารวิถีดับไป

ถ้าโสตทวารวิถีจิตได้ยินเสียงอะไร ดับไป หมดแล้วทางโสตทวารวิถี ภวังคจิตเกิดขึ้น และมโนทวารวิถีก็เกิดต่อ โดยมีเสียงที่ทางโสตทวารวิถีเพิ่งได้ยินนั่นเองเป็นอารมณ์ ก่อนที่จะรู้ว่าเสียงที่ได้ยินมีความหมายว่าอะไร

ทางมโนทวารวิถีมีวิถีจิตเกิดน้อยกว่าทางปัญจทวารวิถี

เพราะฉะนั้น สำหรับทางมโนทวารวิถี มีวิถีจิตเกิดน้อยกว่าทางปัญจทวารวิถี เพราะเหตุว่า ทางปัญจทวารวิถี มีปัญจทวารารวชชนจิตเกิด รำพึงถึงอารมณ์ที่กระทบทางทวารหนึ่งทวารใดใน ๕ ทวาร ปัญจทวารารวชชนจิตจะไม่เกิดทางมโนทวารวิถีเลย

นอกจากมีปัญจทวารารวชชนจิต ก็ยังมีจักขุวิญญาณ หรือโสตวิญญาณ แล้วแต่ว่าจะเป็นทางทวารไหน หลังจากนั้นก็มีสัมปฏิจฉนจิต สันตிரณจิต โวฏฐัพพนจิต ชวนจิต ตทาลัมพนจิต

แต่สำหรับทางมโนทวารวิถี ปัญจทวารารวชชนจิต ไม่สามารถที่จะเกิดทางมโนทวารได้ เป็นจิตคนละดวง เพราะฉะนั้น จิตที่รำพึงถึงอารมณ์ทางมโนทวารเป็นวิถีแรก จึงเป็นมโนทวารารวชชนจิต เป็นวิถีจิตแรก ทำอวิชชนกิจ

วิถีจิตแรกทางมโนทวาร มโนทวาราวชชนจิต

มโนทวาราวชชนจิตเป็นวิถีจิตดวงแรกที่ทำอาวัชชนกิจ เป็นชาติอะไร เป็นชาติกิริยา เกิดที่ไหน เกิดที่หทัยวัตถุ เป็นอาเสวนปัจจัยหรือเปล่า ไม่เป็น เพราะเหตุใด เพราะ เวลาที่ทำอาวัชชนกิจ มโนทวาราวชชนจิตเกิดขึ้นเพียงครั้งเดียวทางมโนทวาร ไม่ต้องเกิดขึ้นหลายครั้ง

ท่านผู้ฟังนั่ง ๆ อยู่ ถึงแม้จะไม่ได้เห็นอะไร ไม่ได้ยินอะไร ไม่ได้กลิ่นอะไร ไม่ได้ลิ้มรสอะไร ไม่ได้รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ก็คิดนึกอยู่เสมอโดยที่ไม่รู้ตัว เวลาถามว่า กำลังคิดอะไร ก็ยากที่จะตอบ บางทีก็ตอบไม่ได้ แต่ไม่ได้หมายความว่า ในขณะที่ตอบไม่ได้นี้ไม่ได้คิด เพราะเหตุว่าถ้ากล่าวถึงสภาพที่คิด คือ วิตกเจตสิก หรือขณะที่จิตคิด จะมีการคิด แม้ว่าไม่ได้คิดเป็นคำ วิตกเจตสิกเกิดพร้อมกับสัมปฏิจจันนจิต และจิตอื่น ๆ ต่อจากนั้น เว้นไม่เกิดกับทวิปัญจวิญญาณเท่านั้น

ก็ให้เห็นสภาพของวิตกเจตสิก ซึ่งมีลักษณะตริภิก หรือจรดในอารมณ์ เพราะฉะนั้น มโนทวาราวชชนจิตซึ่งเป็นวิถีจิตแรกทางมโนทวาร ไม่เกิดหลายครั้ง

วิถีจิตที่ ๒ ทางมโนทวาร – ชวนจิต

เมื่อมโนทวาราวชชนจิตดับแล้ว ชวนจิตเกิดต่อทันที คือ เป็นกุศลหรือเป็นอกุศลหวั่นผู้ที่ป้อนุช และเป็นกิริยาจิตสำหรับผู้ที่เป็นพระอรหันต์ โดยไม่ต้องมีจักขุวิญญาณ โสตวิญญาน ฆานวิญญาน ชิวหาวิญญาน กายวิญญาน ไม่ต้องมีสัมปฏิจจันนจิต ไม่ต้องมีสันตிரณจิต ไม่ต้องมีโวกุฐัพพนจิต ก็เป็นอกุศลหรืออกุศลแล้วแต่ว่ามโนทวาราวชชนจิตจะมนสิการให้วิถีจิตใดเกิดต่อ คือ จะเป็นกุศลจิตหรืออกุศลจิต สำหรับผู้ที่เป็นป้อนุช รวดเร็วไหม ทั้งทางปัญจทวาร และมโนทวารที่อกุศลจิต หรืออกุศลจิตจะเกิด

ทางปัญจทวาร ในขณะที่เห็น และรูปยังไม่ดับ เมื่อถึงชวนจิตต้องเป็นกุศลหรืออกุศลอย่างหนึ่งอย่างใด แต่ให้เห็นสภาพของโมหะ ความไม่รู้ว่ แม้อกุศลจิตเกิดแล้ว

ก็ยังไม่รู้ว่าเป็นอกุศล ทุกขณะที่เห็น แล้วหลงลืมสติ จะเป็นกุศลจิตได้ไหม ไม่ได้ ขณะที่เห็นแล้ว สติไม่ได้ระลึกเป็นไปในทาน จะเป็นกุศลได้ไหม ก็ไม่ได้อีก

ถ้าขณะนั้นกุศลจิตไม่เกิด ระลึกเป็นไปในทาน ในศีล ในสมณะ คือ ความสงบ หรือในสติปัฏฐาน ให้ทราบว่า อกุศลจิตเกิดแล้ว แต่แม้กระนั้นก็ไม่มีใครทราบว่า ในขณะที่เห็น อกุศลจิตเกิดแล้ว เพราะฉะนั้น อกุศลจิตจะมากสักเท่าไร เพราะว่าถึงแม้ว่าจะเกิดแล้ว ก็ยังไม่รู้ว่าจะเกิดแล้ว

เห็น รู้ แต่เวลาเป็นอกุศล ไม่รู้ว่าจะทางปัญญาทวารเมื่อจักขุวิญญาณดับ สัมผัสจิตดับ สันตึรณจิตดับ โภจณจิตดับ อกุศลเกิดแล้ว

กามชวณะ – อปปนาชวณะ – อเสวนปัจจัย

ทรงเกียรติ ยังมีปัญหา เรื่องที่อาจารย์ได้กล่าวว่า ชวณจิตมี ๗ ชวณะ

สุ. สำหรับกามชวณะ

ทรงเกียรติ สำหรับฉานลาภบุคคล บางครั้งท่านเข้าสมาบัติ ฉานจิตเกิดขึ้นไม่ถ้วน ไม่มีระหว่างคัน

สุ. ขณะนั้นเป็นอปปนาชวณะ ไม่ใช่กามชวณะ

ทรงเกียรติ ก็เป็นชวณะเหมือนกัน

สุ. ถูกต้อง เพราะฉะนั้น ต้องแยกไปอีก และสำหรับกามชวณะเอง ในขณะที่ใกล้จะจุติ คือ ใกล้จะสิ้นชีวิต ก็ไม่ถึง ๗ ชวณะ

เพราะฉะนั้น ธรรมที่ได้ฟังในเบื้องต้น ก็เป็นธรรมขั้นต้นที่กล่าวถึงโดยทั่ว ๆ ไป แต่ถ้าศึกษาโดยละเอียดแล้ว ก็ต้องละเอียดขึ้นไปอีกเรื่อย ๆ

ทรงเกียรติ อปปนาชวณะยังเป็นอาเสวนปัจจัยด้วยหรือเปล่า

สุ. กุศลจิตทุกดวงเป็นอาเสวนปัจจัย เว้นดวงสุดท้าย อกุศลจิตทุกดวงเป็นอาเสวนปัจจัย เว้นดวงสุดท้าย

ถ้ากุศลจิตเกิด ๗ ชวณะ

กุศลจิตดวงที่ ๑ เป็นอาเสวนปัจจัยให้กุศลจิตดวงที่ ๒

กุศลจิตดวงที่ ๒ เป็นอาเสวนปัจจัยให้กุศลจิตดวงที่ ๓
กุศลจิตดวงที่ ๓ เป็นอาเสวนปัจจัยให้กุศลจิตดวงที่ ๔
กุศลจิตดวงที่ ๔ เป็นอาเสวนปัจจัยให้กุศลจิตดวงที่ ๕
กุศลจิตดวงที่ ๕ เป็นอาเสวนปัจจัยให้กุศลจิตดวงที่ ๖
กุศลจิตดวงที่ ๖ ก็ยังเป็นอาเสวนปัจจัยให้กุศลจิตดวงที่ ๗
แต่กุศลจิตดวงที่ ๗ ไม่เป็นอาเสวนปัจจัย สำหรับกามชวนวิถีสี่มีเพียง ๗ ขณะเท่านั้น

กุศลจิตเป็นอาเสวนปัจจัยให้เกิดกุศลจิตได้ไหม

ส. กุศลจิตเป็นอาเสวนปัจจัยให้แก่อกุศลจิตได้ไหม

ตอบ ไม่ได้

ส. โดยอาเสวนปัจจัยไม่ได้ แต่จะเป็นปัจจัยให้แก่อกุศลจิตได้โดยปัจจัยอะไร

ทรงเกียรติ โดยปกตูปนิสสยปัจจัยก็ได้

ส. โดยอุปนนิสสยปัจจัยได้ โดยปกตูปนิสสยปัจจัยได้

นี่เป็นเรื่องละเอียด ที่จะเห็นสภาพของจิตของแต่ละท่าน ของแต่ละบุคคล เวลาที่พิจารณาเป็นสภาพธรรม ลืมชื่อของบุคคลนั้นได้เลย เขาเคยชื่ออะไร ก็ไม่ทราบ ไม่ได้สนใจ แต่ขณะนี้กำลังเป็นโลภมูลจิต หรือโทสมูลจิต หรือว่ากำลังเป็นเจตสิกประเภทนั้น ๆ ที่ทำให้เกิดรูป หรือการกระทำทางกาย ทางวาจาอย่างนั้น คนนั้นชื่ออะไร อาจจะไม่รู้จัก แต่เห็นอาการของมานะ เห็นอาการของโลภะ เห็นอาการของโทสะ ซึ่งเป็นปรมาัตถธรรม เป็นธรรมที่มีจริง

เพราะฉะนั้น เรื่องของปัจจัย ก็เป็นเรื่องที่จะต้องเข้าใจโดยละเอียด ว่ากุศลเป็นอาเสวนปัจจัยแก่อกุศลไม่ได้ และอกุศลก็เป็นอาเสวนปัจจัยแก่อกุศลไม่ได้

กุศลเป็นอาเสวนปัจจัยแก่กุศล

กุศลเป็นอาเสวนปัจจัยแก่กุศล เพราะว่ากุศลขณะแรกที่เกิดขึ้นมีกำลัง สามารถทำให้จิตที่เป็นกุศลดวงต่อไปเกิดขึ้นได้โดยคล่องแคล่วว่องไว เพราะอาเสวนปัจจัยแต่อกุศลจะเกิดต่อจากกุศลโดยคล่องแคล่วว่องไวถึงอย่างนั้น ในวิถีเดียวกัน ในขณะเดียวกัน เป็นไปไม่ได้

เช่นเดียวกัน ถ้าเป็นฝ่ายทางอกุศลจิต อกุศลจิตดวงที่ ๑ เป็นสภาพที่มีกำลัง ทำให้อกุศลจิตดวงต่อไปเกิดขึ้นได้โดยคล่องแคล่วว่องไว ไม่ต้องรื้อรื้อ แต่ไม่สามารถจะเป็นปัจจัยให้กุศลจิตเกิดต่อจากอกุศลจิตโดยรวดเร็วคล่องแคล่วว่องไวอย่างนั้นได้ในวิถีจิตเดียวกัน

นี่คือสภาพธรรมที่เป็นอาเสวนปัจจัย สามารถที่จะทำให้เกิดชาติเดียวกัน ประเภทเดียวกัน ประกอบด้วยเวทนาอย่างเดียวกัน เกิดขึ้นโดยคล่องแคล่วว่องไวได้

ทำไมกุศลจิตไม่เป็นปัจจัยแก่วิบากจิต

ขอถามต่อไปอีกข้อหนึ่ง

ทำไมกุศลจิตหรืออกุศลจิตไม่เป็นอาเสวนปัจจัยแก่วิบากจิต

ในคราวก่อนทราบแล้วว่า วิบากจิตทั้งหมดไม่เป็นอาเสวนปัจจัย เพราะฉะนั้นเวลาที่ชวนจิต ๗ ขณะเกิด ชวนะดวงที่ ๗ ดับไปแล้ว เป็นปัจจัยให้ตทาลัมพนจิตซึ่งเป็นวิบากจิตเกิดต่อ ทำไมชวนจิตดวงสุดท้ายไม่เป็นอาเสวนปัจจัย ให้วิบากจิตซึ่งเป็นตทาลัมพนะ

เพราะเหตุว่า ตทาลัมพนะรู้อารมณ์เดียวกับชวนจิตดวงสุดท้ายเหมือนกัน แต่เพราะโดยชาติต่างกัน คือ วิบากจิตทั้งหมดเกิดขึ้นเพราะกรรมเป็นปัจจัย แต่กุศลและอกุศลไม่ได้เกิดขึ้นเพราะกรรมเป็นปัจจัย เพราะฉะนั้น ในขณะที่ใดก็ตาม จิตที่เป็นวิบากเกิดขึ้นให้ทราบว่า กรรมซึ่งได้กระทำแล้วเป็นปัจจัย ไม่มีใครจะไปผันแปรลักษณะสภาพของวิบากให้เป็นอย่างอื่นได้ เพราะเหตุว่า ย่อมเป็นไปตามกรรม

เพราะฉะนั้น แม้ตทาลัมพนจิตจะเกิดต่อจากกุศลชวณะ หรืออกุศลชวณะดวงที่ ๗ ก็ตาม แต่ว่าตทาลัมพนะจิตเป็นวิบากจิต ซึ่งเกิดขึ้นเพราะกรรม ในอรรถกถาใช้คำว่า “ซัดไป” หรือจะใช้ว่า “ซัดมา” ก็ได้ คือ กรรมนั้นเป็นปัจจัยทำให้วิบากนั้นเกิด เพราะฉะนั้นจึงไม่ได้เกิดขึ้นเพราะอาเสวนปัจจัยของชวณจิตดวงสุดท้าย เพราะเหตุว่าชวณจิตดวงสุดท้ายไม่เป็นอาเสวนปัจจัยให้แกจิตดวงต่อไป

อเสวนปัจจัยต่างจากอนันตรปัจจัยอย่างไร

ในคราวก่อนเป็นเรื่องของ “อเสวนปัจจัย” ข้อที่ควรพิจารณาก็คือว่า “อเสวนปัจจัย” ต่างกับ “อนันตรปัจจัย” อย่างไร

เพราะเหตุว่า อนันตรปัจจัย หมายถึงจิตและเจตสิกซึ่งเกิดแล้วดับไป เป็นปัจจัยให้จิตและเจตสิกขณะต่อไปเกิดขึ้น

สำหรับอเสวนปัจจัยหมายถึงเฉพาะจิตที่เป็นชวณวิถิ คือ เป็นกุศล หรือเป็นอกุศล หรือว่าเป็นกิริยาจิต ขณะที่ ๑ เป็นอเสวนปัจจัย เมื่อดับไปแล้ว ทำให้จิตประเภทนั้น คือ จิตชาตินั้นเองเกิดขึ้น เช่น ถ้าชวณจิตดวงที่ ๑ เป็นโลภมูลจิตที่เกิดพร้อมกับโสมนัสเวทนา เป็นอสังขาริก ดับไป เป็นอเสวนปัจจัยให้เป็นโลภมูลจิตเกิดพร้อมกับโสมนัสเวทนา เป็นอสังขาริกขณะต่อไปเกิดขึ้น จนกระทั่งถึงโลภมูลจิตขณะที่ ๗ ซึ่งเกิดพร้อมกับโสมนัสเวทนา และเป็นอสังขาริก แต่จิตดวงนั้นไม่มีหรือไม่เป็นอเสวนปัจจัย เพราะเหตุว่า ไม่สามารถจะทำให้โลภมูลจิตเกิดซ้ำอีกเป็นขณะที่ ๘ ได้

เพราะฉะนั้นความต่างกันของอนันตรปัจจัยและอเสวนปัจจัย ก็คือ

สำหรับ “อนันตรปัจจัย” นั้น เป็นปัจจัยเพียงให้จิตและเจตสิกขณะต่อไปเกิดขึ้น เมื่อวิบากจิตดับไปแล้ว กิริยาจิตก็เกิดต่อได้ หรือว่าเมื่อกุศลจิตดับไปแล้ว วิบากจิตก็เกิดต่อได้

แต่สำหรับ “อเสวนปัจจัย” นั้น เป็นปัจจัยให้จิตประเภทเดียวกัน ชาติเดียวกัน ประกอบด้วยเวทนาอย่างเดียวกันเกิดขึ้นซ้ำ โดยที่ว่า จิตชาติอื่นหรือจิตประเภทอื่นจะเกิดต่อไม่ได้

โลกุตตรจิตไม่เป็นอาสเวนปัจจัย

สำหรับโลกุตตรกุศลจิต ไม่เป็นอาสเวนปัจจัย เพราะเหตุว่า เกิดขึ้นเพียงขณะเดียวและดับกิเลสเป็นสมุจเฉท ไม่เป็นปัจจัยให้โลกุตตรกุศลจิต คือ โสตาปัตติมัคคจิตเกิดซ้ำอีกถึง ๒ ขณะ หรือ ๓ ขณะเหมือนอย่างโลกียกุศล ต้องเว้นสำหรับโลกุตตรกุศล

โลกมูลจิต กับอาสเวนปัจจัยและอนันตรปัจจัย

สำหรับความต่างกันของอาสเวนปัจจัย และอนันตรปัจจัย บางปัจจัยจะรู้สึกว่ายคล้ายคลึงกัน แต่ว่าเป็นปัจจัยที่ต่างกัน เพราะเหตุว่า ถึงแม้ว่าจะเป็นอนันตรปัจจัย แต่ก็ไม่เป็นอาสเวนปัจจัย

โลกมูลจิตเป็นอนันตรปัจจัยได้ไหม ได้ เพราะเมื่อดับไปแล้ว ต้องมีจิตและเจตสิกขณะต่อไปเกิด

โลกมูลจิตเป็นอาสเวนปัจจัยได้ไหม โลกมูลจิตดวงที่ ๑ ถึงโลกมูลจิตดวงที่ ๖ ในชวนวิธียุติเดียวกัน เป็นอาสเวนปัจจัยได้ แต่โลกมูลจิตขณะที่ ๗ ในชวนวิธินั้น เป็นอาสเวนปัจจัยไม่ได้

อาสเวนปัจจัย ก็คือชวนจิตที่กำลังเกิดเป็นไปในขณะนั้น

สภาพธรรม ซึ่งกำลังเกิดขึ้นเป็นไปอยู่ในขณะนี้เอง หลังจากเห็น จะต้องมีชวนวิธียุติ มีอาสเวนปัจจัย หลังจากที่ได้ยิน กุศลจิตเกิด เป็นอาสเวนปัจจัย

เพราะฉะนั้น เป็นเรื่องของสภาพธรรมที่เกิดดับตามปกติในชีวิตประจำวัน แต่ที่จะเห็นว่าไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ก็โดยอาศัยการฟัง การพิจารณาจนสามารถที่จะเข้าใจในอรรถที่เป็นอนัตตา สภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน พร้อมทั้งจะปรุงแต่งปัญญาให้ละการยึดถือสภาพธรรมที่กำลังปรากฏว่า เป็นสัตว์

เป็นบุคคล ในขณะที่สติกำลังระลึกที่ลักษณะของนามธรรมหรือลักษณะรูปธรรมอย่างหนึ่งอย่างใดที่กำลังปรากฏในขณะนี้

ปัจจัยที่ ๑๓ กัมมปัจจัย

ปัจจัยที่ ๑๓ คือ “กัมมปัจจัย”

คำว่า “กรรม” เป็นคำที่ชินหู แต่แม้กระนั้นเรื่องของ “กรรม” และเรื่อง “ผลของกรรม” ก็เป็นปัญหา ไม่เฉพาะแต่ในยุคนี้ แม้ในยุคก่อนๆ และในยุคต่อๆ ไป เพราะเหตุว่าบางท่านก็มีความเห็นว่า การกระทำทั้งหลายไม่ให้ผล อกุศลกรรมไม่ให้ผล หรือว่ากุศลกรรมไม่ให้ผล

ที่เข้าใจกันอย่างนี้ ก็เพราะเหตุว่า ยังไม่ได้ศึกษาพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงไว้โดยละเอียด ให้เข้าใจโดยถ่องแท้ว่า ที่ชื่อว่า “กรรม” หรือสภาพที่เป็นกรรมนั้น ได้แก่ปรมาัตถธรรมอะไร

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เพราะฉะนั้นสิ่งที่เกิดขึ้นปรากฏเป็นไป ก็ได้แก่ จิตปรมาัตถ์ ๑ เจตสิกปรมาัตถ์ ๑ รูปปรมาัตถ์ ๑

รูปปรมาัตถ์ไม่ใช่กรรม เพราะรูปไม่ใช่สภาพรู้

สำหรับรูปปรมาัตถ์ เป็นกรรมหรือไม่ ไม่เป็น เพราะเหตุว่า รูปไม่ใช่สภาพรู้ เมื่อรูปไม่ใช่กรรม ก็ต้องมีเหตุผลด้วยว่า เพราะอะไรรูปจึงไม่เป็นกรรม หรือไม่ใช่กรรม เพราะเหตุว่า รูปไม่ใช่สภาพรู้

ตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้า รูปธรรมทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็นจักขุปสาท จักขุปสาทที่ไม่เห็นอะไร โสตปสาทที่ไม่ได้ยินเสียงอะไรเลย เป็นรูปชนิดหนึ่งซึ่งสามารถรับกระทบเฉพาะเสียง และเวลาที่เสียงปรากฏ ก็มีนามธรรม คือ จิตและเจตสิกเกิดขึ้น รู้เสียงที่กำลังปรากฏ

เพราะฉะนั้นรูปทั้งหมดไม่ใช่กรรม เพราะเหตุว่ารูปไม่ใช่สภาพรู้ ไม่ใช่นามธรรม

จิตปรมาตถ์ไม่ใช่กรรม แต่เจตนาเจตสิกเป็นกรรม

จิตปรมาตถ์เป็นกรรมหรือเปล่า

จิตเป็นใหญ่ เป็นประธานในการรู้ จิตเป็นสังขารธรรม ขณะใดที่จิตเกิดขึ้น จะต้องมีการเจตสิกซึ่งเป็นนามธรรมเกิดร่วมด้วย แล้วแต่ว่าจะเป็นจิตประเภทใด จะมีเจตสิกเกิดร่วมกับจิตนั้นก็ประเภท แต่จิตเป็นแต่เพียงเป็นใหญ่เป็นประธานในการรู้

ในขณะที่เห็น จิตเห็น แต่เวลาที่รู้สึกเป็นสุข หรือเป็นทุกข์ หรือเฉย ๆ ไม่ใช่จิต เป็นเจตสิกประเภทหนึ่ง คือ เวทนาเจตสิก ในขณะที่เห็น และจำได้ว่า สิ่งที่เห็นเป็นอะไร สภาพที่จำก็ไม่ใช่จิต เป็นเจตสิกอีกประเภทหนึ่ง คือ สัญญาเจตสิก

เพราะฉะนั้น จิตไม่ใช่กรรม ถ้ากล่าวโดยกว้าง อาจกล่าวได้ว่า จิตใดที่เป็นกุศล หรือจิตใดที่เป็นอกุศล ทำให้เกิดการกระทำที่เป็นกุศลกรรม และอกุศลกรรม จิตและเจตสิกที่เกิดร่วมกันเป็นจิตตูปาท เป็นกรรม แต่ถ้ากล่าวโดยเจาะจงแล้ว จิตซึ่งเป็นใหญ่เป็นประธานในการรู้ ไม่ใช่ตัวกรรม ไม่ใช่เป็นสภาพที่กระทำกรรม แต่ว่าเจตสิกหนึ่งในเจตสิก ๕๒ ซึ่งได้แก่เจตนาเจตสิก เป็นกรรม

เจตนาเจตสิกเป็นสภาพธรรมที่มีลักษณะจงใจ ตั้งใจ ขวนขวาย หรือมุ่งหวัง คือ จัดสรรให้ธรรมที่สัมปยุตต์กับตน เป็นไปในอารมณ์

ข้อความในอภิธรรมัตถวิภาวินีฎีกา ปรีเฉทที่ ๒ แสดงลักษณะของเจตนาเจตสิก มีข้อความว่า

สภาพธรรมที่ชื่อว่า “เจตนา” เพราะอรรถว่า มุ่งหวัง คือ จัดสรรให้ธรรมที่สัมปยุตต์กับตนเป็นไปในอารมณ์ หรือ ถึงความขวนขวายในการปรุงแต่งสิ่งที่เป็นสังขตธรรม

ไม่ว่าท่านผู้ฟังจะคิดนึก จงใจ ตั้งใจที่จะกระทำอะไร ไม่ว่าทางกาย หรือทางวาจา ขณะนั้นให้ทราบว่าเป็นสภาพของเจตนาเจตสิกที่จงใจ ตั้งใจ ขวนขวายในการ

ปรุงแต่งสิ่งที่เป็นสังขตะ เพราะเหตุว่าไม่สามารถที่จะปรุงแต่งนิพพานได้ เพราะเหตุว่า
นิพพานเป็นสภาพธรรมที่ไม่เกิด

เจตนาเจตสิกเป็นสัพพจิตตสาธารณเจตสิก

ในตอนต้น ๆ ท่านผู้ฟังก็ได้ทราบแล้วว่า สำหรับเจตสิก ๕๒ มีเจตสิก ๗ ซึ่ง
เป็นสัพพจิตตสาธารณเจตสิก หมายความว่า เป็นเจตสิกซึ่งเกิดร่วมกับจิตทุกดวง จึง
ชื่อว่าสัพพจิตตสาธารณเจตสิก

เจตนาเจตสิกเป็นสัพพจิตตสาธารณเจตสิก คือ เกิดกับจิตทุกดวง ไม่ว่าจิต
นั้นจะเป็นกุศล หรืออกุศล หรือวิบาก หรือกิริยา

ท่านผู้ฟังเคยเข้าใจเพียงในลักษณะที่ว่า เป็นกุศลเจตนา หรือเป็นอกุศลเจตนา
แต่ตามความจริงแล้ว เจตนาเจตสิกเกิดกับจิตทุกดวง เพราะฉะนั้น ลักษณะสภาพ
ของเจตนาเจตสิก โดยชาติจึงมีทั้ง ๔ ชาติ คือ เจตนาที่เป็นอกุศลก็มี เจตนาที่เป็น
กุศลก็มี เจตนาที่เป็นวิบากก็มี เจตนาที่เป็นกิริยา คือ ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล และ
ไม่ใช่วิบาก ก็มี

เมื่อเจตนาเจตสิกเป็นสัพพจิตตสาธารณเจตสิก เกิดกับจิตทุกดวง
เพราะฉะนั้นเจตนาเจตสิกก็ต้องมีครบทั้ง ๔ ชาติ คือ ที่เป็นอกุศลก็มี ที่เป็นอกุศลก็มี
ที่เป็นวิบากก็มี ที่เป็นกิริยาก็มี

เพราะฉะนั้น เจตนา ไม่ใช่มีแต่กุศลเจตนา หรืออกุศลเจตนาเท่านั้น ไม่ว่าจิต
ใดจะเกิดที่ไหน ภูมิไหน ทำกิจอะไร เมื่อเป็นจิตเกิดขึ้น ในที่นั้นจะต้องมีเจตนาเจตสิก
เป็นสัพพจิตตสาธารณเจตสิก เกิดร่วมด้วยทุกครั้ง

เจตนาเจตสิกเป็นขั้นอะไรบ้าง

ถ้ากล่าวโดยขั้น เจตนาเจตสิกเป็นขั้นอะไรบ้าง

ขั้นมี ๕ คือ รูปขั้น ๑ เวทนาขั้น ๑ สัญญาขั้น ๑ สังขารขั้น ๑
วิญญาณขั้น ๑

“รูปขั้น” ได้แก่ รูปทุกรูป ทุกประเภท เป็นรูปขั้น

“เวทนาขั้น” ได้แก่ ความรู้สึก ไม่ว่าจะเป็นความรู้สึกดีใจ เป็นโสมนัส
เสียใจ เป็นโทมนัส หรือ อทุกข์ขมสุขหรืออุเบกขา เฉย ๆ ก็เป็นเวทนาขั้น

เจตสิกที่นอกจากเวทนาเจตสิก และสัญญาเจตสิกแล้ว ก็เป็นสังขารขั้น

เพราะฉะนั้น เจตนาเจตสิกเป็นขั้นอะไรบ้าง

เป็นสังขารขั้น เป็นสภาพธรรมที่ปรุงแต่งยิ่งกว่าสังขารขั้นอื่น

ในปัจจุสมุปบาท แสดงว่า อวิชชา เป็นปัจจัยแก่สังขาร ซึ่งหมายความว่า
ปัญญากิสังขาร ได้แก่ เจตนาเจตสิกซึ่งเกิดกับกามาวจรกุศล และรูปาวจรกุศล
อปปัญญากิสังขาร ได้แก่ เจตนาเจตสิกซึ่งเกิดกับอกุศล อเนญชาภิสังขาร ได้แก่
เจตนาเจตสิกซึ่งเกิดกับอรูปกุศล คือ อรูปาวจรกุศล ๔

สำหรับปัญญากิสังขารนั้น รวมกามาวจรกุศลและรูปาวจรกุศลทั้งสอง เพราะ
เหตุว่ายังเป็นกุศลที่เป็นไปในรูป ไม่ว่าจะเป็นกามาวจรกุศล หรือรูปาวจรกุศลก็เป็น
ปัญญากิสังขาร

เจตนาเป็นสภาพที่ชวนชวายในการปรุงแต่ง

พระผู้มีพระภาคเมื่อทรงจำแนกสังขารขั้น ตรัสว่า ชื่อว่า “สังขาร” เพราะอรรถ
ว่า ปรุงแต่งสิ่งที่เป็น “สังขตะ”

ทรงแสดงไว้ด้วยคำว่า “จักขุสัมผัสสชาเจตนา” ดังนี้เป็นต้น ในสูตรต้นตภาขณีย์
วิภังคปกรณ์ เพราะเป็นประธานในการปรุงแต่ง

เพราะฉะนั้น ท่านผู้ฟังก็จะสังเกตลักษณะสภาพของเจตนาเจตสิกซึ่งเป็นกรรม เป็นปัจจัย เป็นกัมมปัจจัยได้ว่า เจตนาอันนี้มีการมุ่งหวัง คือ เป็นสภาพลักษณะที่จงใจ หรือตั้งใจเป็นลักษณะ ซึ่งมีข้อความอุปมาว่า

เหมือนกับลูกมือผู้เป็นหัวหน้า หรือว่าผู้ที่เป็นนายช่างไม้ใหญ่ เป็นต้น ย่อมยังกิจของตน และกิจของคนอื่นให้สำเร็จ

คือ เป็นสภาพธรรมที่ถึงความชวนชวายในการปรุงแต่งสิ่งที่เป็นสังขตะ

เปรียบเทียบเหตุปัจจัยกับกัมมปัจจัย

ท่านผู้ฟังคงจะพิจารณาเปรียบเทียบได้ ลักษณะของเหตุปัจจัย สภาพธรรมที่เป็นเหตุ ได้แก่ โลภเจตสิก เป็นเหตุให้เกิดพอใจ ยินดี ต้องการ แต่โลภเจตสิกไม่ใช่เจตนาเจตสิก เมื่อมีความยินดี มีความพอใจ มีความต้องการเกิดขึ้น ในขณะนั้นมีสภาพที่ชวนชวาย จงใจ หรือตั้งใจ รวมอยู่ด้วย

แต่ถ้ากล่าวถึงเจตนาเจตสิกซึ่งเป็นกรรม เป็นสภาพธรรมที่ชวนชวายในการปรุงแต่ง จึงเป็นกัมมปัจจัย จะเห็นได้ว่า เพราะเจตนาเจตสิกเกิดกับจิตทุกประเภท ทุกชาติ ทุกภูมิ เพราะฉะนั้น ก็จำแนกออกได้เป็น ๒ อย่าง คือ เป็นสหชาตกัมมปัจจัย ๑ เป็นนानักขณิกกัมมปัจจัย ๑

สหชาตกัมมปัจจัย

สำหรับ “สหชาตกัมมปัจจัย” ได้แก่ เจตนาเจตสิกที่เกิดร่วมกับจิตทุกดวง โดยเจตนาเจตสิกเป็นปัจจัย จิตและเจตสิกอื่นๆ ที่เกิดร่วมกัน ในขณะเดียวกันเป็นปัจจัยอุปัน

หมายความว่า ในจิตดวงหนึ่งที่มีเจตนาเจตสิกเกิดร่วมด้วย เมื่อเจตนาเจตสิกเป็นกัมมปัจจัย จิตและเจตสิกอื่นๆ ที่เกิดร่วมกับเจตนาอันนี้ ก็เป็นปัจจัยอุปัน คือ เป็นสภาพธรรมที่เกิดเพราะกัมมปัจจัยนั้น

นอกจากนั้น รูปก็เป็นปัจจัยปັນด้วย เพราะเหตุว่าขณะใดที่จิตและเจตสิกเกิด ย่อมมีจิตตชรูปเกิดร่วมด้วย มิฉะนั้นแล้วการกระทำกุศลกรรมหรืออกุศลกรรมก็ย่อม เป็นไปไม่ได้ แต่ที่มีการกระทำที่เป็นกุศลกรรมบ้าง หรือว่าอกุศลกรรมบ้าง ก็เพราะเหตุ ว่า เจตนาเจตสิกเกิดร่วมกับจิตและเจตสิกในขณะนั้น เป็นปัจจัยให้รูปที่เกิดเพราะจิต ในขณะนั้นกระทำกายกรรม หรือวจีกรรมที่เป็นกุศลหรืออกุศล

สำหรับสหชาตกัมมปัจจัย ได้แก่ เจตนาเจตสิกซึ่งเป็นกัมมปัจจัยเกิดพร้อม กับปัจจัยปันธรรม คือ เกิดพร้อมกับจิตและเจตสิกอื่น ๆ ซึ่งเจตนาเจตสิกเกิดร่วม ด้วยในขณะนั้น ไม่ว่าจะเป็นชาติกุศล ชาติอกุศล ชาติวิบาก หรือชาติกิริยาก็ตาม และรูปซึ่งเกิดเพราะจิตและเจตสิกในขณะนั้น ซึ่งต้องเกิดเพราะเจตนาที่เกิดร่วมด้วย ในขณะนั้นเป็นกัมมปัจจัยด้วย

อาหารชรูป อุตฺตชรูป ไม่เป็นสหชาตปัจจัยปัน

ทรงเกียรติ ผมสงสัยว่า ทำไมสหชาตกัมมปัจจัย เจาะจงเฉพาะจิตตชรูป และกัมมชรูปเป็นปัจจัยปัน เป็นผลของสหชาตกัมมปัจจัย แต่รูปเกิดขึ้นพร้อมกัน ทั้งกัมมชรูป จิตตชรูป อุตฺตชรูป อาหารชรูป

ส. อย่าลืม ปัจจัยนี้คือ กัมมปัจจัย อย่าทิ้งความหมายเวลาที่จะศึกษา สภาพธรรมใด ๆ ก็ตาม

รูปมีสมุฏฐาน ๔ คือ บางรูปมีกรรมเป็นสมุฏฐาน บางรูปมีจิตเป็นสมุฏฐาน บางรูปมีอุตฺตเป็นสมุฏฐาน บางรูปมีอาหารเป็นสมุฏฐาน แต่ละกลุ่ม ๆ รูปใดซึ่งเกิดขึ้น เพราะกรรม รูปนั้นไม่ได้เกิดเพราะจิต หรือเพราะอุตฺต หรือเพราะอาหาร รูปใดซึ่งเกิด เพราะจิต รูปนั้นไม่ได้เกิดเพราะกรรม หรือเพราะอุตฺต หรือเพราะอาหารเป็นสมุฏฐาน เพราะฉะนั้นแต่ละรูป แต่ละกลุ่มของรูป ก็ต้องมีสมุฏฐานของตน ๆ

สำหรับปัจจัยที่ ๑๓ ปัจจัยนี้ คือ กัมมปัจจัย แสดงแล้วว่า รูปซึ่งต้องเกิดเพราะ กรรมเป็นปัจจัย

ในขณะที่จิตเกิดขึ้น ดวงหนึ่ง ๆ เว้นทวิปัญญญาณ ๑๐ มีจิตตชรูปเกิดร่วมด้วย เพราะฉะนั้นในขณะที่จิตเกิดขึ้น ไม่ได้เกิดแต่เฉพาะจิต มีเจตสิกเกิดร่วมด้วย ทั้งจิตและเจตสิกเป็นจิตตูปาท เป็นสมุฏฐานที่จะให้รูปเกิดขึ้น เป็นจิตตชรูป

เมื่อกรรมเป็นปัจจัย ทำไมจิตตชรูปเป็นปัจจัยอุปันได้

ทรงเกียรติ ก็เจาะจงอยู่แล้วว่า กรรมเป็นปัจจัย แต่ทำไมจิตตชรูปจึงเป็นปัจจัยอุปันได้ละครับ

ส. เพราะเหตุว่า เจตนาเจตสิกเป็นสหชาตกัมมปัจจัยของจิต

ขณะนี้จิตเกิดขึ้นดวงหนึ่ง มีเจตสิกเกิดร่วมด้วยอย่างน้อยที่สุด ๗ ดวง สำหรับทวิปัญญญาณไม่เป็นสมุฏฐานให้เกิดรูป เพราะเหตุว่าเป็นจิตที่มีกำลังอ่อน จิตที่จะเป็นปัจจัยให้รูปเกิดขึ้นได้ ต้องเป็นจิตที่มีเจตสิกเกิดร่วมด้วยมากกว่า ๗ ดวง เพราะเหตุว่าจิตซึ่งมีเจตสิกเกิดร่วมด้วยเพียง ๗ ดวง ได้แก่ ทวิปัญญญาณเท่านั้น เป็นจิตที่มีกำลังอ่อน จึงไม่เป็นสมุฏฐานให้รูปเกิดขึ้น

อย่างโลกมูลจิตเกิดขึ้น มีเจตสิกเกิดร่วมด้วยมากกว่า ๗ ดวง ในขณะนั้นมีเจตนาเจตสิกเกิดร่วมด้วย เพราะฉะนั้น ในขณะนั้นที่โลกมูลจิตเกิด มีจิตตชรูปเกิดพร้อมอุปาทนของของโลกมูลจิต ซึ่งเจตสิกทุกดวงที่เกิดพร้อมกับโลกมูลจิตนั้น ก็เป็นปัจจัยให้จิตตชรูปเกิดร่วมด้วย

เพราะฉะนั้น จิตตชรูปเกิดเพราะจิตและเจตสิกเป็นสมุฏฐาน ไม่ใช่เพราะจิตเป็นสมุฏฐานอย่างเดียว เป็นชีวิตประจำวันจริง ๆ

เจตนาเจตสิกเป็นปัจจัยให้จิตตชรูปเกิด

ประวิทย์ ถ้าเป็นขวนจิต เจตนาในขวนจิตเป็นกัมมปัจจัยของรูปด้วยหรือ

ส. เจตนา เป็นกัมมปัจจัย แต่รูปเป็นรูปที่เกิดเพราะจิตและเจตสิกทั้งหมด

เพราะฉะนั้น จิตตชรูปในขณะนั้นต้องเกิดเพราะเจตนาเจตสิกเป็นปัจจัยด้วย ถ้าจะกล่าวโดยเป็นกัมมปัจจัย โดยเป็นสหชาตกัมมปัจจัย

ใช้คำว่า “กรรม” “กัมมปัจจัย” แต่ว่าเป็นปัจจัยให้จิตตชรูปเกิด ในความหมายของสหชาตกัมมปัจจัย

เจตนาเจตสิกที่เกิดกับทวิปัญญวิญญาณ

เรื่องของสหชาตกัมมปัจจัย ถ้าจะให้จำง่าย ๆ เจตนาเจตสิกเป็นกัมมปัจจัย แต่กัมมปัจจัยจำแนกออกเป็น ๒ อย่าง เพราะฉะนั้น ต้องเข้าใจกัมมปัจจัย ๒ อย่างให้ละเอียด คือ เจตนาเจตสิกที่เกิดกับจิตทุกดวง เป็นสหชาตกัมมปัจจัยแก่จิตและเจตสิกอื่น ๆ ซึ่งเจตนาเจตสิกเกิดร่วมด้วย นี่ตอนหนึ่ง

และนอกจากจะเป็นปัจจัยให้จิตและเจตสิกอื่น ๆ เกิดร่วมด้วยแล้ว ยังเป็นปัจจัยให้รูปเกิดร่วมด้วย และรูปซึ่งเกิดในขณะนั้น คือ จิตตชรูป เพราะเหตุว่าจิตเป็นสมุฏฐานให้เกิดรูปได้ นอกจากทวิปัญญวิญญาณ ๑๐ ซึ่งแม้ว่าจะมีเจตนาเจตสิกเกิดกับทวิปัญญวิญญาณ ๑๐ ก็จริง แต่ว่าลักษณะสภาพของทวิปัญญวิญญาณเป็นจิตที่อ่อนไม่มีกำลัง เพราะเหตุว่า เกิดเพราะเจตสิกเพียง ๗ ดวงเท่านั้นเป็นปัจจัย เพราะฉะนั้น แม้ทวิปัญญวิญญาณจะมีเจตนาเจตสิกเป็นกัมมปัจจัย แต่ก็ไม่ใช่ปัจจัยให้จิตตชรูปเกิด

จิตตชรูปเกิดเพราะจิตและเจตสิกที่เกิดร่วมกับจิต

เวลาที่จิตซึ่งมีกำลัง ที่ไม่ใช่ทวิปัญญวิญญาณเกิดขึ้น จะเป็นปัจจัยให้จิตตชรูปเกิด และเมื่อมีเจตนาเจตสิกเป็นกัมมปัจจัย เพราะฉะนั้น เจตสิกนั้นซึ่งเป็นกัมมปัจจัย ก็เป็นปัจจัยให้จิตตชรูปเกิดด้วย

ชื่อว่า จิตตชรูป แต่ก็เกิดขึ้นเพราะจิตและเจตสิกทั้งหมด ซึ่งก็หมายความว่าต้องเกิดเพราะเจตนาเจตสิกซึ่งเกิดร่วมด้วยเป็นกัมมปัจจัยด้วย แต่เป็นสหชาตกัมมปัจจัย

ขณะที่นอนหลับสนิท มีจิตตชรูปเกิดร่วมด้วยหรือไม่

ขณะที่กำลังนอนหลับ มีจิตตชรูปเกิดใหม่ มี เว้นทวิปัญญวิญญาณ ๑๐

และสำหรับปฏิสนธิจิตก็ไม่มีจิตตชรูปเกิดร่วมด้วย หมดปัญหาไปแล้ว เพราะเหตุว่า ขณะปฏิสนธิดับไปเนิ่นนานแล้ว ไม่ใช่ชีวิตประจำวัน แต่ชีวิตประจำวันมีทวิปัญญวิญญาณ คือ จิตเห็นทางตา จิตได้ยินทางหู จิตได้กลิ่นทางจมูก จิตลิ้มรสทางลิ้น จิตรู้สิ่งที่กระทบสัมผัสทางกาย รวม ๑๐ เกิดอยู่บ่อย ๆ เป็นประจำ จิต ๑๐ ดวงนี้เท่านั้น ในชีวิตประจำวันที่ไม่มีรูปเกิดร่วมด้วย

เพราะฉะนั้น ในขณะที่นอนหลับสนิท มีจิตตชรูปเกิดร่วมด้วย

ขณะที่ฝัน มีจิตตชรูปเกิดร่วมด้วยหรือไม่

ในขณะที่ฝันมีจิตตชรูปเกิดร่วมด้วยใหม่ มี

ในขณะที่นี้ มีจิตตชรูปเกิดร่วมด้วยใหม่ มี และในจิตต่าง ๆ เหล่านั้น ก็มีเจตนาเจตสิกเกิดร่วมด้วยเป็นกัมมปัจจัย

เพราะฉะนั้น เจตนาเจตสิกซึ่งเป็นกัมมปัจจัย และเจตสิกอื่น ๆ และจิตเป็นปัจจัยให้จิตตชรูปเกิด

สำหรับสหชาตกัมมปัจจัย ก็คงไม่มีอะไรยุ่งยาก หมายความว่าเจตนาเจตสิกที่เกิดกับจิตทุกดวง

ชื่อว่าสหชาตกัมมปัจจัย เพราะเหตุว่าเกิดพร้อมกันกับปัจจัยุบบัน

น่านักขณิกกัมมปัจจัย

สำหรับกัมมปัจจัยอีกประเภทหนึ่ง คือ “น่านักขณิกกัมมปัจจัย” ได้แก่ เจตนาเจตสิกซึ่งเป็นกัมมปัจจัย ทำให้ปัจจัยุบบัน คือ ผลของกัมมปัจจัยนั้นเกิดขึ้นต่างขณะกัน คือ ไม่ใช่เกิดพร้อมกับเจตนาเจตสิกเหมือนอย่างสหชาตกัมมปัจจัย แต่ว่าทำให้ผล

ของเจตนาเจตสิกซึ่งเป็นกัมมปัจจัยนั้น เกิดขึ้นต่างขณะกัน ไม่ใช่ในขณะเดียวกัน จึงชื่อว่า “น่านักขณิกกัมมปัจจัย”

เป็นกัมมปัจจัยที่ทำให้ผล คือ วิบากจิต และเจตสิก และกัมมชรูปเกิดขึ้น ในภายหลัง เมื่อเจตนาซึ่งเป็นกรรมนั้นดับแล้ว

เพราะฉะนั้น สำหรับน่านักขณิกกัมมปัจจัย ก็ได้แก่ เจตนาในกุศลจิตและในอกุศลจิตเท่านั้น ไม่ใช่เจตนาในจิตที่เป็นวิบาก หรือเจตนาในจิตซึ่งเป็นกิริยา

ถ้าเจตนาในจิตซึ่งเป็นวิบากหรือเจตนาในจิตซึ่งเป็นกิริยาแล้ว ต้องเป็นสหชาตกัมมปัจจัย

แต่ถ้าเป็นเจตนาในกุศลจิตและอกุศลจิตแล้ว ต้องเป็นน่านักขณิกกัมมปัจจัย เพราะเหตุว่า เมื่อจิตและเจตนาเจตสิกอื่น ๆ นั้นดับไปแล้ว ก็เป็นปัจจัยให้วิบากจิตและเจตสิกเกิดขึ้นในภายหลัง ต่างขณะกัน ไม่ใช่ในขณะเดียวกัน

เห็นผลของกรรม ทั้งนามธรรมและรูปธรรม

สำหรับกรรม ซึ่งเป็นนามธรรม เป็นเจตนาเจตสิก เป็นปัจจัยทำให้ปัจจัยปบัน คือ วิบากจิตและรูปเกิดขึ้น

โดยมากทุกท่านมักจะเห็นผลของกรรมเฉพาะแต่รูป ไม่ได้ทราบว่า แท้ที่จริงแล้วสภาพธรรมซึ่งเป็นนามธรรม ซึ่งรับผลของกรรม ซึ่งเป็นวิบากนั้นมี แต่ท่านผู้ฟังมักจะพูดกันว่า นี่เป็นผลของกรรม หรือว่านั่นเป็นผลของกรรม ท่านก็จะนึกถึงในด้านของวัตถุ เช่น ในเรื่องของรูปร่าง หน้าตา ผิวพรรณ โภคสมบัติ ถ้าเป็นผลของกุศลกรรม หรือถ้าเป็นผลของอกุศลกรรม ก็มักจะคิดถึงในเรื่องของรูปธรรมเท่านั้น คือ ในเรื่องของรูปร่าง หน้าตา ผิวพรรณ หรือว่าความวิบัติของโภคทรัพย์ต่าง ๆ

แต่ให้ทราบว่า สภาพธรรมที่เป็นปัจจัยปบัน เป็นผลของกรรม เป็นนามธรรม ด้วย คือ จิตและเจตสิกซึ่งเป็นวิบาก

กรรมและผลของกรรมเป็นอนัตตา

ถ้าทราบว่าเป็นเหตุ คือ เจตนาเจตสิกที่เกิดร่วมกับกุศลจิตหรืออกุศลจิต เป็นเหตุให้เกิดกายกรรมและวจีกรรมที่เป็นกุศลบ้าง อกุศลบ้าง มี แม้ว่าดับไปแล้ว แต่ที่คิดว่าไม่ให้ผล ก็เพราะไม่รู้ว่าเป็นกรรมได้แก่เจตนาเจตสิก ซึ่งเกิดกับกุศลจิตและอกุศลจิต

แต่ถ้าเข้าใจว่า กรรม คือ เจตนาเจตสิก ที่เป็นน่านักขณิกกัมมปัจจัย ต้องเป็นกุศลกรรมหรืออกุศลกรรม แม้ว่าดับไปแล้ว ก็เป็นปัจจัยที่จะทำให้วิบากจิตเกิดขึ้นในภายหลัง ผู้นั้นก็ย่อมจะเป็นผู้ที่เชื่อในเรื่องของกรรมและผลของกรรมว่า เป็นสิ่งซึ่งเป็นอนัตตา ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชา เพราะเหตุว่า เมื่อเหตุมี เมื่อปัจจัยมี ปัจจัยยุบดับ คือ ผลของเหตุนั้น ก็ต้องมีด้วย

กัมมนิยาม – ไม่ว่าจะอยู่ในอากาศก็หนีไม่พ้นผลของกรรม

ข้อความในอัฐสาลินี จิตตูปปาตกถัมภ์ มีข้อความที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ไม่ว่าจะในอากาศ ไม่ว่าจะในกลางทะเล ไม่ว่าจะเข้าไปสู่ในระหว่างภูเขา ย่อมไม่มีภูมิประเทศที่สัตว์สถิตอยู่แล้ว จะพึงพ้นไปจากบาปกรรมได้ แม้จะชื่อว่า “กัมมนิยาม” นั้นเอง

สำหรับเรื่องที่กระทำให้พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้

ไม่ว่าจะในอากาศ ไม่ว่าจะในกลางทะเล ไม่ว่าจะเข้าไปสู่ระหว่างภูเขา ย่อมไม่มีภูมิประเทศที่สัตว์สถิตอยู่แล้ว จะพึงพ้นไปจากบาปกรรมได้

มีข้อความแสดงว่า สำหรับไม่ว่าในอากาศ คือ

ในกาลแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ไฟไหม้บ้านใกล้ประตูเมืองสาวัตถี ต่อขึ้นกระจุกหญ้าติดไฟ ขึ้นไปสุมคอกาซึ่งบินไปทางอากาศ กานั้นร้อง ตกตาย บนแผ่นดิน

ซึ่งเมื่อภิกษุได้กราบทูลเรื่องนี้แด่พระผู้มีพระภาคเจ้าในพระวิหารเชตวัน พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ข้อนี้มิใช่ผู้อื่นกระทำ เป็นกรรมที่เขาเหล่านั้นแหละกระทำไว้ และได้ทรงนำเอาอดีตนิทาน คือ เรื่องในครั้งก่อนมาตรัสแสดงว่า

กาเป็นคนในชาติก่อน เมื่อไม่สามารถจะฝึกโคโกงตัวหนึ่งได้ ก็ผูก ใช้คำว่า เข็นดี ใบไม้แห้งสวมคอ แล้วจุดไฟ โคตายด้วยไฟนั้นแหละ บัดนี้ กรรมนั้นไม่อาจจะปล่อยกันนั้น แม้ไปอยู่ทางอากาศ

กัมมนิยาม – ไม่ว่าจะอยู่ในกลางทะเลก็หนีไม่พ้นผลของกรรม

สำหรับในเรื่องของ ไม่ว่าในกลางทะเล เป็นเรื่องของหญิงคนหนึ่ง ซึ่งโดยสารในเรือลำหนึ่ง เรือลำนั้นไม่สามารถจะแล่นต่อไปได้ หยุดนิ่งอยู่ในมหาสมุทร ทุกคนไม่ทราบจะทำอย่างไรจึงจะรอดชีวิตได้ ก็ได้เสียงจับสลากหาผู้ที่เป็นกาลกรรมณี สลากนั้นก็ตกไปในมือของภรรยาของนายเรือ ซึ่งทำให้ผู้หญิงคนนั้นถูกจับโยนลงน้ำไป แต่นายเรือกล่าวว่า ข้าพเจ้าไม่สามารถจะเห็นนางนี้ลอยอยู่ในน้ำได้ จึงให้เอาหม้อบรรจุทรายผูกคอ แล้วให้โยนลงไป ทันใดนั้นเอง เรือก็แล่นออกไปได้ เหมือนดังลูกศรซึ่งชัดไปฉะนั้น

เมื่อพระภิกษุกราบทูลเรื่องนี้แด่พระผู้มีพระภาค พระองค์ก็ได้ทรงพยากรณ์อดีตกรรมของผู้หญิงนั้นว่า

ในชาติก่อนหญิงคนนั้น ก็เป็นผู้หญิงคนหนึ่ง มีสุนัขเลี้ยงตัวหนึ่ง ซึ่งไม่ว่าผู้หญิงคนนี้จะไปที่ไหน สุนัขนั้นก็ติดตามไป จนกระทั่งพวกชาวบ้านพากันเยาะเย้ยว่า พรานสุนัขของพวกเราออกแล้ว ซึ่งทำให้ผู้หญิงคนนั้นรู้สึกอึดอัด เพราะว่าไม่สามารถที่จะห้ามสุนัขนั้นไม่ให้ติดตามได้ ก็เลยเอาหม้อบรรจุทรายผูกคอสุนัขโยนลงน้ำไป

เพราะฉะนั้น กรรมนั้นจึงไม่ให้เพื่อจะปล่อยเธอลงในกลางทะเล ก็ต้องถูกหม้อบรรจุทรายผูกคอ แล้วโยนลงน้ำ

กัมมนิยาม – ไม่ว่าจะเข้าไปสู่ระหว่างภวเขา ก็หนีไม่พ้นผลของกรรม

สำหรับข้อความที่ว่า ไม่ว่าจะเข้าไปสู่ระหว่างภวเขา

พระผู้มีพระภาคตรัสแสดงอดีตกรรมของภิกษุรูปหนึ่ง ซึ่งภิกษุรูปนี้อยู่ในถ้ำ และมียอदภวเขาใหญ่ตกลงมาปิดปากถ้ำไว้ ในวันที่ ๗ ยอदภวเขาใหญ่ที่ตกลงมาปิดประตูนั้นจึงได้กลิ้งออกไปได้

ซึ่งพระผู้มีพระภาค ก็ได้ตรัสแสดงอดีตกรรมของภิกษุรูปนี้ว่า เคยเป็นเด็กเลี้ยงโคในชาติก่อน และได้ปิดประตูขังเหยี่ยว ซึ่งเข้าไปในรู ในวันที่ ๗ ก็มาเปิดให้ เหยี่ยวก็ตกใจกลัว ตัวสั่นออกไป แต่เขาก็ไม่ได้ฆ่า เพราะฉะนั้นกรรมนั้นก็ไม่ใช่เพื่อจะปล่อยภิกษุนั้นผู้เข้าไปสู่ซอกภวเขา นั่งอยู่ ยังติดตามให้ผลได้

แม้จะชื่อว่า “กัมมนิยาม” นั้นเอง

นิยามมี ๕ อย่าง ได้แก่

พีชนิยาม หรือ พีชนิยาม กำหนดที่แน่นอนของพีช ๑

อุตุนิยาม กำหนดที่แน่นอนของฤดูกาล ๑

กัมมนิยาม กำหนดที่แน่นอนของกรรม ๑

ธัมมนิยาม กำหนดที่แน่นอนของธรรมดา ๑

จิตตนิยาม กำหนดที่แน่นอนของจิต ๑

ตามข้อความในจิตตูปปาตกัณฑ์ ในอัฐสาลินี

นิยาม ๕ – พีชนิยาม

หมอเพิ่ม ที่ว่าเปรียบเหมือนพีช หมายความว่าถึงนานักขณิกกัมมปัจจัยอย่างเดียวใช้ไหมครับ อาจารย์ช่วยกรุณาอธิบายให้ละเอียดอีกครั้ง

ส. เพราะเหตุว่า เป็นเหตุให้เกิดผล คือ วิบากต่างขณะกันเท่านั้นเอง

ข้อความในอัฐสาลินี อรรถกถาพระธัมมสังคณีปกรณ์ จิตตูปปาตกัณฑ์ ว่าด้วยนิยาม มีข้อความว่า นิยามมี ๕ อย่าง คือ

พีชนิยาม หรือพีชนิยาม ๑ อุตุนิยาม ๑ กัมมนิยาม ๑ ธัมมนิยาม ๑
จิตตนิยาม ๑

ในบรรดานิยามทั้ง ๕ นั้น การที่พีชนั้น ๆ ให้ผล เหมือนกันกับพีชนั้น ๆ เช่น ดอก
ทานตะวันหันหน้าไปหาพระอาทิตย์ ชื่อว่า “พีชนิยาม” คือ เป็นธรรมชาติ หรือธรรม
เนียมของพีชชนิดนั้น ๆ ไม่เปลี่ยนแปลง

นิยาม ๕ – อุตุนิยาม

สำหรับ “อุตุนิยาม” มีคำอธิบายว่า การที่ต้นไม้นั้น ๆ ติดดอกผลและใบอ่อน
พร้อมกันในสมัยนั้น ๆ ชื่อว่า อุตุนิยาม หน้าทุเรียน หน้ามะม่วง ไม่สลับกัน นั่นคือ
อุตุนิยาม

นิยาม ๕ – กัมมนิยาม

สำหรับ “กัมมนิยาม” คือ การที่กรรมนั้น ๆ ให้วิบากเหมือนกันกับกรรมนั้น ๆ
นั้นเดียว อย่างนี้คือ ถ้ากุศลกรรมประกอบด้วยปัญญา ก็ให้ผลเป็นวิบากที่ประกอบด้วย
ปัญญา หรือว่ากุศลกรรมที่ไม่ประกอบด้วยปัญญา ก็ให้ผล คือ วิบากที่ไม่ประกอบด้วย
ปัญญา นี้ชื่อว่า “กัมมนิยาม”

นอกจากนั้น ก็ได้แสดงเรื่อง “กัมมนิยาม” อีกอย่างหนึ่ง คือ วิบาก ย่อมเป็นไป
ตามกรรม ดังที่ได้กล่าวถึงแล้วว่า มีไฟไหม้ใกล้ทวารกรุงสวตถิ ซึ่งมีกระจุกหญ้าติด
ไฟ ขึ้นไปสวมคอกาซึ่งบินไปทางอากาศ นั่นก็เป็น “กัมมนิยาม”

นิยาม ๕ – ธัมมนิยาม

สำหรับ “ธัมมนิยาม” คือ ในกาลที่พระโพธิสัตว์เจ้าทั้งหลายทรงถือปฏิสนธิ ใน
กาลที่ทรงออกจากครรภ์พระมารดา ในกาลที่ทรงตรัสรู้พระอภิสมโพธิญาณ ในกาลที่

พระตถาคตเจ้าทรงประกาศพระธรรมจักร ในกาลที่ทรงปลงพระชนมายุสังขาร และในกาลที่ปรินิพพาน หมั่นโลกธาตุหวั่นไหว ชื่อว่า “ธัมมนิยาม”

นิยาม ๕ – จิตตนิยาม

สำหรับ “จิตตนิยาม” มีข้อความว่า

เมื่ออารมณ์กระทบกับประสาทรูป ใคร ๆ ที่จะเป็นผู้กระทำหรือผู้สั่งให้กระทำว่า “เจ้านะ จงชื่อว่าอาวัชชนะ ...ตลอดไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งถึง... เจ้านะจงชื่อว่าชนะ” ดังนี้ ย่อมไม่มี คือ สภาพธรรมไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของใคร เป็นแต่เพียงสภาพธรรมที่อาศัยเหตุปัจจัยเกิดขึ้น เป็นไปโดยธรรมชาติของตน ๆ นั้นเอง ตั้งแต่กาลที่อารมณ์กระทบกับประสาท จิตก็เกิดดับสืบต่อกัน ชื่อว่า “จิตตนิยาม”

คำถามเกี่ยวกับสหชาตกัมมปัจจัย

นิภัทร กัมมปัจจัย มีเจตนาเจตสิกเป็นกัมมปัจจัย ใช่ไหมครับ

สุ. ค่ะ

นิภัทร ส่วนรูป และจิตไม่ใช่กัมมปัจจัย

สุ. ไม่ใช่ค่ะ

นิภัทร ที่นี้เจตนาเจตสิกซึ่งเป็นกัมมปัจจัย ก็แบ่งเป็น ๒ อย่าง คือ สหชาตกัมมปัจจัย หมายถึง เจตนาเจตสิกที่เกิดร่วมกับเจตนาดวงอื่น ๆ อย่างนั้นใช่ไหมครับ

สุ. หมายความว่า เจตนาเจตสิกที่เกิดกับจิตทุกดวง เป็นสหชาตกัมมปัจจัย เพราะเหตุว่า เกิดพร้อมกับปัจจัยปบัน คือ เกิดพร้อมกับจิตและเจตสิกอื่น ๆ ซึ่งเจตนาอันเป็นปัจจัย

เหมือนอย่างผัสสะ เกิดกับจิตทุกดวง เจตนาเกิดกับจิตทุกดวง แต่เจตนาเป็นกัมมปัจจัย สำหรับผัสสะเป็นอาหารปัจจัย สภาพธรรมต่างกัน เป็นปัจจัยคนละอย่าง

นิภัทร สหชาตกัมมปัจจัยนี้ก็หมายเอา...

ส. กัมมะ คือ เจตนาเจตสิก

สหชาติ คือ เกิดร่วมกันกับปัจจัยปัจจุบัน คือ เกิดร่วมกันกับจิตและเจตสิกอื่น ๆ จิตทุกดวงจะมีเจตสิกเกิดร่วมกันหลายดวง แต่เมื่อยกเจตนาเจตสิกเป็นปัจจัย จิตและเจตสิกอื่นที่เกิดร่วมด้วย เป็นปัจจัยปัจจุบัน

เพราะฉะนั้น เมื่อแสดงโดยกัมมปัจจัย เจตนาเจตสิกเป็นกัมมปัจจัย จิตและเจตสิกอื่น ๆ ที่เกิดพร้อมกับเจตนาเป็นปัจจัยปัจจุบัน

นิภัทร สำหรับสหชาตกัมมปัจจัย หมายถึงจิตและเจตสิกอื่น ๆ ที่เกิดร่วมกับเจตนาเจตสิก

ส. ปัจจัยปัจจุบันได้แก่ จิตและเจตสิกอื่น ๆ นอกจากเจตนาเจตสิก เพราะเหตุว่า เจตนาเจตสิก เป็นกัมมปัจจัย

นิภัทร ตัวเจตนาเจตสิกเป็นกัมมปัจจัย ส่วนเจตสิกอื่นและจิตที่เกิดร่วมกับเจตนาเจตสิกเป็นปัจจัยปัจจุบัน

ส. เป็นปัจจัยปัจจุบันของเจตนาเจตสิกซึ่งเป็นกัมมปัจจัย

คำถามเกี่ยวกับน่านักขณิกกัมมปัจจัย

นิภัทร ส่วนน่านักขณิกกัมมปัจจัย กระผมยังไม่เข้าใจ

ส. คือ เจตนาเจตสิกซึ่งเป็นกรรม เกิดต่างขณะกับปัจจัยปัจจุบัน หมายความว่า เจตนาเจตสิกที่เกิดกับกุศลจิตดับไปแล้ว เป็นปัจจัยให้ปัจจัยปัจจุบัน คือ วิวาจิตและกัมมชรูปเกิดในภายหลัง ไม่ใช่ในขณะเดียวกันกับที่กุศลจิตนั้นเกิดร่วมกับเจตนาเจตสิกนั้น

มิฉะนั้นแล้วคนที่กระทำกุศลซึ่งจะทำให้เกิดเป็นเทวดา ก็ต้องเป็นเทวดาทันทีในขณะที่ทำกุศล ถ้าเป็นในขณะเดียวกัน แต่เพราะเหตุว่า น่านักขณิกกัมม หมายความว่า เจตนาเจตสิกซึ่งเป็นกรรม เกิดต่างขณะกับปัจจัยปัจจุบันซึ่งเป็นผลของกรรมนั้น

กรรมกับผลของกรรมเกิดต่างขณะกัน เป็นน่านักขณิกกัมมปัจจัย

นิภัทร หมายถึงในชาติต่อ ๆ ไป

ส. ชาติไหนก็ได้ จะเป็นชาตินั้น หรือในชาติต่อ ๆ ไปก็ได้ แต่ไม่เกิดพร้อมกับเจตนาซึ่งเป็นกรรม ผล คือ ปัจจุปปันเกิดภายหลัง ไม่ใช่เกิดพร้อมกัน

เจตนาเจตสิกเป็นสหชาตกัมมปัจจัยและน่านักขณิกกัมมปัจจัย

หมอเพิ่ม ผมเข้าใจว่า เจตนาดวงเดียวเป็นได้ทั้งสหชาตกัมมปัจจัย และน่านักขณิกกัมมปัจจัย

ส. สำหรับที่เกิดกับกุศลจิตและอกุศลจิต เจตนาเจตสิกในขณะที่เกิดขึ้นเป็นสหชาตกัมมปัจจัย และดับไป เป็นน่านักขณิกกัมมปัจจัย เมื่อวิบากจิตเกิดขึ้นภายหลัง

เจตนาเจตสิกที่เกิดกับโลกุตตรมัคคจิต

ประวิทย์ โลกุตตรผลจิต ที่เกิดต่อจากโลกุตตรมัคคจิต เป็นปัจจุปปันของเจตนาในน่านักขณิกกัมมปัจจัยในโลกุตตรมัคคจิตใช่ไหมครับ

ส. เจตนาเจตสิกในโลกุตตรกุศลจิต คือ มัคคจิต เป็นน่านักขณิกกัมมปัจจัยของโลกุตตรวิบากจิต เพราะเหตุว่าไม่ได้เกิดพร้อมกัน

ประวิทย์ แต่เจตนาในโลกุตตรวิบากจิตไม่เป็นน่านักขณิก

ส. ถ้าเป็นวิบากแล้ว ไม่ใช่न่านักขณิกกัมม แต่เป็นสหชาตกัมมปัจจัย เพียงเจตนาเจตสิกประเภทเดียว ก็ยังเป็นเรื่องที่จะต้องศึกษาให้เข้าใจความต่างกันของกาลของปัจจัย โดยแท้จริงว่า ถ้าเกิดร่วมกับปัจจุปปัน เป็นสหชาตกัมมปัจจัย ถ้าเกิดต่างขณะ คือ เจตนาเจตสิกที่เกิด ไม่ได้เกิดพร้อมกับปัจจุปปันแล้ว เป็นน่านักขณิกกัมมปัจจัย

ความจำเป็นที่ต้องรู้เรื่องชาติของจิตโดยไม่สับสน

จิตทั้งหลายเมื่อจำแนกออกโดยชาติ คือ เป็นกุศล ๑ อกุศล ๑ วิบาก ๑ กิริยา ๑ ที่ต้องรู้เรื่องชาติของจิตโดยไม่สับสน ก็เพราะเหตุว่า จิตและเจตสิกซึ่งเป็นวิบาก เป็นผลของกัมมปัจจัย เพราะเหตุว่า ปัจจัยที่เป็นคู่กันได้แก่ กัมมปัจจัยและวิปากปัจจัย

ถ้ามีกัมมปัจจัยแล้ว ก็ต้องมีวิปากปัจจัย ซึ่งเป็นผลของกัมมปัจจัย

เพราะฉะนั้น เมื่อมีเจตสิกซึ่งเป็นเหตุ คือ เจตนา ซึ่งเป็นกรรม ก็ต้องมีวิบาก คือ จิตและเจตสิกซึ่งเป็นผลของเจตนา

เจตนาเจตสิกในกัมมปัจจัยทั้ง ๒ มีเท่าไร

ทรงเกียรติ เจตนาในสหชาตกัมมปัจจัยมีเท่าไรครับ ที่เป็นสหชาตกัมมปัจจัย และเจตนาในนानักขณิกกัมมปัจจัยมีเท่าไรครับ ที่เป็นนานักขณิกกัมมปัจจัย

สุ. สหชาตกัมมปัจจัย ได้แก่ เจตนาเจตสิกที่เกิดกับจิตทั้ง ๘๙

นานักขณิกกัมมปัจจัย ได้แก่ เจตนาเจตสิกที่เกิดกับกุศลจิตและอกุศลจิต

กุศลเกิดขึ้นแล้ว สำเร็จไปแล้ว ต้องมีผล เพราะเหตุว่า เป็นนานักขณิกกัมมปัจจัย เพียงแต่ว่า ต้องอาศัยกาลเวลา หรือปัจจัยอื่น ๆ ที่ทำให้วิปากจิตซึ่งเป็นผลของกุศลนั้นเกิดขึ้น

เจตนาเจตสิกที่เกิดกับโลกุตตรจิตเป็นอนันตรกัมมปัจจัย

สำหรับกุศลที่เป็นโลกุตตรกุศล ข้อความในอรรถกถาแสดงว่า เป็น “อนันตรกัมมปัจจัย” ได้แก่ เจตนาเจตสิกที่เกิดกับโลกุตตรกุศลจิต ๔ คือ โสตาปัตติมัคคจิต ๑ สกทาคามิมัคคจิต ๑ อนาคามิมัคคจิต ๑ อรหัตตมัคคจิต ๑ เป็นปัจจัยให้ผลจิต คือ โลกุตตรวิปากจิตเกิดสืบต่อทันที โดยไม่มีระหว่างคั่น เพราะฉะนั้นจึงเป็น อนันตรกัมมปัจจัย

อนันตระ คือ ไม่มีระหว่างคัน
เพราะฉะนั้น เป็นกรรมที่ทำให้ผล คือ วิบากเกิดขึ้น โดยไม่มีระหว่างคัน
เมื่อโสตาปัตติมัคคจิตเกิดขึ้น แล้วดับไป จิตอื่นจะเกิดต่อไม่ได้เลย นอกจาก
โสตาปัตติผลจิต

เมื่อสกทาคามีมัคคจิตเกิดขึ้น แล้วดับไป จิตอื่นจะเกิดต่อไม่ได้เลย นอกจาก
สกทาคามีผลจิต

เมื่ออนาคามีมัคคจิตเกิดขึ้น แล้วดับไป จิตอื่นจะเกิดต่อไม่ได้เลย นอกจาก
อนาคามีผลจิต

เมื่ออรหัตมัคคจิตเกิดขึ้น แล้วดับไป จิตอื่นจะเกิดต่อไม่ได้เลย นอกจาก
อรหัตผลจิต

เพราะฉะนั้น จึงเป็นอนันตรกัมมปัจจัย เป็นกรรมซึ่งให้ผลทันทีที่กรรมนั้นดับไป
โดยที่ไม่มีจิตอื่น ๆ จะเกิดแทรกหรือคันได้เลย นี่เป็นการได้รับผลในปัจจุบันชาติของ
โลกุตตรกุศล เมื่อโลกุตตรกุศลเกิดขึ้นในชาติไหน โลกุตตรวิบากซึ่งเป็นผลเกิดสืบต่อ
ทันทีในชาตินั้นไม่มีระหว่างคัน

ไม่เหมือนกุศลอื่น กุศลอื่นอาจจะให้ผลในชาตินั้น แต่ไม่ใช่ต่อกันทันที ไม่ว่า
ทานกุศล หรือศีลกุศล หรือสมณภาวนา ฌานจิต จะเป็นรูปาวจรฌาน ปฐมฌาน
ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน หรือปัญจฌานก็ตาม หรืออรุพฌานกุศล ก็ไม่
สามารถที่จะให้ผลติดกัน สืบต่อกันทันที โดยไม่มีระหว่างคัน เหมือนอย่างโลกุตตร
กุศล

เพราะเหตุว่า ผู้ที่ทำกุศลที่จะทำให้เกิดเป็นเทวดาในสวรรค์ชั้นหนึ่งชั้นใด กรรม
นั้นจะให้ผลต่อเมื่อจุติจิตในชาติซึ่งได้กระทำการกรรมนั้นดับไปเสียก่อน ถ้าเป็นมนุษย์ทำ
กุศลกรรม ที่จะทำให้เกิดในสวรรค์ชั้นหนึ่งชั้นใด จุติจิตต้องดับเสียก่อน แล้วกรรมนั้น
จึงจะเป็นปัจจัยทำให้ปฏิสนธิจิตเกิดขึ้น ในสวรรค์ชั้นหนึ่งชั้นใดได้

หรือว่าสำหรับรูปาวจรจิตซึ่งเป็นฌานจิต ฌานหนึ่งฌานใดไม่เสื่อม เกิดขึ้นก่อน
จุติจิต เมื่อจุติจิตดับ จึงจะเป็นปัจจัยให้ปฏิสนธิจิตเกิดขึ้นในพรหมโลก ภูมิหนึ่งภูมิใดได้
เพราะฉะนั้น ก็ยังมีจิตอื่นซึ่งคันระหว่างกุศลจิต ซึ่งเป็นเหตุ ซึ่งเป็นกัมมปัจจัย และ

วิบากจิตซึ่งเป็นผล ถ้าเป็นโลกียกุศล แต่ถ้าเป็นโลกุตตรกุศลแล้ว ไม่เป็นปัจจัยให้เกิดปฏิสนธิ

เพราะฉะนั้น โลกุตตรวิบากจิต จึงเกิดสืบต่อจากโลกุตตรกุศลจิตทันที โดยไม่มีระหว่างกัน มีนิพพานเป็นอารมณ์เช่นเดียวกับโลกุตตรกุศลจิต แต่เป็นสภาพธรรมที่ต่างกัน คือ โลกุตตรกุศลจิต เป็นจิตที่ดับกิเลส แต่โลกุตตรวิบากจิต คือ ผลจิต เป็นจิตที่มีนิพพานเป็นอารมณ์ โดยดับกิเลสแล้ว

โลกุตตรกุศลจิต เป็นจิตประเภทเดียวกันเท่านั้น ที่เป็นน่านักขณิกัมมที่ให้ผล ทำให้โลกุตตรวิบากจิตเกิดสืบต่อทันที โดยไม่มีจิตอื่นเกิดคั่นเลย ไม่ต้องรอถึงชาติหน้า หรือว่าไม่ต้องรอถึงชาติต่อไปเลย

ทันทีที่โสดาปัตติมัคคจิตดับไป โสดาปัตติผลจิตเกิดต่อ มีนิพพานเป็นอารมณ์ เช่นเดียวกับโสดาปัตติมัคคจิต

ถ้าเป็นสกทาคามีมัคคจิตดับไป เป็นปัจจัย คือ เป็นน่านักขณิกัมมปัจจัยให้สกทาคามีผลจิตเกิดสืบต่อทันที

อนาคามีมัคคจิต และ อรหัตตมัคคจิต ก็โดยนัยเดียวกัน

โลกุตตรมัคคจิตเป็นอกาลิโก

เพราะฉะนั้น สำหรับโสดาปัตติมัคคจิต สกทาคามีมัคคจิต อนาคามีมัคคจิต อรหัตตมัคคจิต เป็นอกาลิโก คือ เป็นกุศลกรรมที่ให้ผลทันทีเมื่อกุศลกรรมนั้นดับไป

โสดาปัตติมัคคจิต ทำให้เกิดปฏิสนธิได้ไหม ไม่ได้ เพราะเหตุว่ามัคคจิตดับภพชาติ ไม่ใช่เป็นปัจจัยให้ปฏิสนธิ พระโสดาบันบุคคลยังเกิดอีก เพราะเหตุว่ายังไม่ใช่พระอรหันต์ แต่การเกิดของพระโสดาบันนั้นต้องเป็นผลของกรรมหนึ่งกรรมใด แล้วแต่ว่าจะเป็นกามาวจรกุศลกรรม รูปาวจรกุศลกรรม หรือ อรูปาวจรกุศลกรรม แต่ไม่ใช่เพราะโสดาปัตติมัคคจิตทำให้ปฏิสนธิจิตเกิด

โสตาปัตติมคคจิตทำให้เพียงโสตาปัตติผลจิตเกิดสืบต่อทันที และก็ไม่มี การให้ผลอีกเลย นอกจากผู้ที่ได้ฌาน สามารถทำให้โสตาปัตติผลจิตเกิด ซึ่งเป็นผลสมาบัติ

แต่สำหรับผู้ที่ไม่ได้ฌาน เมื่อโสตาปัตติมคคจิตดับไป เป็นปัจจัยให้โสตาปัตติผลจิตเกิดสืบต่อ ๒ หรือ ๓ ขณะ แล้วก็ไม่ได้เกิดอีก

โสตาปัตติผลจิตยังมีโอกาสเกิดอีกได้ สำหรับผู้ที่ได้ฌาน แต่โสตาปัตติมคคจิตไม่มีโอกาสจะเกิดอีกเลย เกิดขึ้นเพียงครั้งเดียว ดับกิเลสเป็นสมุจเฉท และไม่ต้องดับกิเลสซ้ำอีก

เพราะฉะนั้น โสตาปัตติมคคจิตเกิด ๑ ขณะ สกทาคามีมคคจิตเกิด ๑ ขณะ อนาคามีมคคจิตเกิด ๑ ขณะ อรหัตตมคคจิตเกิด ๑ ขณะ แล้วไม่เกิดอีก

ถามทบทวนเรื่องของสหชาตกัมมปัจจัย

สำหรับเจตนาเจตสิกซึ่งเป็นกัมมปัจจัยมี ๒ อย่าง คือ สหชาตกัมมปัจจัย ๑ และ นานักขณิกกัมมปัจจัย ๑

ที่จะต้องจำตามลำดับ คือว่า

กรรม ได้แก่ เจตนาเจตสิก แต่มี ๒ อย่าง คือ

สหชาตกัมมปัจจัย หมายความว่าเจตนาเจตสิกที่เกิดพร้อมกับปัจจัยปบัน คือ จิตและเจตสิกอื่น ๆ ๑ ประเภท

และนานักขณิกกัมมปัจจัย คือ เจตนาเจตสิกที่เกิดพร้อมกับจิต ดับไปก่อน แล้วจึงเป็นปัจจัยให้ปัจจัยปบัน คือ วิกากจิตและเจตสิกเกิดในภายหลัง

เจตนาเจตสิกในโสตาปัตติมคคจิต เป็นสหชาตกัมมปัจจัยหรือไม่ เป็น

เป็นสหชาตกัมมปัจจัยแก่อะไร ถ้าเป็นแล้ว ต้องมีปัจจัยปบันที่เกิดเพราะปัจจัยนั้นด้วย เจตนาเจตสิกในโสตาปัตติมคคจิต เป็นสหชาตกัมมปัจจัยแก่อะไร แก่โสตาปัตติมคคจิต และเจตสิกอื่น ๆ ซึ่งเกิดกับโสตาปัตติมคคจิต

เจตนาเจตสิกในโสตาปัตติมคคจิตเป็นปัจจัยแก่รูปด้วยหรือไม่

เมื่อสักครู่กล่าวว่า เป็นปัจจัยแก่จิตและเจตสิกซึ่งเกิดร่วมกัน

ถามต่อไปว่า โสตาปัตติมัคคจิตเป็นสหชาตกัมมปัจจัยแก่รูปด้วยหรือไม่
คำตอบคือ เป็น เพราะเหตุว่า เว้นทวิปัญญวิญญาณ ๑๐ เท่านั้น ที่ไม่เป็นสมุฏฐานให้
เกิดรูป

เพราะฉะนั้น เจตนาเจตสิกในโสตาปัตติมัคคจิตก็เป็นสหชาตกัมมปัจจัยแก่รูป
ด้วย ถามต่อว่า แก่รูปอะไร ตอบว่า แก่จิตตชรูป

โสตาปัตติมัคคจิตจะเกิดในภุมิที่มีขันธ ๕ เท่านั้น

ในภุมิที่มีขันธ ๕ เท่านั้นที่โสตาปัตติมัคคจิตจะเกิดได้ ถ้าในภุมิที่มีขันธ ๔ ใน
อรุปพรหมภูมิ ไม่มีรูปเลยสักรูปเดียว มีแต่นามขันธเท่านั้นเกิด อรูปพรหมไม่มีตา ไม่มี
หู ไม่มีจมูก ไม่มีลิ้น ไม่มีกาย ไม่มีรูปใด ๆ ทั้งสิ้น

เพราะฉะนั้น การที่จะดับกิเลส จะดับได้อย่างไร ในเมื่อผู้ที่จะดับกิเลสได้ ก่อน
กิเลสดับ ต้องมีความยินดีพอใจ ในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณฐัพพะ เป็น
ประจำกันทุกคน มีใครไหม ที่จะไม่มีความยินดีพอใจในรูปที่ปรากฏทางตา ในเสียงที่
ปรากฏทางหู ในกลิ่นที่ปรากฏทางจมูก ในรสที่ปรากฏทางลิ้น ในโณฐัพพะที่ปรากฏ
ทางกาย ถ้ายังไม่สามารถที่จะรู้สภาพธรรม คือ รูป เสียง กลิ่น รส โณฐัพพะ ที่
ปรากฏตามปกติ ตามความเป็นจริง จะดับความยินดีในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส
ในโณฐัพพะ ย่อมเป็นไปไม่ได้

เพราะเหตุว่า ไม่ได้รู้ความจริงว่า รูปที่ปรากฏทางตาเป็นแต่เพียงสภาพธรรม
อย่างหนึ่ง ซึ่งไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตนใด ๆ เลยในรูปที่ปรากฏทางตา เสียงก็
โดยนัยเดียวกัน กลิ่น รส โณฐัพพะ ก็โดยนัยเดียวกัน

เพราะฉะนั้น ถ้าจะเว้น คือ ไม่รู้ความจริงของรูปซึ่งเกิดดับ ในขณะนี้รูปทุกรูป
กำลังเกิดดับ ไม่ว่าจะเป็น รูปทางตา เสียงทางหู กลิ่นทางจมูก รสทางลิ้น
โณฐัพพะทางกาย คตินึกทางใจ ที่จะปรากฏสภาพธรรมของสังขารธรรม เกิดแล้วก็
ดับไปอย่างรวดเร็วที่สุด ถ้ายังไม่ประจักษ์แจ้งความเกิดดับของรูป และจะสามารถ

บรรลุปะระโสดาบันบุคคล ดับกิเลสที่ยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตนได้เด็ดขาด เป็นสมุจเฉทไม่เกิดอีกเลย ย่อมเป็นไปไม่ได้

ในอรุณพรหมภูมิ ไม่มีโสดาปัตติมัคคจิต แต่ผู้ใดก็ตามที่เกิดในภูมิที่มีชั้น ๕ บรรลุความเป็นพระโสดาบันบุคคลแล้ว อบรมเจริญญาณต่อ จนกระทั่งบรรลุถึงอรุณญาณ ก่อนที่จะจุติ อรูปฌานหนึ่งอรุณฌานใดใน ๔ ชั้นเกิดขึ้น จะเป็นปัจจัยให้ปฏิสนธิในอรุณพรหมภูมิ ไม่มีรูปเลยก็จริง แต่บุคคลนั้นเป็นพระโสดาบันบุคคลแล้ว เพราะเหตุว่า ดับกิเลสหมดเป็นสมุจเฉท

เพราะฉะนั้น ถ้ากล่าวถึงสกทาคามีมัคคจิต อนาคามีมัคคจิต อรหัตตมัคคจิต กล่าวถึงเจตนา ซึ่งเป็นสหชาตกัมมปัจจัยในสกทาคามีมัคคจิต ในอนาคามีมัคคจิต ในอรหัตตมัคคจิตว่า เป็นปัจจัยแก่รูปหรือไม่

คำตอบเปลี่ยนแล้ว เป็นก็ได้ ไม่เป็นก็ได้

เป็นปัจจัยแก่รูป ในภูมิที่มีชั้น ๕

ไม่เป็นปัจจัยแก่รูป ในภูมิที่มีชั้น ๔

แต่สำหรับโสดาปัตติมัคคจิตแล้ว ไม่มีในภูมิที่มีชั้น ๔

การที่ใครก็ตามจะดับกิเลสเป็นสมุจเฉท โดยไม่ประจักษ์แจ้งการเกิดดับของรูปธรรม เป็นไปไม่ได้ เพราะเหตุว่า ถ้ายังไม่ประจักษ์การเกิดดับของรูปธรรม ย่อมยึดถือรูปธรรมนั้นว่าเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด หรือว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน

เพราะฉะนั้น ถ้าศึกษาโดยละเอียด คำถามก็จะแยก ๆ ออกได้ และคำตอบก็ต่าง ๆ กันไป ตามเหตุ

ถามทบทวนเรื่องนันทิกขณิกกัมมปัจจัย

ขอถามต่อไปอีก เรื่องของกัมมปัจจัยว่า เจตนาเจตสิกในโสดาปัตติมัคคจิตเป็นนันทิกขณิกกัมมปัจจัยหรือไม่

อย่าลืม กัมมปัจจัยมี ๒ อย่าง

สหชาตัมมปัจจัย ๑ ได้แก่ เจตนาเจตสิกที่เกิดกับจิตทุกดวง ไม่ว่าจะเป็นกุศลจิต อกุศลจิต วิบากจิต หรือกิริยาจิต

สำหรับกัมมปัจจัยอีกประเภทหนึ่ง คือ นานักขณิกกัมมปัจจัย ได้แก่ เจตนาเจตสิกที่เกิดกับกุศลจิตและอกุศลจิตเท่านั้น ซึ่งเมื่อกุศลจิตและอกุศลจิตนั้นดับไปแล้ว เจตนาซึ่งเป็นกัมมปัจจัยในกุศลจิตและอกุศลจิตนั้น เป็นนานักขณิกกัมมปัจจัย เพราะเหตุว่า ทำให้วิบากจิตเกิดขึ้นภายหลัง ไม่ใช่เกิดพร้อมเหมือนอย่างที่เป็นสหชาตัมมปัจจัย

เพราะฉะนั้น เมื่อได้ทราบเรื่องของโลกุตตรกุศลจิตแล้ว ขอถามว่า เจตนาเจตสิกในโสตาปัตติมัคคจิตเป็นนานักขณิกกัมมปัจจัยหรือไม่

ตอบ เป็น

ส. เพราะอะไรคะ

ตอบ เพราะทำให้โสตาปัตติผลจิตเกิด

ส. ถูกต้องค่ะ ต้องมีเหตุผล เจตนาเจตสิกในโสตาปัตติมัคคจิตเป็นนานักขณิกกัมมปัจจัย เพราะเหตุว่า ทำให้โสตาปัตติผลจิตเกิดในภายหลังที่โสตาปัตติมัคคจิตดับไป

เจตนาเจตสิกในโสตาปัตติมัคคจิตเป็นนานักขณิกกัมมปัจจัยให้เกิดรูปหรือไม่ เปลี่ยนคำถามนิดเดียว

คือ เปลี่ยนคำถามว่า เจตนาเจตสิกในโสตาปัตติมัคคจิตเป็นนานักขณิกกัมมปัจจัยให้เกิดรูปหรือเปล่า ไม่เป็น

เพราะเหตุว่า กุศลจิตและอกุศลจิตที่เป็นกามาวจรจิต รูปาวจรจิต หรืออรูปาวจรจิต คือ โลภียจิต เป็นนานักขณิกกัมมปัจจัยให้ผลเกิดขึ้นภายหลัง ผลของทาน ผลของศีล เป็นต้น ที่เป็นกามาวจรกุศล กุศลนั้นดับไปแล้ว เป็นปัจจัยทำให้ปฏิสนธิจิตซึ่งเป็นวิบาก เกิดพร้อมกับเจตสิกและรูป ซึ่งเป็นกัมมชรูป เป็นผลของกุศลกรรม คือ ทานและศีล ซึ่งเป็นกามาวจร

หรือว่า รูปฌานดับไปแล้ว เป็นปัจจัยให้รูปาวจรวิบากปฏิสนธิในรูปพรหมภูมิพร้อมกับกัมมชรูป ซึ่งทำให้เป็นพรหมบุคคล

แต่สำหรับโสตาปัตติมคคจิตดับแล้ว เป็นน่านักขณิกกัมมปัจจัยที่ทำให้โสตาปัตติผลจิตเกิด เป็นวิบาก แต่ไม่ได้ทำให้กัมมชรูปเกิด ยังไม่ได้เปลี่ยนความเป็นบุคคลอะไรเลย และโสตาปัตติมคคจิต ไม่ได้เป็นปัจจัยที่จะให้ปฏิสนธิใด ๆ เกิด เพราะฉะนั้นจึงไม่เป็นปัจจัยให้กัมมชรูปเกิด

เมื่อบุคคลหนึ่งอบรมเจริญสติปัฏฐาน วิปัสสนาญาณเกิดเป็นลำดับขั้น โสตาปัตติมคคจิตเกิด ยังเป็นบุคคลนั้นอยู่ ไม่ได้เปลี่ยนรูปร่างกายอะไรเลย โสตาปัตติมคคจิตดับไป เจตนาในโสตาปัตติมคคจิตเป็นน่านักขณิกกัมมปัจจัย ทำให้โสตาปัตติผลจิตเกิด แต่ไม่ได้ทำให้กัมมชรูปเกิด

กัมมชรูปของบุคคลซึ่งเป็นพระโสดาบัน ในขณะที่บรรลุมคคผล ในขณะนั้นมีกัมมชรูปซึ่งเกิดเพราะกุศลกรรมในอดีต ซึ่งเป็นปัจจัยให้ปฏิสนธิเกิดเป็นบุคคลนั้น และยังคงทำให้ความเป็นบุคคลนั้นดำรงอยู่เรื่อยไปจนกว่าจะถึงจุติ แต่โสตาปัตติมคคจิตไม่ได้เป็นน่านักขณิกกัมมปัจจัยให้กัมมชรูปเกิด

การให้ผลของกรรมในปฏิสนธิกาล และในปวัตติกาล

ถามต่อไปว่า เจตนาเจตสิกในโสตาปัตติมคคจิต เป็นสหชาตกัมมปัจจัยแก่รูปหรือไม่ ตอบว่า เป็น แก่จิตตชรูป

ที่นี้กรรมในปัจจุบันที่ดับไปแล้ว จะเป็นน่านักขณิกกัมมปัจจัยให้รูปเกิดได้ไหม ในชาตินี้

ตอบ ไม่ได้

ส. แน่ใจหรือ คิดดี ๆ เดียวจะคิดถึงเฉพาะแต่ปฏิสนธิจิต หลังจากปฏิสนธิจิตดับไปแล้ว ตั้งแต่ขณะที่ปฏิสนธิจิตดับ ปฐมภวังค์เกิด ตลอดไปจนกระทั่งถึงจุติจิต ชื่อว่า “ปวัตติกาล”

ในชีวิตหนึ่ง ในชาติหนึ่ง แบ่งออกเป็น ๒ กาล คือ ขณะที่ปฏิสนธิจิตเกิด ขณะนั้นเป็น “ปฏิสนธิกาล” เมื่อปฏิสนธิจิตดับไปแล้ว จิตทุกดวงซึ่งเกิดดับสืบต่อจนกระทั่งถึงจุติจิต เป็น “ปวัตติกาล”

เพราะฉะนั้น คำถามมีว่า เจตนาเจตสิกที่เป็นน่านักขณิกกัมมปัจจัย ให้ผลในชาตินี้ได้ไหม ได้หรือไม่ได้ ได้

เพราะฉะนั้น การให้ผลของกรรม ให้ผลในปัจจุบันชาติก็มี ๑ ให้ผลในชาติหน้าก็มี ๑ ให้ผลในชาติอื่นๆ หลังจากชาติหน้าก็มี ๑

กัมมชรูปเกิดนอกตัวได้ไหม

ประวิทย์ กัมมชรูปเกิดนอกตัวไม่ได้ ใช่ไหมครับ

สุ. เกิดที่ไหน นอกตัว

ประวิทย์ ผมเคยได้ยิน ไม่ทราบว่าที่ไหน พระราชาที่มีบุญมาก ๆ ทรัพย์สินจะเกิด ขุมทอง ขุมเงิน จะเกิดในแผ่นดิน

สุ. เป็นอุตุชรูป เกิดขึ้นเพราะกรรมแต่ไม่ใช่กัมมชรูป

ตัวอย่างของน่านักขณิกกัมมปัจจัยที่ให้ผลในชาตินี้

ประวิทย์ แล้วเมื่อที่อาจารย์ว่า เป็นน่านักขณิกกัมมปัจจัยให้ผลในปัจจุบันชาติได้ ขอให้ยกตัวอย่างครับ

สุ. โรคที่เกิดเพราะกรรมมีไหม โรคบางโรคถึงจะรักษาก็ไม่หาย ถ้าโรคนั้นเกิดขึ้นเพราะกรรมเป็นสมุฏฐาน ตอนเกิดมายุังไม่มีโรคนั้นก็ได้ และหลังจากนั้นจะมีโรคนั้นเกิดขึ้นก็ได้ เพราะเหตุว่า การให้ผลของกรรมอาจจะให้ผลในชาตินี้ได้ ถ้าไม่ให้ผลในชาตินี้ กรรมนั้นจะให้ผลในชาติหน้าก็ได้ หรือถ้าไม่ให้ผลในชาติหน้า จะให้ผลในชาติหลัง ๆ ต่อกจากชาตินั้นไปก็ได้ แล้วแต่ประเภทของกรรม

ทบทวนกัมมปัจจัย

สำหรับกัมมปัจจัย มี ๒ อย่าง สหชาติกัมมปัจจัย เป็นปัจจัยแก้จิตตชรูปจิต และเจตสิกอื่น ๆ ซึ่งเกิดพร้อมกับเจตนาเจตสิกนั้น แต่ถ้าเป็นน่านักขณิกกัมมปัจจัย

เจตนาเจตสิกที่เกิดกับกุศลจิต หรืออกุศลจิตที่ดับไปแล้ว เป็นปัจจัยให้วิปากจิต และรูป คือ กัมมชรูปที่เกิดในภายหลัง

ขณะนี้เมื่อจิตตชรูปเกิด เพราะเจตนาเจตสิกในกุศลจิตหรืออกุศลจิต อย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นสหชาตกัมมปัจจัย

ในเรื่องของ “กัมมปัจจัย” ไม่ใช่ขณะอื่น ขณะนี้เอง ไม่ว่าจะศึกษาเรื่องของปัจจัยก็ให้ทราบว่า ในขณะนี้กำลังเป็นกัมมปัจจัย

ทุกขณะที่จิตเกิด เจตนาเจตสิกที่เกิดร่วมด้วย เป็นสหชาตกัมมปัจจัย

ถ้ากุศลจิตหรืออกุศลจิตเกิด เจตนาเจตสิกที่เกิดร่วมด้วย เป็นนันทกขณิกกัมมปัจจัย ที่จะทำให้เกิดวิปากจิตและเจตสิก และกัมมชรูป เกิดในภายหลัง

อกุศลเป็นนันทกขณิกกัมมปัจจัยให้เกิดในอบายภูมิได้

ถ้าอกุศลกรรมได้กระทำสำเร็จลงไปแล้ว เป็นนันทกขณิกกัมมปัจจัย ทำให้อกุศลวิปาก ทำกิจปฏิสนธิในอบายภูมิ พร้อมทั้งกัมมชรูป ไม่ใช่บุคคลนี้อีกต่อไปเสียแล้ว

กัมมชรูปนั้นจะเกิดในนรก หรือว่าเป็นเปรต หรือว่าเป็นอสุรกาย หรือว่าเป็นสัตว์เดรัจฉาน ก็แล้วแต่กรรมซึ่งเป็นเหตุ ซึ่งเกิดในขณะนี้ เป็นนันทกขณิกกัมมปัจจัย

เพราะฉะนั้นก็มีทั้งสหชาตกัมมปัจจัย และนันทกขณิกกัมมปัจจัย

วิปากปัจจัย

ปัจจัยที่คู่กับ “กัมมปัจจัย” คือ “วิปากปัจจัย” ภาษาไทยใช้คำว่า “วิปาก” แต่ภาษาบาลี คือ “วิปากะ” หมายความว่า นามชนร์ ได้แก่ จิตและเจตสิกซึ่งเกิดขึ้นเป็นผลของกุศลกรรมและอกุศลกรรม

เพราะฉะนั้น ต้องแยกเหตุและผล กุศลและอกุศล หรือเจตนาในกุศลและอกุศล เป็นเหตุ ทำให้เกิดนามธรรม คือ จิตและเจตสิกที่เป็นวิบากในภายหลัง หลังจากที่กุศลกรรมและอกุศลกรรมนั้นดับไปแล้ว

วันหนึ่งๆ ไม่พ้นไปจากวิบาก

ขณะนี้เรามีวิบากจิตใหม่ ถ้าสติระลึกรู้ ตลอดเวลาไม่พ้นเลย ทางตาที่กำลังเห็น ทางหูที่กำลังได้ยิน ทางจมูกที่กำลังได้กลิ่น ทางลิ้นที่กำลังลิ้มรส ทางกายที่กำลังกระทบสัมผัส วันหนึ่งๆ ไม่พ้นไปจาก ตา หู จมูก ลิ้น กาย

เพราะฉะนั้น ไม่พ้นไปจากวิบาก เพียงแต่ไม่ทราบว่า ขณะที่เห็นในขณะนี้ เป็นวิบากจิต เป็นผลของกรรม ขณะที่ได้ยินเป็นผลของกรรม ขณะที่ได้กลิ่นเป็นผลของกรรม ขณะที่ลิ้มรสเป็นผลของกรรม ขณะที่กระทบสัมผัสทางกายเป็นผลของกรรม

วิปากปัจจัย คือ วิบากจิตและเจตสิกที่อาศัยกันเกิดขึ้น

สำหรับสภาพธรรมที่เป็นกุศลธรรม ได้แก่ จิตและเจตสิกที่เป็นกุศลเกิดร่วมกัน สภาพธรรมที่เป็นอกุศลธรรม ได้แก่ จิตและเจตสิกที่เป็นอกุศลเกิดร่วมกัน ฉะนั้น จิตและเจตสิกที่เป็นวิบากก็เกิดร่วมกัน โดยอาศัยกันเกิดขึ้น เป็น วิปากปัจจัย ซึ่งกันและกัน

เพราะฉะนั้น วิปากปัจจัย ได้แก่ วิบากจิตและเจตสิก ทำไมจึงเป็นปัจจัย ทำไมจึงเป็นวิปากปัจจัย เพราะเหตุว่า จิตจะเกิดโดยไม่อาศัยเจตสิกไม่ได้ และเจตสิกจะเกิดโดยไม่อาศัยจิตไม่ได้ เพราะจิตและเจตสิกต่างเป็นวิบาก คือ เป็นผลของกรรมด้วยกัน

เมื่อจิตและเจตสิกซึ่งเป็นวิบากอาศัยกันเกิดขึ้น จิตที่เป็นวิบาก เป็นวิปากปัจจัย แก่เจตสิกซึ่งเป็นวิบาก และเจตสิกซึ่งเป็นวิบาก เป็นวิปากปัจจัย แก่จิตซึ่งเป็นวิบาก คือ อาศัยกันเกิดขึ้น โดยต่างเป็นวิบากด้วยกัน จึงเกิดร่วมกัน

วิปากปัจจัยโดยนัยของชั้น ๕

จิตและเจตสิกซึ่งเป็นวิปาก ที่อาศัยกันเกิดขึ้นนั้น ได้แก่ เวทนาชั้น ๑ สัญญาชั้น ๑ สังขารชั้น ๑ วิญญาณชั้น ๑

ถ้ากล่าวโดยนัยของชั้น ๕ นามชั้น ๔ เป็นวิปากปัจจัย คือ ถ้ายกเวทนาชั้น ก็เป็นวิปากปัจจัยแก่ สัญญาชั้น สังขารชั้น และวิญญาณชั้น ที่เป็นวิปาก ซึ่งเกิดร่วมกัน

ถ้ายกสัญญาชั้น ก็เป็นวิปากปัจจัยแก่ เวทนาชั้น สังขารชั้น และวิญญาณชั้น ที่เป็นวิปาก ซึ่งเกิดร่วมกัน

ถ้ายกสังขารชั้น ก็เป็นวิปากปัจจัยแก่ เวทนาชั้น สัญญาชั้น และวิญญาณชั้น ที่เป็นวิปาก ซึ่งเกิดร่วมกัน

ถ้ายกวิญญาณชั้น ก็คือ จิต เป็นวิปากปัจจัยแก่เวทนาชั้น สัญญาชั้น และสังขารชั้น ที่เป็นวิปาก ซึ่งเกิดร่วมกัน

ก็ไม่มีปัญหาอะไร เรื่องของวิปากปัจจัยเป็นเรื่องซึ่งไม่ยาก ถ้าทราบว่ จิตใดเป็นวิปาก ขณะนั้นก็ต้องมีนามชั้น ๔ เกิดร่วมกัน และต่างก็เป็นวิปากปัจจัยแก่กันและกัน

พิสูจน์วิปากในชีวิตประจำวันได้โดยสติระลึก

ที่สำคัญที่สุด ก็คือว่า ธรรมทั้งหลายที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง เป็นสิ่งที่พิสูจน์ได้ในชีวิตประจำวัน มิฉะนั้นแล้วจะไม่มีประโยชน์เลย ไม่ว่าจะศึกษาพระไตรปิฎก หรืออรรถกถามากมายสักเพียงไรก็ตาม แต่ถ้าไม่สามารถที่จะให้ความรู้ที่เกิดจากการศึกษานั้น เป็นสิ่งที่สามารถจะพิสูจน์หรือประพฤติปฏิบัติตามได้แล้ว การศึกษาพระไตรปิฎกย่อมไม่มีประโยชน์

เพราะฉะนั้น ก็ควรที่จะได้ทราบว่า วิปาก วิปากปัจจัยในชีวิตประจำวัน สามารถที่จะรู้ได้ไหม

ตามความเป็นจริง ทราบแล้วว่า วิบากจิต คือ ในขณะที่เห็น กำลังเห็นนี้ เป็นสภาพนามธรรม เป็นธาตุรู้ เป็นอาการรู้ เป็นวิบาก จักขุปสาทเป็นกัมมชรูป เป็นรูป ซึ่งเกิดเพราะกรรมเป็นสมุฏฐาน แต่ไม่ใช่วิบาก เพราะเหตุว่า จักขุปสาทไม่เห็น เพราะฉะนั้นจึงไม่สามารถที่จะเป็นวิบาก

ในขณะที่กำลังเห็น เป็นวิบาก สามารถที่จะรู้หรือพิสูจน์ได้ไหม ในวิปากปัจจัย หรือวิปากที่กำลังปรากฏ เมื่อไร เดียวนี้ เมื่อไรอีก ขณะนี้โดยฟัง พอไหม ทราบว่า กำลังเห็นเป็นวิบาก เป็นผลของกรรม ไม่พอ นี่เป็นการฟัง และก็เป็นเพียงการพิจารณา เป็นความรู้ตามที่พระผู้มีพระภาคทรงประกาศแจ้ง

เพราะฉะนั้น เพียงรู้ว่ากำลังเห็นเป็นวิบาก ไม่พอ ไม่สามารถที่จะดับกิเลสได้ แต่ที่จะรู้ว่าเป็นวิบากจริง ๆ คือ ในขณะที่สติดระลึก รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามความเป็นจริง จึงจะเห็นสภาพที่เป็นวิบาก เป็นผลของกรรม ในขณะที่กำลังเห็น ในขณะที่กำลังได้ยิน ในขณะที่กำลังได้กลิ่น ในขณะที่กำลังลิ้มรส ในขณะที่กำลังรู้สิ่งที่กระทบสัมผัสทางกาย

ที่จะรู้ว่าเป็นวิบาก คือ ขณะไหน

วันนี้วิบากจิตไม่น้อยเลยใช่ไหม ทั้งวัน ทราบบ้างไหมว่า เป็นวิบาก

เพราะฉะนั้น เหตุการณ์ในชีวิตประจำวันดูเป็นเรื่องที่ยาว ถ้าจะมีการกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด การทำบุญเลี้ยงพระ การตระเตรียมอาหาร การศึกษา การไปเที่ยว การพักผ่อนหย่อนใจ ทุกอย่างนี้เป็นเหตุการณ์ที่ดูเหมือนกับว่า เป็นช่วงเวลาที่ยาวมาก แต่การที่จะรู้ว่าเป็นวิบาก จะรู้ในขณะไหน

ทำกุศล เป็นกุศลกรรม ในขณะที่กำลังทำกุศล อย่าลืม ในขณะที่กำลังทำกุศล มีวิบากไหม ต้องมี รู้ได้อย่างไร กำลังทำกุศล ก็เห็น ก็ได้ยิน ก็ได้กลิ่น ได้ลิ้มรส ก็รู้สิ่งที่กำลังกระทบสัมผัสในขณะนั้น

เพราะฉะนั้น ในขณะที่เห็นเป็นวิบาก ขณะได้ยินเป็นวิบาก ขณะได้กลิ่นเป็นวิบาก ขณะลิ้มรสเป็นวิบาก ขณะกระทบสัมผัสเป็นวิบาก

ในขณะที่กำลังทำกุศล มีวิบาก คนละขณะกับกุศล เพราะว่าจิตประเภทใด เป็นกุศล จิตนั้นไม่ใช่วิบาก ไม่ใช่กิริยา ไม่ใช่อกุศล จิตใดเป็นอกุศล จิตนั้นไม่ใช่กุศล ไม่ใช่วิบาก ไม่ใช่กิริยา

จิตเกิดขึ้นขณะหนึ่ง เป็นชาติหนึ่ง คือ เกิดเป็นกุศลก็เป็นกุศล จะเป็นกุศลและอกุศลรวมกันไม่ได้ จิตขณะหนึ่งเป็นกุศล จะเป็นวิบากร่วมด้วยในขณะนั้นไม่ได้

เพราะฉะนั้น ในขณะที่กำลังทำกุศล วิบากก็มี แต่ในขณะที่เป็นวิบาก กำลังเห็น ขณะที่กำลังทำกุศล วิบากที่เห็นในขณะนั้น เป็นผลของกุศลที่กำลังทำใช่หรือไม่ ก็ไม่ใช่

แสดงให้เห็นว่า นานักขณิกัมมปัจจัย กรรมที่กระทำสำเร็จแล้ว ให้ผลต่าง ขณะ คือ ไม่ใช่ให้ผลในขณะที่กำลังทำทันที

เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะมีเหตุการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน ที่จะทราบว่าเป็นวิบาก ต้องในขณะไหน ถ้ากล่าวว่าในขณะเห็น ในขณะได้ยิน ในขณะได้กลิ่น ในขณะลิ้มรส ในขณะที่กระทบสัมผัสทางกาย เหมือนตำราเลย คือ ศึกษาอย่างนี้ ก็บอกว่าอย่างนี้ กำลังเห็นเดี๋ยวนี้เป็นวิบาก

แต่ที่จะรู้ว่าเป็นวิบากจริง ๆ เมื่อสติปัฏฐานเกิด ระลึก รู้สิ่งที่กำลังปรากฏ ในขณะนี้ จะรู้ได้เลยว่า ไม่มีใครเป็นตัวตนที่สามารถจะบังคับบัญชาสิ่งหนึ่งสิ่งใด ขณะหนึ่งขณะใดได้เลย

บรรลุลอยสัจธรรมโดยไม่รู้อะไรไม่ได้

ได้ยินเกิดขึ้น ไม่ใช่บังคับไม่ให้ได้ยิน เพราะว่าบางท่านเข้าใจว่า จะรู้ลอยสัจธรรมโดยไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้กลิ่น ไม่ลิ้มรส ไม่รู้สิ่งที่กำลังกระทบสัมผัส ไม่รู้สภาพที่คิดนึก

ได้สนทนากับท่านผู้หนึ่ง ท่านบอกว่า ท่านเป็นผู้ที่สนใจในการปฏิบัติ ได้เรียนถามท่านว่า เวลาท่านปฏิบัติ ท่านทำอย่างไร

ท่านก็บอกว่า ไม่ให้เห็น ไม่ให้ได้ยิน ไม่ให้ได้กลิ่น ไม่ให้ลิ้มรส ไม่ให้รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ไม่ให้คิดนึก เรียนถามท่านว่า แล้วให้รู้อะไร ในเมื่อไม่รู้สิ่งที่มีจริง ๆ ซึ่งกำลังปรากฏ และถ้าสติระลึก จะรู้ทันทีว่า เป็นอนัตตาทั้งหมด

การได้ยิน เป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ เป็นวิบาก เพราะเหตุว่าบังคับไม่ได้ มีปัจจัยที่จะเกิดขึ้นได้ยิน ก็ต้องได้ยินเสียงที่กำลังปรากฏ มีเหตุปัจจัยที่จะให้ได้กลิ่น สิ่งที่กำลังปรากฏ มีการได้กลิ่นเกิดขึ้น จะไม่ให้ได้กลิ่นสิ่งนั้น เป็นไปไม่ได้เลย

นี่จึงจะแสดงว่า เข้าใจสภาพซึ่งเป็นอนัตตา ซึ่งมีลักษณะที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เป็นอริยสัจธรรม

เป็นสัจธรรม เพราะเหตุว่า เป็นสภาพธรรมที่มีจริง ถ้าใช้ภาษาบาลีว่า “สัจธรรม” ดูเหมือนอยู่ในตำรา แต่สัจธรรมเมื่อเป็นภาษาไทย ตามลักษณะของสภาพธรรม คือ สิ่งที่มีจริง ทางตากำลังเห็น เป็นสิ่งที่มีจริง ทางหู กำลังได้ยิน เป็นสิ่งที่มีจริง เป็นสัจธรรม

ที่จะรู้ว่าเป็นวิบาก ก็เมื่อสติเกิด ระลึก รู้ลักษณะของสภาพธรรมในขณะนั้น และปัญญาารู้สภาพธรรมนั้นตามความเป็นจริง จึงจะรู้ว่า ขณะใดเป็นวิบาก ขณะใดเป็นกุศล ขณะใดเป็นอกุศล

ศึกษาวิปากปัจจัยเพื่ออบรมเจริญปัญญา

อย่างท่านที่ทำกุศล และก็มีอกุศลเกิดแทรก จนลักษณะของกุศลเกือบไม่ปรากฏ เช่น ในขณะที่ให้ แล้วก็โกรธไม่พอใจ บางท่านกล่าวเลยว่า ไม่รู้เลยว่า ขณะนั้นเป็นกุศล เพราะว่าสภาพของจิตซึ่งผ่องใสไม่ปรากฏ มีแต่ลักษณะที่โกรธกระด้างในขณะนั้น เพราะเหตุว่า ลักษณะของโทสะเกิดสลับจนกระทั่งมีลักษณะที่ปรากฏมากกว่าลักษณะของกุศล ซึ่งเป็นขณะที่สั้นมาก แต่สติสามารถที่จะระลึก รู้ลักษณะของอกุศลว่า สภาพนั้นเป็นอกุศล

และสติปัญญาก็สามารถที่จะระลึก รู้ลักษณะสภาพของกุศลจิต ซึ่งผ่องใสปราศจากสภาพที่หยาบกระด้างในขณะนั้นได้ว่า ขณะนั้นเป็นลักษณะของกุศล ฉะนั้น

เวลาที่สตรียะลี้กัฏฐาพของสภาพธรรมที่ปรากฏ เป็นสภาพรู้ทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย ก็รู้ว่ขณะนั้นเป็นวิบาก ไม่ใช่กุศล และไม่ใช่อกุศล

เพราะฉะนั้น พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงทั้งหมด สามารถที่จะพิสูจน์ได้ในชีวิตประจำวัน เพราะเหตุว่าถ้าไม่สามารถจะพิสูจน์ได้ในชีวิตประจำวัน การศึกษาพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง ๔๕ พรรษา จะไม่มีประโยชน์เลย

ปริยัติต้องตรงกับปฏิบัติ ผู้ใดก็ตามที่สนใจในการปฏิบัติ แต่ท่านไม่มีความรู้ คือว่าไม่ได้ศึกษาเรื่องของสภาพธรรมที่เป็นอนัตตาเสียก่อน ที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ตามปกติ ตามความเป็นจริง ผลของการปฏิบัติไม่ตรงกับปริยัติ อย่างท่านที่ได้สนทนากัน ท่านบอกว่าการปฏิบัติของท่าน คือไม่ให้รู้อะไรทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

สังขารมอยู่ที่ไหนในขณะนั้น อะไรเป็นสังขารม และสิ่งที่กำลังเป็นของจริงในขณะนี้ เป็นสิ่งที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้ และทรงแสดงโดยละเอียด เพื่อที่จะให้ผู้ศึกษาอบรมเจริญปัญญา ได้รู้สภาพธรรมถูกต้องตรงตามความเป็นจริง

ถ้าสติไม่ระลึกรู้ในขณะที่กำลังเห็น ปัญญาอย่ามไม่สามารถที่จะรู้ได้ว่า ไม่ใช่ตัวตน เป็นนามธรรม และเป็นรูปธรรมซึ่งเกิดดับ

เพราะฉะนั้น แม้แต่ในเรื่องของวิปากปัจจัยหรือกัมมปัจจัย ก็เป็นสิ่งที่เมื่อได้ศึกษาแล้ว สามารถที่จะอบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรม ที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้และทรงแสดง เพื่อที่จะได้ประจักษ์ในสภาพที่เป็นอนัตตาว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ซึ่งทุกท่านต้องเป็นผู้ที่ตรง วันนี้ ขณะนี้ สามารถที่จะรู้ว่ ขณะใดเป็นวิบาก ขณะใดเป็นกุศล ขณะใดเป็นอกุศล ต้องเป็นผู้ที่ตรง

ถ้ายังไม่รู้ในวันนี้ ก็ต้องอบรมเจริญสติปัญญา ซึ่งเป็นหนทางเดียวไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะสามารถที่จะรู้ชัดในลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง ซึ่งสามารถจะรู้ได้

มีเหตุปัจจัยให้รู้แจ้งเกิดแล้วเป็นวิปากปัจจัย

อย่าเป็นวิปากปัจจัย หรือเป็นวิปากแต่ในตำรา ขณะที่กำลังกระทบสัมผัส สติระลึก รู้ว่าเป็นวิปาก มีใครอยากจะรู้สิ่งที่แจ้งบ้างไหม เพียงแจ้งนี้ปรากฏอยู่เรื่อย ๆ มีใครอยากจะรู้แจ้งบ้างไหม อยากหรือไม่อยาก เพียงแจ้งเท่านั้นเอง อยากจะรู้ไหม ลักษณะที่แจ้ง ที่กระทบที่กาย แต่ว่าอยากหรือไม่อยาก เมื่อมีปัจจัยที่รู้แจ้งจะเกิดรู้แจ้ง ก็ต้องกำลังรู้แจ้ง

นี่คือ วิปากปัจจัย

ในรูปพรหม แม้ไม่มีรูปใด ๆ แต่ก็ยังมีวิปากปัจจัย

ถ้าเกิดในรูปพรหม ไม่ต้องรู้แจ้ง ไม่มีรูปใด ๆ ทั้งสิ้น ไม่ต้องเห็น ไม่ต้องได้ยิน ไม่ต้องได้กลิ่น ไม่ต้องลิ้มรส ไม่ต้องรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส เพราะเหตุว่า ไม่มีรูปใด ๆ แต่ว่า “วิปากปัจจัย” ยังมี คือ มีจิตและเจตสิกซึ่งเป็นวิปาก ซึ่งเป็นผลของกุศลกรรมที่ได้กระทำไว้แล้ว

อย่าลืมนะ ขณะนี้มีวิปาก

อย่าลืม วิปากขณะนี้ และเหตุการณ์ทั้งหลาย ถ้าย่อลงมาแล้ว ก็คือวิปากซึ่งเกิดอยู่เป็นประจำ ไม่ว่าจะเป็นเหตุการณ์ใด ๆ ทั้งสิ้น กำลังกระทำกุศลกรรม ก็มีวิปาก คือ ต้องมีการเห็นวันยังค่ำ ต้องมีการได้ยินอยู่เรื่อย ๆ ต้องมีการได้กลิ่น ต้องมีการลิ้มรส ต้องมีการรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส แต่ให้ทราบนะ วิปากไม่ใช่กุศล และไม่ใช่อกุศล

ทรัพย์เสียหาย สูญหาย เป็นวิปากหรือไม่

ทรงเกียรติ วิปาก เป็นจิตและเจตสิกที่ทำให้เห็น ให้ได้ยิน แต่โรคสมบัติที่จะพังทำลายไป ไม่เกี่ยวกับจิตและเจตสิก แต่โรคสมบัติที่มีค่าเสียหายนั้น จะเป็นวิปากด้วยหรือเปล่าครับ

ส. ท่านผู้ฟังอย่าลืม เหตุการณ์ทุกอย่างซึ่งดูยาว เป็นโรคสมบัติ เป็นทรัพย์สมบัติ และสูญหายไป จะเป็นวิบากหรือเปล่า

ถ้าย่อลงมาทุกขณะจิต การที่จะรู้สภาพธรรมที่เป็นวิบาก คือ ขณะที่เราเห็น ขณะที่ได้ยิน ขณะที่ได้กลิ่น ขณะที่ได้ลิ้มรส ขณะที่กระทบสัมผัส เท่านั้นที่เป็นวิบาก ส่วนเรื่องยาว ๆ อย่างนั้น เอมาย่อยออกเสีย จึงจะรู้ว่า ขณะใดเป็นวิบาก

ขณะที่กำลังฟังเรื่องเมื่อกี้ คือ เรื่องทรัพย์สมบัติพินาศไป ถ้าจะรู้วิบาก คือ เมื่อไร สติระลึกที่แข็ง นั่นแหละคือวิบาก

ขณะที่ได้ยิน กำลังได้ยินเรื่องนี้ ขณะที่ระลึกถึงลักษณะสภาพที่ได้ยิน ได้ยินเป็นวิบาก เช่นเดียวกับแข็ง มีใครอยากจะรู้แข็งบ้าง เพียงแข็ง แต่ก็ต้องรู้แข็ง เมื่อมีปัจจัยที่จะให้สภาพที่รู้แข็งเกิดรู้แข็งขณะนั้น ฉันทะ เมื่อมีปัจจัยที่จะให้จิตได้ยินเกิดขึ้นได้ยิน จิตได้ยินก็เกิดขึ้น เป็นวิบาก

มีสมบัติก็เหมือนไม่มีสมบัติ เมื่อไม่ปรากฏ

ท่านที่มีสมบัติมาก สมบัติของท่านตามความเป็นจริง เกิดดับอยู่ตลอดเวลา มีก็เหมือนไม่มี ถ้าขณะนั้นไม่ปรากฏ

สมมติว่า ทุกท่านนั่งอยู่ในที่นี่เป็นผู้ที่มีสมบัติมาก เข้าใจว่ามีสมบัติมาก เข้าใจว่า สมบัติยังอยู่ กลับไปบ้านไฟไหม้หมด ระหว่างที่ท่านกำลังนั่งอยู่ที่นี่ เข้าใจว่า ยังมีสมบัติอยู่ นั่นคือความเข้าใจ แต่ตามความเป็นจริง คือ แล้วแต่สภาพธรรมใด ปรากฏ ทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกายขณะใด ขณะนั้น เป็นวิบาก

เพราะฉะนั้น สิ่งที่มีแต่ไม่ปรากฏ จึงมีก็เหมือนไม่มี ซึ่งความจริงแล้วอาจจะไม่มีเลยจริง ๆ ก็ได้ โดยอัคคีภัย อุทกภัย น้ำท่วม หรือสิ้นชีวิตลงทันที สมบัติจะไม่ใช่ของบุคคลนั้นอีกต่อไปก็ได้

และที่เข้าใจว่า มี เป็นความคิด แต่ตามความเป็นจริงแล้ว ต้องขณะที่กำลังเห็น จึงจะชื่อว่า เป็นวิบาก

สมบัติของใคร

ท่านที่มีเครื่องประดับที่สวยงาม เป็นสมบัติของใคร เป็นสมบัติของจักขุ ญาณที่เห็น เป็นกุศลวิบาก เป็นสมบัติของใคร ในเมื่อจักขุญาณเห็น แล้วดับ ทันทัน จักขุญาณเป็นแต่เพียงธาตุรู้ ซึ่งเกิดขึ้น เมื่อกระทบกับสิ่งที่ปรากฏ ขณะนี้ จะมีจักขุญาณก็ดวงก็ตาม ถ้าเห็นสิ่งซึ่งเป็นผลของกุศล จักขุญาณนั้นเป็นกุศล วิบาก ช่วงขณะที่เห็นแล้วดับ แต่ไม่ได้เห็นสิ่งนั้นอยู่เรื่อย ๆ ประเดี๋ยวเห็นสิ่งอื่นซึ่งเป็น ผลของอกุศลวิบากเสียแล้ว

เพราะฉะนั้น สมบัติทั้งหลาย เป็นสมบัติของจักขุญาณ โสทวิญาณ ฆานวิญาณ ชิวหาวิญาณ กายวิญาณ ช่วงเวลาที่ปรากฏ ตามความเป็นจริง

แต่ที่คิดว่า ท่านมีเงินมากมายมหาศาล มีสมบัติมหาศาล ก็อยู่ในความคิด ซึ่งขณะใดที่ไม่ปรากฏ มีก็เหมือนไม่มี

ทุกเรื่องจากทุกวันนี้มาจากตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า วันหนึ่ง ๆ นอกจากมีสภาพปรมาัตถธรรมซึ่งเกิดขึ้น เพราะเหตุปัจจัยแล้ว ก็ยังมีการนึกคิดเรื่องราวของปรมาัตถธรรม ที่ปรากฏทางตาบ้าง ทางหูบ้าง ทางจมูกบ้าง ทางลิ้นบ้าง ทางกายบ้างอยู่เรื่อย ๆ และเป็นขณะที่ยาว มาก เรื่องต่าง ๆ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ถ้าสติไม่เกิด จะไม่มี ทางรู้เลยว่า ขณะนั้นไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล เป็นแต่เพียงนามธรรมและ รูปธรรมซึ่งเกิดเพราะเหตุปัจจัย

วันนี้ ในขณะนี้ เป็นอย่างนี้ เมื่อวานก็คงจะคล้าย ๆ อย่างนี้ คือ เต็มไปด้วย เรื่องราวต่าง ๆ ซึ่งถ้าปรมาัตถธรรม คือ นามธรรมและรูปธรรมไม่เกิด คือ ไม่มีการเห็น เลย ไม่ได้ยินเลย ไม่ได้กลิ่น ไม่ลิ้มรส ไม่มีการรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส เรื่องราวต่าง ๆ ย่อมมีไม่ได้

เพราะฉะนั้น ทุกเรื่องของทุกวันนี้ ย่อมมาจากแหล่งคือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

อย่าลืมว่า ต้องแยกกัน โดยสติระลึกรู้ และศึกษาลักษณะของสภาพธรรมที่ต่างกัน ระหว่างสภาพที่เป็นวิบาก สภาพที่เป็นกุศล และอกุศล

ภัยที่มาถึงตัวนั้นเป็นผลของอดีตกรรมของตนเอง

บางท่าน เวลาที่มีเรื่องเดือดร้อน เช่น เกิดอุบัติเหตุ หรือมีโจรภัย ไฟไหม้ มีการสูญเสียทรัพย์ บางท่านใช้คำว่า เป็นกรรม แต่ผู้ที่เข้าใจสภาพธรรมแล้ว ต้องทราบว่า คำนั้นหมายความว่า กรรมในอดีตที่ได้กระทำแล้วของตนเอง แต่ขณะใดก็ตามที่กำลังเห็นบ้าง ได้ยินบ้าง ได้กลิ่นบ้าง ลิ้มรสบ้าง รู้สภาพธรรมที่ปรากฏที่กายบ้าง ขณะนั้นเท่านั้นที่เป็นวิบาก

เพราะฉะนั้น ถ้าท่านผู้หนึ่งผู้ใด ในชีวิตประจำวันมีภัยมาถึงตัว โดยการศึกษาเรื่องของวิบากและเรื่องของกรรม พอที่จะทราบได้ไหมว่า ขณะไหนเป็นวิบาก และขณะไหนเป็นกรรม การรู้อย่างนี้ก็ย่อมจะทำให้มั่นคงในกุศลกรรม โดยที่ไม่หวั่นไหว เพราะรู้ว่า ภัยใด ๆ ก็ตามที่จะเกิดปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ย่อมเป็นผลของอดีตกรรมของตนเอง เป็นน่านักขณิกัมมปัจจัย ทำให้วิปากจิตเกิดขึ้นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย

เจ็บไข้ได้ป่วยเป็นผลของอกุศลกรรมใช้ไหม

บางท่านก็ถามว่า ขณะที่เจ็บไข้ได้ป่วย ขณะนั้นเป็นผลของอกุศลกรรม เป็นวิบากใช้ไหม ถูกต้อง แต่อย่าลืมว่า ไม่ใช่แต่เฉพาะในขณะที่เจ็บป่วย เห็นขณะใด ต้องทราบว่า เป็นผลของอดีตกรรม

เพราะฉะนั้น ชีวิตประจำวันตั้งแต่เช้าจนถึงขณะนี้ ก็เป็นผลของอดีตกรรมที่ได้กระทำแล้ว ส่วนกรรม คือ หลังจากที่วิปากจิตดับไปแล้ว กุศลจิตหรืออกุศลจิตที่เกิดขึ้น ยังไม่ได้ให้ผลทันทีโดยไม่มีระหว่างกัน แต่ต้องอาศัยปัจจัยอื่น เมื่อพร้อมที่จะให้ผลเมื่อไร ก็ได้รับผลทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย

ถ้าไม่ใช่สติปัฏฐาน ย่อมจะยึดถือวิบากว่าเป็นเรา

เพราะฉะนั้น ไม่ว่าท่านผู้ฟังจะฟังเรื่องอะไรก็ตาม ที่กำลังได้ยินในขณะนี้ หรือที่จะได้ยินต่อไป ให้ทราบทั่ว ถ้าสติระลึกรู้ว่าขณะที่ได้ยินเป็นวิบาก ส่วนจิตซึ่งกำลังรู้เรื่อง อาจจะเป็นกุศลบ้าง หรืออกุศลบ้าง และนอกจากจะรู้ว่าเป็นวิบาก หรือว่าเป็นกรรม ก็ยังจะต้องรู้ว่า สภาพธรรมในขณะนั้น ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

เพราะเหตุว่า บางท่านเมื่อได้ฟังเรื่องของกรรม เรื่องของวิบาก เวลาที่มีเหตุการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นกับท่าน สติก็อาจจะระลึกได้ว่า นี่เป็นผลของกรรมของตนในอดีต จึงมีการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส มีการรู้สิ่งที่กระทบสัมผัสอย่างนั้น ๆ

แต่ถ้าไม่ใช่สติปัฏฐานแล้ว วิบากนั้นก็ยังคงเป็นเรา เป็นผู้เห็น เป็นผู้ที่ยิน เป็นต้น จนกว่าจะศึกษารู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ และต้องเป็นในขณะนี้จริง ๆ ว่า ลักษณะที่เป็นวิบากต้องไม่ใช่ตัวตน จึงเป็นวิบาก เป็นสภาพนามธรรม เป็นสภาพรู้ ที่กำลังเห็น หรือกำลังได้ยิน

ในขณะที่ฟังนี้เอง สติปัฏฐานสามารถที่จะรู้วิบากจริง ๆ คือ กำลังเห็นในขณะนี้ เป็นสภาพรู้ กำลังได้ยินในขณะนี้ก็เป็นสภาพรู้ เพราะเหตุว่า ไม่สามารถที่จะเปลี่ยนแปลงไม่ให้ได้ยินเสียง ที่กำลังได้ยินในขณะนี้ได้

เพราะฉะนั้น การที่จะรู้จริง ๆ ว่า พระผู้มีพระภาคทรงมีพระคุณนานัปการ ก็โดยการที่สติเกิดขึ้น และรู้ตามความเป็นจริงว่า พระธรรมที่ทรงแสดงนั้นเป็นความจริง สามารถที่จะพิสูจน์ได้

เพียงชั่วขณะเดียวที่คิดว่าเป็นบุคคลนี้ในชาตินี้

ในวันหนึ่ง ๆ มีวิบากนับไม่ถ้วน เพราะว่า เห็นตลอดเวลา ได้ยินด้วย ได้กลิ่นด้วย ลิ้มรสด้วย รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสกายด้วย และก็มีกุศลจิตและอกุศลจิตเกิดต่อจาก

วิบาก ไม่ใช่แต่เฉพาะในชาตินี้ ซึ่งยังไม่ค่อยจะได้พิจารณาว่ามีวิบากอะไรบ้าง และมี
กุศลกรรม อกุศลกรรมอะไรบ้าง แต่ย้อนถอยหลังไป ทุกท่านก็จะต้องเคยเกิดกันมา
นับชาติไม่ถ้วน ถ้าจะถอยไปจนถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ประมาณสัก ๒,๕๐๐ กว่าปี ที่พระ
ผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้ ทรงแสดงพระธรรม และทรงดับขันธปรินิพพาน แต่ละท่านก็
ต้องเคยเกิดกันมาแล้วในชาติต่าง ๆ เหล่านั้น ซึ่งถ้าจะย้อนไปเพียง ๒,๕๐๐ กว่าปีก็ไม่
มากชาติเท่ากับกับ ๆ หรือแสนโกฏิกัป คือ ก็คงจะมีสัก ๒๐๐ - ๓๐๐ ชาติ แล้วแต่ว่าใน
ชาติหนึ่ง ๆ นั้นจะมีอายุมากน้อยเท่าไร

เพราะฉะนั้น บุคคลในครั้งที่พระผู้มีพระภาคเพิ่งจะปรินิพพาน ก็จะต้องเจริญ
สติปัฏฐานตามยุค ตามสมัย ตามกาล ตามเหตุการณ์ ซึ่งเกิดขึ้นกับแต่ละบุคคล
ซึ่งแต่ละบุคคลในที่นี้ ไม่สามารถที่จะย้อนระลึกถึงอดีตชาติได้ว่า เคยเกิดที่ไหน เคย
ฟังพระธรรม หรือว่าสติเคยระลึกถึงลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมในเหตุการณ์ไหน
บ้างก็จริง แต่ว่าการศึกษาเรื่องราวในอดีต ซึ่งทุกท่านก็ต้องเคยเป็นชาติหนึ่งชาติใด
ของท่าน ไม่ว่าจะเป็นชาติไหน สำหรับผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนา มีเหตุปัจจัย คือ อุป
นิสสยปัจจัยที่ได้สั่งสมมา ทำให้มีความสนใจที่จะศึกษาพระธรรม ก็คงจะต้องเคยได้
ยินได้ฟังพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงในอดีตมาแล้ว

ไม่ว่าจะเป็นเหตุการณ์ในยุคสมัยใดก็ตาม ทุกบุคคลก็ต้องเคยอบรมเจริญ
สติปัฏฐาน เพราะว่าเป็นผู้ที่ได้รับฟังพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง ซึ่งท่าน
ผู้ฟังจะเห็นได้ว่าชีวิตต่าง ๆ ซึ่งแต่ละบุคคลได้ยินได้ฟัง หรือแม้แต่ชีวิตของท่านเอง
อย่าคิดว่า ท่านจะกลับไปเป็นบุคคลนั้นอีก หรือว่าแม้ในชาตินี้ ก็ไม่ใช่ที่ท่านจะ
กลับไปเป็นบุคคลซึ่งผ่านมาแล้ว ในขณะที่แล้ว หรือว่าในวันที่แล้ว ในเดือนที่แล้ว ใน
ปีที่แล้ว เพราะว่าแต่ละคนจะมีชีวิต หรือเป็นชีวิตหนึ่ง เพียงชั่วขณะจิตเดียวเท่านั้น

การอบรมเจริญปัญญา จะต้องให้รู้ความจริง เพื่อที่จะให้ละ ไม่ใช่เพื่อที่จะติด
เพราะฉะนั้น การฟังเรื่องราวชีวิตของบุคคลหนึ่ง แท้ที่จริงบุคคลนั้นก็เป็นบุคคลนั้น
เพียงชั่วขณะจิตเดียวจริง ๆ และแต่ละขณะก็จะผ่านไป ๆ จนกระทั่งสิ้นสุดความเป็น
บุคคลนั้น ไม่ว่าจะเป็นบุคคลในอดีต หรือว่าบุคคลในปัจจุบันก็ตาม

เช่น ท่านผู้ฟังในขณะนี้คิดว่า ตัวท่านเป็นบุคคลนี้ ในชาตินี้ เป็นชั่วขณะจิตเดียวเท่านั้นจริง ๆ ไม่ว่าจะผ่านเหตุการณ์อะไรมา ก็ชั่วขณะจิตหนึ่ง แล้วก็ดับ จะกลับไปผ่านเหตุการณ์อย่างนั้นอีก ก็ไม่ใช่ขณะจิตเดียวกันเสียแล้ว

เพราะฉะนั้น การที่จะเป็นบุคคลนี้ต่อไป ก็ยังคงเป็นต่อไปเพียงชั่วขณะที่ละขณะจิต เมื่อขณะจิตที่เป็นบุคคลหนึ่งดับไป ขณะนั้นมีขณะจิตต่อไปเกิดขึ้น ก็ยังดำรงความเป็นบุคคลนั้นไว้ชั่วขณะนั้นเท่านั้น และขณะนั้นก็ดับ และขณะต่อไปก็เกิด

การเป็นบุคคลหนึ่ง ๆ ในชั่วชีวิตหนึ่ง ๆ ขอให้ทราบตามความเป็นจริงว่า เป็นเพียงชั่วขณะจิตเดียวเท่านั้นจริง ๆ แล้วการเป็นบุคคลนี้ในชาตินี้ แต่ละขณะที่ผ่านไป ก็จะทำให้ถึงความสิ้นสุดความเป็นบุคคลนี้ในชาตินี้ แล้วก็ไปสู่ความเป็นบุคคลอื่นในชาติต่อไป

ทบทวน ปฏิสนธิจิต กับ กัมมปัจจัย

ก่อนที่จะถึง “อาหารปัจจัย” ขอบทวน กัมมปัจจัย และวิปากปัจจัย

ในขณะปฏิสนธิ คือ ปฏิสนธิจิต โดยชาติ เป็นวิปาก

ชาติ อย่างเดิมว่ามี ๔ ชาติ คือ จิตที่เกิดขึ้นจะต้องเป็นชาติหนึ่งชาติใด คือ เกิดเป็นกุศล ๑ เกิดเป็นอกุศล ๑ เกิดเป็นวิปาก ๑ เกิดเป็นกิริยา ๑

สำหรับปฏิสนธิจิต โดยชาติเป็นวิปาก คือ ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล และไม่ใช่กิริยา ปฏิสนธิจิตเป็นอกุศลวิปากได้ไหม ได้ เป็นกุศลวิปากได้ไหม ได้ แล้วแต่กรรม ซึ่งจะทำให้ปฏิสนธิในภูมิต่าง ๆ พร้อมกับกัมมชรูปด้วย

ในขณะปฏิสนธิ ปฏิสนธิจิตเป็นวิปากจิต มีกัมมปัจจัยใหม่ มี เป็นกัมมปัจจัยประเภทไหน เป็นสหชาตกัมมปัจจัย

ต้องเข้าใจ บางท่านอาจจะสงสัยโดยชื่อ ว่าเป็นวิปาก แล้วทำไมมีกัมมปัจจัยด้วย แต่ถ้าทราบว่า กัมมปัจจัยมี ๒ อย่าง คือ สหชาตกัมมปัจจัย ได้แก่เจตนาเจตสิกซึ่งเกิดกับจิตทุกดวง เพราะฉะนั้น เจตนาเจตสิกซึ่งเป็นกุศลก็อย่างหนึ่ง เจตนาเจตสิก

ซึ่งเป็นอกุศลก็อย่างหนึ่ง เจตนาเจตสิกซึ่งเป็นวิบาก เกิดกับวิบากจิตก็อย่างหนึ่ง
เจตนาเจตสิกซึ่งเป็นกิริยาจิต เกิดกับกิริยาจิตก็อย่างหนึ่ง

แต่สำหรับกัมมปัจจัยอีกประเภทหนึ่ง คือ นานักขณิกกัมมปัจจัย ได้แก่เจตนา
เจตสิกซึ่งเกิดกับกุศลจิตและอกุศลจิตเท่านั้น ซึ่งจะเป็นกัมมปัจจัย ทำให้วิบากจิต
และกัมมชรูปเกิดขึ้น หลังจากเจตนาเจตสิกซึ่งเกิดกับกุศลจิตและอกุศลจิตนั้นดับไป
เสียก่อน เพราะว่าปัจจัยและปัจจัยูปันเกิดต่างขณะกัน จึงเป็นนานักขณิกกัมมะ

เพราะฉะนั้น สำหรับปฏิสนธิจิตซึ่งเป็นวิบากจิต มีกัมมปัจจัย ซึ่งเป็นสหชาติ
กัมมปัจจัย เพราะเหตุว่า ต้องมีเจตนาเจตสิกเกิดร่วมด้วย

ปฏิสนธิจิต ซึ่งเป็นวิบากจิตมีนานักขณิกกัมมปัจจัยใหม่ ไม่มี เพราะเหตุว่า
นานักขณิกกัมมปัจจัย ได้แก่ เจตนาเจตสิกที่เกิดกับกุศลจิตและอกุศลจิตเท่านั้น ที่จะ
ให้ผล คือ วิบากจิตและกัมมชรูปเกิดขึ้นในภายหลัง ต่างขณะกัน จึงเป็นนานัก-
ขณิกกัมมปัจจัย

ทำไมปฏิสนธิจิต จึงไม่มีนานักขณิกกัมมปัจจัย

เพราะเป็นวิบาก หรือ เพราะไม่ใช่กุศลจิต ไม่ใช่อกุศลจิต

ทบทวน ปฏิสนธิจิต กับ วิปากปัจจัย

ปฏิสนธิจิตเป็นวิปากปัจจัยหรือเปล่า

ปฏิสนธิจิตเป็นวิบากจิต เพราะฉะนั้น ก็เป็นวิปากปัจจัยแน่นอน

เป็นวิปากปัจจัยแก่อะไร เป็นวิปากปัจจัยแก่วิปากเจตสิกซึ่งเกิดร่วมกัน และรูป
ซึ่งเกิดพร้อมกันในขณะนั้น

วิปากปัจจัย ต้องเป็นนามธรรม คือ จิตและเจตสิก

ที่เป็นวิปากปัจจัย เพราะเหตุว่า เกิดขึ้นเพราะนานักขณิกกัมมปัจจัย
เป็นปัจจัย นานักขณิกกัมมปัจจัยทำให้วิบากจิตและเจตสิกเกิดร่วมกัน

ทั้งจิตและเจตสิกเป็นวิบาก จะใช้คำว่าวิบากจิต วิบากเจตสิกก็ได้ เพราะเหตุ
ว่า เมื่อจิตเป็นวิบาก เจตสิกที่เกิดร่วมด้วยจะเป็นกุศลและอกุศลไม่ได้ วิบากเจตสิก
ซึ่งเกิดพร้อมวิบากจิต ก็เกิดเพราะกรรมเป็นปัจจัย คือ นานักขณิกกัมมะเป็นปัจจัย

เพราะฉะนั้น เมื่อทั้งจิตและเจตสิกเป็นวิปากปัจจัย อาศัยกันและกันเกิดขึ้น
โดยต่างเป็นวิบากด้วยกัน วิบากจิตก็เป็นวิปากปัจจัยแก่วิปากเจตสิกซึ่งเกิดร่วมกัน
และวิบากเจตสิกก็เป็นวิปากปัจจัยแก่วิปากจิตซึ่งเกิดร่วมกัน

ก็เป็นชีวิตของทุกคนในแต่ละวัน ในแต่ละขณะ กำลังได้ยินเสียง เป็นวิบากจิต
เป็นวิปากปัจจัยแก่วิปากเจตสิกซึ่งเกิดร่วมกัน พร้อมกัน แล้วก็ดับไป และวิบากเจตสิก
ซึ่งเกิดพร้อมกับวิบากจิต ก็เป็นวิปากปัจจัยแก่วิปากจิตที่ได้ยินเสียง แล้วก็ดับไป
ทั้ง ๒ คือ ทั้งจิตและเจตสิกต้องเป็นวิบาก

ทบทวน ปฏิสนธิจิต เป็น ปัจจัยแก่รูปอะไร

ปฏิสนธิจิตเป็นวิบากจิตใช่ไหม ใช่

มีสหชาตกัมมปัจจัย เป็นปัจจัยแก่รูปใช่ไหม

ปฏิสนธิจิตเป็นวิบากจิต มีเจตนาเจตสิกเกิดร่วมด้วยเป็นสหชาตกัมมปัจจัย
เป็นปัจจัยแก่รูป โดยเป็นสหชาตกัมมปัจจัย

ในภูมิที่มีขันธ์ ๕ ปฏิสนธิจิตเกิดพร้อมกับกัมมชรูป กัมมชรูปที่เกิดในขณะที่
ปฏิสนธิเป็นปัจจัยได้ไหม

เมื่อสักครู่นี้พูดถึงเรื่องของจิต ตอนนี้จะพูดถึงเรื่องของรูปว่า ปฏิสนธิจิตเกิด
พร้อมกับกัมมชรูป กัมมชรูปที่เกิดในขณะที่ปฏิสนธิ พร้อมกับปฏิสนธิจิตนั้น เป็นปัจจัย
ได้ไหม เป็นได้ ในภูมิที่มีขันธ์ ๕ นามธรรมจะเกิดโดยไม่อาศัยรูปไม่ได้เลย แม้แต่
ขณะแรก คือ ในขณะปฏิสนธิ ก็จะต้องมีรูปเป็นปัจจัย

เพราะฉะนั้น ในขณะปฏิสนธิ กรรมทำให้ปฏิสนธิจิตและเจตสิก ซึ่งเป็นวิบาก
เกิดพร้อมกับกัมมชรูป ต้องพร้อมกัน ถ้าไม่พร้อมกัน ปฏิสนธิจิตจะมีรูปเป็นปัจจัยได้
อย่างไร

ในภุมิซึ่งมีชั้น ๕ ไม่ว่าจะป็นขณะไหนทั้งสิ้น ในภุมิที่มีชั้น ๕ แล้ว จิตจะเกิดโดยไม่อาศัยรูปไม่ได้เลย แม้ในขณะปฏิสนธิ ก็มีกัมมชรูปซึ่งเกิดพร้อมกันนั่นเอง โดยหทยวัตถุเป็นนิสสยปัจจัยของปฏิสนธิจิต มิฉะนั้นแล้ว ปฏิสนธิจิตจะอาศัยรูปอะไรเกิด ถ้ากัมมชรูปในขณะนั้นไม่เกิด และเมื่อกัมมชรูปเกิดในขณะนั้น หทยวัตถุที่เกิดพร้อมกับปฏิสนธิ ก็เป็นปัจจัยให้แก่ปฏิสนธิจิต โดยอัญญมัญญปัจจัยและนิสสยปัจจัย

อัญญมัญญปัจจัย คือ ต่างอาศัยกัน เพราะเหตุว่า ปฏิสนธิจิตจะเกิดโดยไม่อาศัยหทยรูปไม่ได้ และหทยรูปจะเกิดโดยไม่อาศัยปฏิสนธิจิตไม่ได้ เพราะฉะนั้น ในขณะเกิด คือ ในขณะปฏิสนธิ กัมมชรูปและปฏิสนธิจิตก็เป็นอัญญมัญญปัจจัย

หทยวัตถุที่เกิดพร้อมกับปฏิสนธิจิต เป็นปุเรชาติปัจจัยหรือไม่

หทยรูปในขณะปฏิสนธิ เป็นปุเรชาติปัจจัยหรือไม่ ไม่เป็น

เพราะเหตุอะไร ทำไมหทยวัตถุ ที่เกิดพร้อมปฏิสนธิจิตไม่เป็นปุเรชาติปัจจัย เพราะเกิดพร้อมกัน จึงไม่ใช่ปุเรชาติปัจจัย ถ้าเป็นปุเรชาติปัจจัย หมายความว่า รูปต้องเกิดก่อน แต่ในขณะปฏิสนธิ ยกเว้นขณะเดียวเท่านั้น ที่รูปเป็นปัจจัยโดยเกิดพร้อมกัน แต่หลังจากนั้นแล้ว รูปทุกรูปที่จะเป็นปัจจัยได้ ต้องเกิดก่อนนามธรรม

กัมมชรูปที่เกิดพร้อมปฏิสนธิจิตเป็นปัจจัยูปันของปัจจัยอะไร

กัมมชรูป ที่เกิดพร้อมปฏิสนธิจิต เป็นปัจจัยูปันของปัจจัยอะไร

ชื่อว่า กัมมชรูปจะเกิดเพราะอะไรเป็นปัจจัย ก็ต้องเพราะกรรมเป็นปัจจัย จึงจะเป็นกัมมชรูป เพราะฉะนั้น กัมมชรูปที่เกิดพร้อมปฏิสนธิจิตเป็นปัจจัยูปันของปัจจัยอะไร ชื่อว่ากัมมชรูป ต้องเกิดเพราะกรรมเป็นปัจจัย เป็นสมมุติฐาน

เพราะฉะนั้น กัมมชรูปที่เกิดพร้อมปฏิสนธิจิตเป็นปัจจัยูปันของปัจจัยอะไร ของกัมมปัจจัย ของนันทกขณิกของกัมมปัจจัยได้ไหม

กัมมปัจจัยมี ๒ สหชาตกัมมปัจจัย และน่านักขณิกกัมมปัจจัย

กัมมชรูปที่เกิดพร้อมปฏิสนธิจิต ชื่อบอกแล้วว่าเป็นกัมมชรูป เพราะฉะนั้น ต้องเกิดเพราะกรรมเป็นสมุฏฐาน คือ ต้องเกิดเพราะกรรมเป็นปัจจัย แต่เพราะเหตุว่า กรรมมี ๒ อย่าง คือ สหชาตกัมมปัจจัย ๑ และน่านักขณิกกัมมปัจจัย ๑ เพราะฉะนั้น กัมมชรูปที่เกิดพร้อมปฏิสนธิจิตเป็นปัจจัยปบันของกัมมปัจจัยประเภทไหน

ตอบ สหชาตกัมมปัจจัย และน่านักขณิกกัมมปัจจัยด้วย

ส. ถูกต้องค่ะ

คือ กัมมชรูปที่เกิดพร้อมปฏิสนธิจิต อย่าลืมว่าเป็นผลของกรรมที่ได้กระทำ สำเร็จแล้ว ท่านผู้ฟังทุกท่านมีกัมมชรูปเกิดพร้อมปฏิสนธิจิต ทำให้เจริญเติบโตขึ้น และมีความต่างออกไปในรูปร่าง ผิวพรรณ ทรวดทรง ทุกขณะที่จิตเกิด กัมมชรูปจะ เกิดทั้งในอุบาทขณะของจิต ในฐิตีขณะของจิต ในกังคขณะของจิต โดยกรรมเป็น สมุฏฐาน ไม่มีใครจะยับยั้งได้เลย จะไปเปลี่ยนแปลง จะไปทำอะไร ก็เป็นไป ไม่ได้ เพราะเหตุว่า ต้องเป็นไปตามกรรม

เพราะฉะนั้น กัมมชรูปที่เกิดพร้อมปฏิสนธิจิต เป็นผลของกรรมหนึ่งซึ่งอาจจะ เป็นกุศลกรรม หรืออกุศลกรรมก็ได้ ทำให้ปฏิสนธิจิตเป็นวิบากจิตเกิดพร้อมกับวิบาก เจตสิก และกัมมชรูป ซึ่งเกิดเพราะกุศลกรรมนั้น หรืออกุศลกรรมนั้นเป็นปัจจัยทำให้ รูปนั้นเกิดขึ้น

แต่เพราะเหตุว่า กัมมชรูปในขณะแรกที่จะเกิด ย่อมเกิดไม่ได้ ถ้าปราศจาก ปฏิสนธิจิต อยู่ดี ๆ จะให้กัมมชรูปเกิดขึ้นมา เป็นไปไม่ได้เลยถ้าปฏิสนธิจิตไม่เกิด เช่น ในขณะนี้ จะให้กัมมชรูปไปเกิดข้างนอก เหมือนอย่างกับต้นไม้ใบหญ้า นั้นไม่ใช่ กัมมชรูป แต่ที่เป็นกัมมชรูป ที่จะเกิดขึ้นได้ ในขณะแรกต้องเกิดโดยอาศัยปฏิสนธิจิต เป็นปัจจัย

เพราะฉะนั้น สหชาตกัมมปัจจัย คือ เจตนาเจตสิก ที่เกิดพร้อมกับปฏิสนธิจิต เป็นสหชาตกัมมปัจจัย ทำให้กัมมชรูปเกิด โดยเกิดพร้อมกับเจตนาเจตสิกซึ่งเกิดพร้อมกับ ปฏิสนธิจิต จึงเป็นสหชาตกัมมปัจจัย

เจตนาเจตสิกที่เกิดพร้อมปฏิสนธิจิตเป็นสหชาตกัมมปัจจัยแก่กัมมชรูป

ถ้าพิจารณาโดยละเอียด ๆ บ่อย ๆ จะไม่ลืม และก็เข้าใจเรื่องของสภาพธรรมตามความเป็นจริงได้ ไม่ว่าจะเป็นในปฏิสนธิขณะ หรือในปวัตติกาล คือ หลังจากปฏิสนธิแล้ว ก็สามารถที่จะแยกได้

โดยทราบว่ากัมมชรูปเป็นรูปที่เกิดเพราะกรรมเป็นปัจจัย เกิดพร้อมกับปฏิสนธิจิต แม้ว่าเป็นกัมมชรูปซึ่งเกิดเพราะกรรมเป็นปัจจัยก็จริง แต่ขณะแรกที่จะเกิดในภพหนึ่งชาติหนึ่ง ต้องอาศัยปฏิสนธิจิต

เพราะฉะนั้น สหชาตกัมมปัจจัย คือ เจตนาเจตสิกที่เกิดพร้อมปฏิสนธิจิตเป็นปัจจัยแก่กัมมชรูป แต่โดยเป็นสหชาตกัมมปัจจัยเท่านั้น ไม่ใช่เป็นนानักขณิกกัมมปัจจัย

ถ้าขาดปัจจัย สภาพธรรมแต่ละอย่างย่อมเกิดไม่ได้

ในเรื่องของกัมมปัจจัย วิปากปัจจัย ถ้าท่านผู้ฟังกลับไปทวน แล้วก็คิดพิจารณาไปเรื่อย ๆ ทีละปัจจัย ก็คงจะเกื้อกูลต่อการที่จะศึกษาเรื่องของจิตปรมัตถ์ เจตสิกปรมัตถ์ และรูปปรมัตถ์ต่อไป เพราะเหตุว่า โดยนัยของการปฏิบัติ หลังจากนามรูปปริจเฉทญาณแล้ว ก็จะถึงปัจจัยปริคคญาณ

การที่จะสามารถละคลายการยึดถือสภาพธรรมว่า เป็นตัวตน สัตว์ บุคคล ไม่ใช่เพียงรู้ลักษณะที่เป็นนามธรรม หรือลักษณะที่เป็นรูปธรรม แต่กิเลสนี้ลึก และเหนียวแน่นมาก เพราะฉะนั้นต้องอาศัยความรู้อื่นที่จะปรุงแต่งให้ละคลายการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน โดยสามารถรู้ถึงสภาพที่เป็นปัจจัยของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏนั้นด้วย จึงจะเห็นได้ว่า ถ้าปราศจากปัจจัยแล้ว สภาพธรรมแต่ละอย่างย่อมเกิดไม่ได้

ปัจจัย ๒๔ สงเคราะห์ลงในปัจจัย ๘ หรือปัจจัย ๔ ก็ได้

สำหรับปัจจัย ๒๔ ข้อความในอรรถกถาปัญญาปกรณัม วรรณนาเนื้อความแห่งปัจจัยทวาระ วินิจฉัยในปัจจุบันนี้ แสดงว่า

ปัจจัย ๒๔ สงเคราะห์ลงในปัจจัย ๘ ปัจจัย คือ

อาร์มมณปัจจัย	๑
สหชาตปัจจัย	๑
อุปนิสสยปัจจัย	๑
ปุเรชาตปัจจัย	๑
ปัจฉาชาตปัจจัย	๑
กัมมปัจจัย	๑
อาหารปัจจัย	๑
อินทริยปัจจัย	๑

ข้อความในอภิธัมมัตถวิภาวินีฎีกา ปริจเฉทที่ ๘ อธิบายปัจจัย ๒๔ โดยสรุป แสดงว่า ปัจจัย ๒๔ โดยสรุป หรือปัจจัยทั้งหมดโดยสังเขป มีอยู่ ๔ อย่างเท่านั้น คือ ปัจจัยทั้งหมด รวมอยู่ใน

อาร์มมณปัจจัย	๑
อุปนิสสยปัจจัย	๑
กัมมปัจจัย	๑
อัตติปัจจัย	๑

คือ ย่อลงไปสำหรับปัจจัย ๒๔ ถ้าจะรวมแล้ว ก็ได้ในปัจจัย ๘ ปัจจัยก็ได้ หรือสำหรับอภิธัมมัตถวิภาวินีฎีกา ย่อลงไปจาก ๘ ปัจจัยอีก คือ เพียง ๔ ปัจจัยเท่านั้น

ชอบอย่างไรน อย่างย่อ ๆ หรืออย่างละเอียด ๆ ถ้าละเอียดก็ทำให้เห็นสภาพความเป็นปัจจัยละเอียดขึ้น

ที่แสดงปัจจัยว่า ปัจจัย ๒๔ ทั้งหมดโดยสังเขปมีอยู่ ๔ อย่างเท่านั้น คือ ปัจจัยทั้งหมดรวมอยู่ในอาร์มมณปัจจัย อุปนิสสยปัจจัย กัมมปัจจัย และอัตติปัจจัย

ก็เพราะเหตุว่า สภาพธรรม ถึงแม้ว่าจะเป็นจิต ซึ่งมีจริง ทุกคนมีจิตในขณะนี้ เจตสิก ก็มีจริง รูป ก็ไม่ใช่มีแต่เพียงสิ่งที่ปรากฏทางตา หรือเสียง หรือกลิ่น หรือรส หรือ โผฏฐัพพะเท่านั้น แต่มีรูปถึง ๒๘ ประเภท หรือแม้นิพพานเป็นสิ่งที่จริงก็ตาม แต่ถ้า ไม่ปรากฏเป็นอารมณ์ ย่อมไม่มีใครสามารถที่จะรู้ได้ ไม่มีใครสามารถจะศึกษา รู้ ลักษณะของสภาพธรรมเหล่านั้นได้ว่า สภาพธรรมนี้เป็นรูป สภาพธรรมนี้เป็นจิต สภาพธรรมนี้เป็นเจตสิก หรือสภาพธรรมนี้เป็นนิพพาน

เพราะฉะนั้น ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเรื่องของปรมัตถธรรมไว้ทั้งหมดก็ เพื่อที่จะให้เป็นอารมณ์ คือ เป็นสภาพธรรมที่ปรากฏและพิสูจน์ได้ เพราะฉะนั้นสภาพ ธรรมทั้งหมด จึงเป็นอารมณ์ปัจจัย

สำหรับอุปนิสัยปัจจัย ก็โดยที่แต่ละบุคคลไม่สามารถที่จะฝืนการสะสมของแต่ละ บุคคลได้ คนที่มีการสะสมโลภะไว้มาก จะเห็นได้ว่า เป็นผู้ที่พอใจไปเสียทุกอย่าง สนุกสนานร่าเริง ไม่ว่าจะเป็นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ก็เป็น เพราะเหตุว่า สะสมอุปนิสัยที่จะเป็นอย่างนั้น เป็นผู้ที่มากด้วยโลภะ หรือเป็นผู้ที่มาก ด้วยโทสะ หรือเป็นผู้ที่มากด้วยโมหะ หรือเป็นผู้ที่มากด้วยศรัทธา หรือเป็นผู้ที่มากด้วย ปัญญา หรือเป็นผู้ที่มากด้วยมานะ หรือเป็นผู้ที่มากด้วยทิฐิ ก็แล้วแต่การสะสมซึ่ง เป็นอุปนิสัย ไม่สามารถที่จะฝืนที่จะให้ธรรมประเภทอื่นซึ่งไม่ได้สะสมมาเกิดขึ้น

บางท่านก็เห็นทิฐิ ความเห็นผิดของบุคคลอื่น ก็อยากที่จะเกื้อกูลช่วยเหลือ ให้เบาบางจากความเห็นผิด หรือว่าพ้นจากความเห็นผิดนั้น ๆ แต่ก็ต้องอย่าลืม อุปนิสัยปัจจัย แม้แต่พระผู้มีพระภาคเอง ก็ยังไม่สามารถที่จะแก้ไขได้ นอกจากทรง แสดงพระธรรม เพื่อที่จะให้เป็นอุปนิสัยปัจจัยที่จะสะสมต่อไป ที่จะทำให้ละคลาย ความเห็นผิดนั้นลง แต่ก็ต้องอาศัยอุปนิสัยปัจจัยที่แต่ละบุคคลจะเป็นบุคคลต่าง ๆ กัน

สำหรับกัมมปัจจัย จะเห็นได้ว่า ความเป็นไปของโลก ถ้าจะกล่าวโดยกว้าง หรือจะกล่าวโดยแต่ละบุคคลก็ตาม ย่อมมีกรรมเป็นเหตุ แม้แต่การเกิดขึ้น ก็เลือกที่ เกิดไม่ได้ว่าจะเกิดที่ไหน และชีวิตแต่ละขณะต่อ ๆ ไป ก็ไม่สามารถที่จะเลือกได้ว่า ไม่ อยากจะได้ยินเสียงอย่างนี้ ขอย่าให้ได้ยิน ก็ไม่ได้ ก็แล้วแต่กรรมซึ่งเป็นเหตุ เพราะฉะนั้น โลกก็ย่อมหมุนไป เป็นไปแต่ละขณะ โดยมีกรรมเป็นเหตุ

สำหรับอภิปัจจัย ยังไม่ได้กล่าวถึง แต่ก็หมายความว่า สภาพธรรมที่มี เป็นปัจจัยให้สภาพธรรมอย่างอื่นมีขึ้น หรือว่าเกิดขึ้นในขณะนั้น

สำหรับปัจจัยที่เพิ่มขึ้น คือ ปุเรชาติปัจจัย และปัจฉาชาติปัจจัย ก็แสดงให้เห็นความต่างกันโดยกาล ของการเป็นปัจจัยของนามธรรมและรูปธรรม เพื่อไม่ให้เข้าใจผิด และการที่จะไม่เข้าใจผิด ต้องตรงกับการปฏิบัติ คือ การอบรมเจริญปัญญาด้วย จึงสามารถที่จะรู้ตามความเป็นจริง ไม่เข้าใจผิด เช่น รูปที่จะเป็นปัจจัยแก่นาม รูปนั้นต้องเกิดก่อน จึงจะเป็นปุเรชาติปัจจัย ไม่ว่าจะเป็นโดยเป็นที่อาศัย หรือโดยเป็นอารมณ์ก็ตาม

เพราะฉะนั้น อย่าเข้าใจผิดคิดว่า จิตสั่งให้รูปเกิด ถ้าเป็นจิตสั่ง อะไรเกิดก่อน นามธรรมก็ต้องเกิดก่อน แต่ไม่มีเลย เพราะเหตุว่า รูปซึ่งจะเป็นปัจจัยแก่จิต ต้องเป็นโดยปุเรชาติปัจจัย

สำหรับปัจฉาชาติปัจจัย คือ นามธรรมเป็นปัจจัยแก่รูปธรรมทั้งหลาย โดยเกิดทีหลังรูป เป็นปัจจัยโดยอุปถัมภ์รูปซึ่งเกิดแล้ว

ปัจจัยที่เพิ่มขึ้นอีก ๒ ปัจจัย ในอรรถกถาปัญญาปกกรณ์ คือ อาหารปัจจัย และอินทริยปัจจัย

ปัจจัยที่ ๑๕ อาหารปัจจัย

ปัจจัยที่ ๑๕ คือ อาหารปัจจัย เป็นชีวิตประจำวัน เคยชินตั้งแต่เกิดจนกระทั่งเดี๋ยวนี้ แต่ลืมความสำคัญของอาหารว่า เป็นปัจจัยที่สำคัญอันหนึ่ง ซึ่งปราศจากไม่ได้เลย ถ้าปราศจากอาหารซึ่งรับประทานหรือว่าบริโภคนี้ ชีวิตย่อมดำรงอยู่ต่อไปไม่ได้เลย มีใครในวันหนึ่ง ๆ ที่คิดถึงเรื่องปัจจัยของชีวิตบ้างไหม แต่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมโดยประการทั้งปวง ที่จะให้เห็นว่า ชีวิตตามความเป็นจริงเป็นธรรม ไม่ได้ต่างกันเลย เพราะฉะนั้น พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง ก็ทรงแสดงเรื่องของสภาพธรรมต่าง ๆ ว่า สภาพธรรมใดเป็นปัจจัยอย่างไร

อาหารปัจจัย ที่ชื่อว่า อาหาร เพราะเหตุว่า นำมาซึ่งผลของตน และเป็นธรรมที่
คำจุนอุปถัมภ์แก่นามธรรมและรูปธรรม โดยการสืบต่อไม่ให้ขาดสาย ที่ต้องอาศัยธรรม
ที่เป็นอาหารนี้ ก็เพื่อการดำรงสืบต่อไปอยู่เรื่อย ๆ โดยไม่ขาดสาย

ธรรมที่เป็นอาหารปัจจัย มี ๒ ประเภท คือ รูปอาหาร และนามอาหาร

สำหรับรูปอาหารปัจจัย ก็คือ กวฬิงการาหารได้แก่ อาหารซึ่งเป็นคำที่บริโภค
อยู่ทุกวันนี้ เป็นปัจจัยแก่ร่างกาย

สำหรับนามอาหารมี ๓ อย่าง คือ ผัสสเจตสิก เป็นผัสสอาหาร เจตนาเจตสิก
เป็นมโนสัญญาเจตนาหาร และจิตทั้ง ๘๙ เป็นวิญญานาหาร

สัมมาทิฏฐิ – ข้อความเกี่ยวกับกัมมปัจจัย

ข้อความใน มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ มูลปริยายวรรค สัมมาทิฏฐิสูตร มี
ข้อความเรื่องกัมมปัจจัย มีข้อความว่า

สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถ
ปิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้น ท่านพระสารีบุตร เรียกภิกษุทั้งหลายแล้ว
ภิกษุพวกนั้นรับคำท่านพระสารีบุตรแล้ว ท่านพระสารีบุตรได้กล่าวคำนี้ว่า

ดูกร ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ที่เรียกว่าสัมมาทิฏฐิ สัมมาทิฏฐิ ด้วยเหตุเพียง
เท่าไรหนอ อริยสาวกจึงชื่อว่า เป็นสัมมาทิฏฐิ มีความเห็นดำเนินไปตรงแล้ว
ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันแน่วแน่ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้

พวกภิกษุกล่าวว่า ดูกร ท่านผู้มีอายุ พวกกระผมมาจากที่ไกล ก็เพื่อจะรู้ทั่วถึง
เนื้อความแห่งภาษิตนี้ในสำนักของท่านพระสารีบุตร พวกกระผมขอโอกาส เนื้อความ
แห่งภาษิตนี้จึงแจ่มแจ้งแก่ท่านพระสารีบุตรเถิด ภิกษุทั้งหลายได้ฟังต่อท่านพระสารี
บุตรแล้ว จักทรงจำไว้

ท่านพระสารีบุตรตอบว่า ถ้าอย่างนั้นจงฟังเถิด ท่านผู้มีอายุ จงใส่ใจให้ดี เรา
จักกล่าว

ภิกษุพวกนั้นรับคำท่านพระสารีบุตรแล้ว

ท่านพระสารีบุตรกล่าวมีใจความว่า เมื่อใดอริยสาวกรู้ชัดซึ่งอกุศล และ
รากเหง้าของอกุศล รู้ชัดซึ่งกุศล และรากเหง้าของกุศล ย่อมละอวิชชา ยังวิชชาให้
เกิดขึ้น ตลอดไปจนกระทั่งถึง สามารถจะดับทุกข์ได้ แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น
อริยสาวก ชื่อว่า เป็นสัมมาทิฐิ

ก็เกี่ยวกับปัจจัยที่ได้ศึกษาแล้ว กัมมปัจจัย กุศล และอกุศล

ถ้าไม่รู้ จะละการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล ไม่ได้
เพราะเหตุว่า เป็นเราตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นกุศลกรรม หรืออกุศลกรรม แต่ถ้าทราบว่าเป็น
กัมมปัจจัย เป็นเจตนาเจตสิกซึ่งเป็นอกุศลเจตนา หรืออกุศลเจตนา ย่อมไม่ใช่สัตว์
ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

เพราะฉะนั้นท่านพระสารีบุตร จึงกล่าวว่า

เมื่อใดอริยสาวกรู้ชัดซึ่งอกุศล และรากเหง้าของอกุศล รู้ชัดซึ่งกุศล และ
รากเหง้าของกุศล ย่อมละอวิชชา ยังวิชชาให้เกิดขึ้น ฯ ล ฯ แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น
อริยสาวก ชื่อว่า เป็นสัมมาทิฐิ

แต่ก็คงจะไม่เพียงพอ ถ้ารู้เพียงเท่านั้น สำหรับผู้ที่ยังไม่สามารถที่จะละกิเลส
ได้ เพราะเหตุว่า แต่ละบุคคลมีอุปนิสัยปัจจัยสะสมมาต่าง ๆ กัน บางท่านเพียงฟัง
คาถาสั้น ๆ ก็สามารถที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังเกิดดับในขณะนี้ตามความ
เป็นจริงได้ แต่บางท่านต้องอาศัยการฟังมากมายหลายนัย

สัมมาทิฐิ – ข้อความเกี่ยวกับอาหารปัจจัย

ด้วยเหตุนี้ ข้อความต่อไป ข้อ ๑๑๒ มีว่า

ภิกษุขึ้นชม อนุโมทนา แล้วก็ได้ถามปัญหาต่อไปว่า

ปริยายแม้อย่างอื่น ที่อริยสาวก ซึ่งชื่อว่าเป็นสัมมาทิฐิ มีความเห็นดำเนินไป
ตรงแล้ว ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันแน่วแน่ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้ มีอยู่หรือ
ซึ่งข้อ ๑๑๓ เป็นข้อความเรื่องอาหารปัจจัย ซึ่งท่านพระสารีบุตรตอบว่า

พึงมีอยู่ ท่านผู้มีอายุ

เมื่อใดอริยสาวกรู้ชัดซึ่งอาหาร เหตุเกิดแห่งอาหาร ความดับอาหาร และทางที่จะให้ถึงความดับอาหาร แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ อริยสาวกถือว่าเป็นสัมมาทิฏฐิ มีความเห็นดำเนินไปตรงแล้ว ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันแน่วแน่ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้

ซึ่งข้อความในปัญจสุทนี อรรถกถาัมชฌิมนิกาย มูลปณณาสก สัมมาทิฏฐิสูตรที่ ๙ ก็ได้มีข้อความอธิบายว่า

เพราะเหตุใด พระผู้มีพระภาคจึงทรงแสดงอาหาร ๔ เป็นปัจจัยอีก แม้ว่าปัจจัยอื่น ๆ ก็มี

เพราะเหตุว่า ปัจจัยอื่น ๆ ก็มี เช่น กัมมปัจจัยก็มี วิปากปัจจัยก็มี แต่เพราะเหตุใดพระผู้มีพระภาคจึงทรงแสดงอาหาร ๔ เป็นปัจจัย แม้ปัจจัยอื่น ๆ ก็มี

ข้อความในปัญจสุทนีมีว่า

มีคำแก้วว่า เพราะเป็นปัจจัยพิเศษแห่งความสืบต่อในภายใน

รูปอาหาร ๑ ได้แก่ กพพิการาหาร

อาหารมี ๔ คือ รูปอาหาร ๑ และนามอาหาร ๓

สำหรับรูปอาหาร ก็เป็นอาหารที่จะทำให้มีการสืบต่อของร่างกายต่อ ๆ ไป เพราะเหตุว่า รูปอยู่ที่กาย ถ้าปราศจากอาหารแล้ว รูปนั้นก็ไม่สามารถที่จะสืบต่อหรือดำรงต่อไปได้

มีคำอุปมาว่า อาหารที่บริโภคเข้าไปทำให้ร่างกายดำรงอยู่ได้

เพราะว่า กายนี้ เกิดด้วยกรรมก็จริง แต่ได้รับอุปถัมภ์จากอาหารที่เป็นคำ ๆ จึงตั้งอยู่ได้ ๑๐ ปีบ้าง ๑๐๐ ปีบ้าง ตั้งอยู่จนตลอดอายุ

คือ ตลอดอายุนี้นี้ ต้องบริโภคอาหารอยู่เรื่อย ๆ จะขาดการบริโภคอาหารไม่ได้

ข้อนี้เหมือนกับอะไร เหมือนกับทารกที่เกิดจากมารดา เมื่อไฟเลี้ยงเลี้ยงดูด้วยให้ดื่มน้ำนมเป็นต้น ก็อยู่ได้นานฉันใด เรือนที่ค้ำไว้ด้วยไม้ค้ำ อยู่ได้นานฉันใด กายนี้ก็ฉันนั้น

เพราะฉะนั้น จะไม่บริโภคอาหารนี้ มีไหม ในโลกนี้ที่เกิดขึ้นมาแล้ว ทั้ง ๆ ที่กรรม ทำให้รูปเกิดก็จริง แต่แม้กระนั้นทุกคนก็ต้องอาศัยอาหาร คือ กพพีการารอาหาร อาหาร เป็นคำ ๆ สำหรับที่จะให้ร่างกายนี้ดำรงอยู่

ชีวิตเป็นไปด้วยอาหารปัจจัย

ถ้าปราศจากอาหารปัจจัยแล้ว อยู่ไม่ได้จริง ๆ

กพพีการารอาหาร หมายความว่าถึง อาหารเป็นคำ ๆ ที่บริโภคกันทุกวันนี้ เพื่อความ ตั้งอยู่ คือ เพื่อความไม่ขาดสาย ด้วยอำนาจแห่งความสืบทอดกันของนามธรรมและ รูปธรรม

ท่านผู้ฟังคงจะไม่ได้คิดเลยว่า วันนี้ท่านผู้ฟังมานั่งฟังอยู่ได้ในขณะนี้ โดยสะดวกนี้ ก็เพราะอาหารปัจจัยที่ท่านบริโภคอยู่เป็นประจำ ถ้าไม่พิจารณาถึงสภาพ ธรรมที่ปรากฏตามปกติ ตามความเป็นจริงนี้ จะทำให้ไม่ระลึกถึงลักษณะของสภาพ ธรรมที่เป็นปัจจัยต่าง ๆ

แม้แต่อหารที่บริโภค ก็เป็นปัจจัยหนึ่ง ซึ่งจะทำให้นามธรรมและรูปธรรมตั้งอยู่ ได้โดยไม่ขาดสาย คือ ด้วยอำนาจแห่งการสืบทอดกัน และเพื่ออนุเคราะห์ คือ เพื่อความ เกิดขึ้นแห่งสิ่งที่ยังไม่เกิด ที่จะมีชีวิตอยู่ไป ที่จะเกิดขึ้น ก็จะต้องอาศัยอาหารนั่นเอง อนุเคราะห์ให้ร่างกายดำรงอยู่

อาหารที่เป็นคำ ๆ

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเรื่องอาหาร เพื่อที่จะให้พิจารณาสภาพธรรมตาม ความเป็นจริง โดยประการต่าง ๆ โดยละเอียด

ข้อความในปปัญจสูทนี อรรถกถาัมชฌิมนิกาย มีข้อความที่แสดงเรื่องของ อาหาร มีข้อความว่า

คำว่า อาหารที่เป็นคำ ๆ ได้แก่ อาหารที่กระทำให้เป็นคำ ๆ แล้วจึงกลืนกิน

ท่านที่คิดว่า ทำไมต้องกล่าว หรือว่าต้องแสดงโดยละเอียด ก็ขอให้คิดว่าเป็นความจริงไหม ในการบริโภคแต่ละครั้งนี่ ต้องกระทำอาหารให้เป็นคำ ๆ แล้วจึงกลืนกิน มีใครที่จะไม่ทำให้เป็นคำ ๆ แล้วก็บริโภคได้ไหม ไม่ได้เลย เพราะฉะนั้นอาหารที่กระทำเป็นคำ ๆ แล้วกลืนกินนั้น เป็นกพฬิการาหาร

คำนี้หมายถึงเอา โอชะ อันมีข้าวสุก และขนมสด เป็นต้น เป็นวัตถุดิบ
คือ เป็นอาหารที่บริโภค

อาหารหยาบ – อาหารละเอียด

อาหารที่บริโภคนี้ มีทั้งอาหารที่หยาบและอาหารที่ละเอียด ซึ่งความหมายของหยาบหรือละเอียด ข้อความในอรรถกถามีว่า

เมื่อว่าตามสภาพอาหารที่เป็นคำๆ ชื่อว่าละเอียด เพราะนับเข้าในสุขุมรูป ความหยาบและความละเอียดโดยวัตถุแห่งอาหารนั้น ควรทราบด้วยการเทียบกันเป็นชั้น ๆ คือ เมื่อเทียบกับอาหารของจระเข้แล้ว อาหารของนกยูงก็ชื่อว่าละเอียด

ท่านที่เลี้ยงสัตว์ คงจะทราบได้ว่า สัตว์แต่ละประเภทต้องบริโภคอาหารแต่ละชนิดแตกต่างกัน จะให้สัตว์ที่มีอาหารหยาบ ไปบริโภคอาหารที่ละเอียดก็ไม่ได้

พวกจระเข้ ย่อมกลืนกินกระทั่งก้อนหิน ก้อนหินเหล่านั้นพอดกถึงท้องจระเข้ก็แหลกละเอียดไป

แต่ถ้าสัตว์ใดไม่บริโภคอาหารที่หยาบอย่างจระเข้ จะให้อาหารที่หยาบอย่างก้อนหินแก่สัตว์นั้น ก็ไม่ได้

นกยูงทั้งหลายย่อมกินสัตว์ทั้งหลาย มีงูและแมลงป่อง เป็นต้น

ข้อความต่อไป ก็เทียบอาหารที่หยาบและละเอียดเป็นชั้น ๆ ของสัตว์โลก คือ

เมื่อเทียบกับอาหารนกยูง อาหารของหมาใน ก็ชื่อว่าละเอียด คือ พวกหมาใน ย่อมเคี้ยวกินเขาและกระดูก แม้อันทิ้งอยู่ตั้ง ๓ ปีได้ ด้วยว่าสิ่งเหล่านั้นพอสุมด้วยน้ำลายของหมาใน ก็อ่อนเหมือนกับหัวมัน

เมื่อเทียบกับอาหารหมาใน อาหารของช้างก็ชื่อว่าละเอียด คือ ช้างเคี้ยวกินกิ่งไม้ต่าง ๆ

เมื่อเทียบกับอาหารช้าง อาหารของโคป่าและควายก็ชื่อว่าละเอียด คือ โคป่าและควายเป็นต้นนั้นย่อมกินซึ่งของที่ไม่มีแก่น มีต้นไม้และใบไม้ต่าง ๆ เป็นต้น

เมื่อเทียบกับอาหารของสัตว์เหล่านั้น อาหารของโคบ้านก็ชื่อว่าละเอียด เพราะโคบ้านกินหญ้าสดและหญ้าแห้ง

เมื่อเทียบกับอาหารของโคบ้าน อาหารของกระต่ายก็ชื่อว่าละเอียด

เมื่อเทียบกับอาหารของกระต่าย อาหารของนกก็ชื่อว่าละเอียด

เมื่อเทียบกับอาหารของนก อาหารของคนบ้านนอกที่อยู่ปลายเขตแดนก็ชื่อว่าละเอียด

เมื่อเทียบกับอาหารของผู้ที่อยู่ปลายแดน อาหารของผู้กินบ้านกินเมือง (ซึ่งก็คงจะหมายถึงผู้ที่เป็นเจ้าเมือง) ก็ชื่อว่าละเอียด

เมื่อเทียบกับอาหารของผู้กินบ้านกินเมือง อาหารของพระราชาและมหาอำมาตย์ก็ชื่อว่าละเอียด

เมื่อเทียบกับอาหารของพระราชาและมหาอำมาตย์ อาหารของจักรพรรดิก็ชื่อว่าละเอียด

เมื่อเทียบอาหารของจักรพรรดิ อาหารของภุมเทวดา ก็ชื่อว่าละเอียด

การที่อ่านจากอรรถกถาให้ฟังนี้ ก็เพื่อที่ท่านผู้ฟังที่ไม่ได้อ่านเอง จะได้ทราบข้อความที่เกี่ยวกับอาหาร เพราะเหตุว่าจะอยู่ในอรรถกถาตอนนั้นบ้างตอนนี้นบ้าง

โศชาในวัดกุหยาบ – โศชาในวัดถูละเอียด

ข้อความต่อไปได้แสดงเรื่องโศชะ คือ รูปที่จะทำให้เกิดรูปร่างกายว่า ในวัดกุใดมีโศชะหยาบ ในวัดกุใดมีโศชะละเอียด มีข้อความว่า

ก็ในข้อนี้มีเนื้อความว่า โศชะในวัดกุหยาบมีอยู่น้อย ไม่มีกำลัง ส่วนโศชะในวัดถูละเอียดมีกำลัง จริงอย่างนั้น ผู้ดื่มข้าวต้ม แม้เต็มกระบวย สักประเดี้ยวก็หิว

ผู้ใคร่จะกินสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ได้เต็มเนยใสแม้เพียงของมือหนึ่ง ก็ไม่เอากินอะไรตลอดวัน คือ อิ่มอยู่ตลอดวัน

วัตถุในอาหารนั้น ย่อมบรรเทาความกระวนกระวายได้ แต่ไม่อาจรักษาชีวิตไว้ได้ โยชะรักษาชีวิตไว้ได้ แต่ไม่อาจบรรเทาความกระวนกระวายได้ เมื่อรวมสิ่งทั้งสองเข้าด้วยกัน จึงบรรเทาความกระวนกระวายได้ด้วย รักษาชีวิตได้ด้วย

นี่เป็นเหตุที่ต้องบริโภคอาหารที่เป็นคำ ๆ แม้ว่าโยชะจะมีอยู่เพียงเล็กน้อยในอาหารที่บริโภคกันครั้งหนึ่ง ๆ อย่างในคำข้าวคำหนึ่ง โยชะก็จะเป็นเพียงรูป ๆ หนึ่ง ซึ่งรวมอยู่ในธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม สี กลิ่น รส

เพราะฉะนั้น โยชะเป็นรูปหนึ่งซึ่งรวมอยู่ในรูป ๘ รูป ถ้าจะบริโภคแต่เพียงโยชะเท่านั้น จะไม่สามารถบรรเทาความกระวนกระวาย คือ ยังต้องหิว แต่ว่าถ้าจะบริโภคอาหารมาก แต่โยชะน้อย ร่างกายก็ได้ประโยชน์น้อย เพราะฉะนั้นการบริโภคทั้งสอง คือ ทั้งโยชะและวัตถุ ก็ทำให้สามารถที่จะบรรเทาความกระวนกระวายได้ด้วย และก็รักษาชีวิตได้ด้วย คือ บรรเทาความหิวได้ด้วย ถ้าใครจะบริโภคแต่เพียงโยชะอย่างเดียว ไม่หายหิว ไม่หนักท้อง

จะหมดสงสัยเรื่องอาหารของเทพหรือพรหม เมื่ออยู่ในภूमินั้น

ทรงเกียรติ อาหารที่เฉพาะโยชะนี้ะครับ อาหารของเทวดานี้เป็นจุฬาโภชน ไม่มีกาก จะถือว่าเป็นอาหารเป็นคำ ๆ มีแต่โยชะเพียงอย่างเดียวได้ไหมครับ

ส. มีรูปอื่นรวมอยู่ด้วย จะไม่มีแต่เพียงโยชะรูป ๆ เดียว แต่เพราะเหตุว่าเป็นเทพ เพราะฉะนั้นรูปจึงละเอียดกว่ากพพีการาหารของมนุษย์

ท่านที่สนใจในเรื่องของเทวโลก พรหมโลกต่าง ๆ ก็คงจะต้องเปิดตำราในเรื่องเหล่านั้นโดยเฉพาะจริง ๆ แต่ถึงจะเปิด ก็ไม่ใช่จะทำให้ท่านหมดความสงสัย ตราบใดที่ยังไม่ได้อยู่ในภूमินั้น ยังไม่ได้บริโภคอย่างนั้น ยังไม่ได้ประจักษ์ลักษณะของสภาพธรรมนั้นจริง ๆ

เหตุที่ทรงแสดงอาหารปัจจัยในเรื่องของกพฬการาหาร

การที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเรื่องของอาหารปัจจัย คือ กพฬการาหาร เรื่องของการบริโภคในชีวิตประจำวันนี้ ไม่ใช่โดยที่ไม่เป็นประโยชน์เลย แต่เพราะเหตุว่า เรื่องของการบริโภคในชีวิตประจำวัน เป็นนามธรรมและรูปธรรม ซึ่งไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ไม่ว่าจะเป็นในขณะใดทั้งสิ้น

ในขณะที่กำลังฟัง สติที่จะระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรม ก็พิจารณา เพื่อที่จะให้รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า ลักษณะสภาพนั้นเป็นนามธรรม ไม่ใช่ตัวตน ลักษณะนั้นเป็นรูปธรรม ไม่ใช่ตัวตน

นี่คือ ในขณะที่กำลังฟังธรรม แต่ชีวิตประจำวันก็มีการบริโภคอาหาร ซึ่งไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลด้วย

เพราะฉะนั้น เมื่อทรงแสดงเรื่องของกพฬการาหาร การบริโภคอาหารเป็นคำ ๆ ก็ควรที่สติจะระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนั้น จึงได้ทรงแสดงไว้ด้วย ซึ่งท่านผู้ฟังต้องอาศัยความเข้าใจเรื่องของการเป็นผู้มีปกติเจริญสติปัฏฐาน และการเข้าใจเรื่องของนามธรรมและรูปธรรม และปัจจัย เพื่อที่จะได้พิจารณาได้ประโยชน์จากการที่ทรงแสดงเรื่องของกพฬการาหาร

ในภายในร่างกายนี้จะได้ว่า มีตัวตนบริโภคอาหารก็หาไม่

ข้อความใน สุมังคลวิลาสินี อรรถกถาที่ขนิทาย สีสันธวรรค สามัญญผลสูตร สติสัมปชัญญกถาวรรณนา มีข้อความเกี่ยวกับการบริโภคว่า

ในภายในร่างกายนี้ จะได้ว่า มีตัวตนอะไรบริโภคอาหารก็หาไม่

ไม่เว้นเลยที่จะแสดงความเป็นผู้มีปกติ ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรม แม้ในขณะที่บริโภคว่า ในร่างกายนี้จะได้ว่า มีตัวตนบริโภคอาหารก็หาไม่ เป็นแต่โดยความผลัดกัน หรือชานไปแห่งวาทิตถุ

ถ้าสติไม่ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ที่ส่วนหนึ่งส่วนใดของกาย จะไม่รู้ถึงลักษณะของวาโยธาตุ แต่ว่าขณะใดที่สติระลึก เมื่อสภาพธรรมมีลักษณะปรากฏ จะไม่ใช่ตัวตน จะไม่ใช่ท่าทาง แต่ว่าจะเป็นลักษณะอาการของธาตุ ซึ่งในขณะที่ปริโภคนั้น เป็นแต่โดยความผลัดดัน หรือชานไปแห่งวาโยธาตุ อันเกิดแต่พลังงานของจิต หรือว่าซึ่งมีจิตเป็นสมุฏฐานนั่นเอง

ถ้ายังไม่เคยสังเกต ยังไม่เคยพิจารณา ต่อจากนี้ไป เวลาที่ปริโภคอาหาร สติระลึก สามารถที่จะรู้ถึงลักษณะของรูปที่ปรากฏในขณะนั้นได้

โดยการผลัดดันหรือชานไปแห่งวาโยธาตุอันเกิดแต่จิตเท่านั้น

ในตอนต้นนั้น ได้แสดงเรื่องของการปริโภคอาหาร โดย สาทถกสัมปชัญญะ และสปปายสัมปชัญญะ ในขณะนี้ เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับโคจรสัมปชัญญะ และอสมโมหสัมปชัญญะ คือ การที่จะรู้ถึงลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏตรงตามเป็นจริง

ข้อความต่อไป เป็นเรื่องของพระภิกษุ ซึ่งสำหรับฆราวาสก็เป็นชีวิตประจำวัน แต่ว่าวัตถุที่ใช้ต่างกัน

สำหรับพระภิกษุ มีข้อความว่า

อาการที่เรียกว่า จับบาตร การจับบาตรที่มีเป็นปกติที่เกิดขึ้นนี้ โดยความผลัดดัน หรือชานไปแห่งวาโยธาตุอันเกิดแต่จิตเท่านั้น

อาการที่เรียกว่า หย่อนมือลงในบาตร การบริโภค ตามปกติก็ต้องมีการเอื้อมไปสู่อาหารจานหนึ่งจานใด ก็โดยการผลัดดัน หรือชานไปแห่งวาโยธาตุอันเกิดแต่จิตเท่านั้น

ในขณะที่ปริโภค การตะล่อมคำข้าว มีไหม เป็นปกติในชีวิตประจำวัน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน การยกคำข้าวขึ้น และการอ้าปากจึงเกิดขึ้น หาได้มีใครใช้กุญแจ หรือเครื่องจักรมาไขกระดูกคางให้อ้าไม่ เป็นเรื่องของวาโยธาตุทั้งหมด โดยการผลัดดันหรือชานไปแห่งวาโยธาตุอันเกิดแต่จิตเท่านั้น จึงทำให้หยิบคำข้าวใส่

ปาก แล้วฟันบนจึงทำหน้าที่เป็นสากหลายอัน ฟันล่างทำหน้าที่เป็นครกหลายใบ ไม่ใช่ฟันเดียว ไม่ใช่ซี่เดียว

นี่คือความละเอียดของการที่จะแสดงให้เห็นว่า ในขณะที่บริโภคนั้น ๆ นี้ นามธรรมและรูปธรรมทั้งหมดมีลักษณะอย่างไรบ้าง

ลิ้นทำหน้าที่เป็นมือตะล่อม ในการบริโภคดังว่ามานี้ มีน้ำลายบาง ๆ ที่ปลายลิ้น และน้ำลายหนา ๆ ที่โคนลิ้น

สังเกตบ้างหรือเปล่า น้ำลายบาง อยู่ที่ไหน น้ำลายหนา อยู่ที่ไหน ถ้าไม่สังเกตต่อไปนี่ก็จะทราบได้ว่า มีน้ำลายบาง ๆ ที่ปลายลิ้น และน้ำลายหนา ๆ ที่โคนลิ้น มาช่วยคลุกเคล้าอาหารที่ในปากนั้น

และอาหารนั้นก็ถูกกวาดตะล่อมไว้ในครก คือ ฟันล่าง ด้วยลิ้น ซึ่งเป็นประดุจมือ และทำหน้าที่ให้เปียกชุ่มด้วยน้ำ คือ น้ำลาย และถูกโขลกให้ละเอียดด้วยสาก คือ ฟันบน จะได้มีใครเอาซ้อน หรือทัพพีมาตักใส่เข้าไปในร่างกายก็หาไม่ ย่อมเป็นไปได้ด้วยอำนาจแห่งวาโยธาตุนั่นเอง

นี่ล้วงลำคอเข้าไปแล้ว

อาหารที่ล้วงลำคอไปแล้วเป็นไปด้วยอำนาจแห่งธาตุต่างๆ

ข้อความต่อไปมีว่า

เมื่ออาหารได้ล้วงลงคลองไปแล้ว หมายความว่าล้วงลำคอไปแล้ว จะได้มีใครเอาภาชนะอะไรมาคอยรองรับก็หาไม่ ที่ตั้งอยู่ได้ก็ด้วยอำนาจแห่งวาโยธาตุนั่นเอง เมื่ออาหารนั้นเข้าไปตั้งอยู่ ๆ เช่นนั้นแล้ว จะได้มีใครไปตั้งเตาก่อไฟทำการหุงต้มก็หาไม่ ย่อมสุกด้วยอำนาจแห่งเตโชธาตุเท่านั้น

ไม่มีใครสามารถจะเปลี่ยนแปลงกฎของร่างกายในชีวิตประจำวันได้ เป็นปกติทำไป กระทำหน้าที่ไป โดยไม่มีใครรู้ ไม่มีใครเห็น ไม่มีใครสังเกตด้วยว่า เมื่ออาหารที่บริโภคนี้ล้วงลงสู่ลำคอไปแล้ว แต่ละธาตุมีหน้าที่ทำอย่างไร

อาหารที่สุกแล้ว ๆ นั้น จะได้มีใครเอาท่อนไม้เขี่ย หรือเอาไม้เท้าเขี่ยออกมา ข้างนอกก็หาไม่ วาโยธาคู่นั้นเองทำหน้าที่ขั้วถ่ายออกมา

ท่านผู้ฟังทำอะไรบ้างหรือเปล่า ไม่ได้ทำอะไรเลย อย่าลืม ธาตุต่าง ๆ ทำหน้าที่ ตั้งแต่เข้าตื่นนอน จนกระทั่งหลับไป

อาการที่เป็นดังกล่าวนี้นี้ ก็คือ วาโยธาคู มีหน้าที่นำอาหารเข้าไปข้างใน เปลี่ยนแปลง ตะล่อมไว้ กลับไปกลับมา บดให้ละเอียด ให้แห้ง ตลอดจนการนำ ออกมาข้างนอก ทั้งหมดนี้เป็นกิจของวาโยธาคู

ปฐวีธาคู ทำหน้าที่ค้ำจุนไว้ บดให้ละเอียด ให้เปลี่ยนสภาพไป และให้แห้งด้วย

อาโปธาคู มีหน้าที่ทำให้เหนียว และรักษาให้เปียกชุ่มตลอดไป

เตโชธาคู มีหน้าที่ทำอาหารที่เข้าไปข้างในให้สุก

ยังเหลือธาตุอะไรอีก วาโยธาคู ปฐวีธาคู อาโปธาคู เตโชธาคู ยังเหลือธาตุ อะไรอีกไหม

ถ้าข้อความในอรรถกถาไม่แสดงไว้ ก็คงจะไม่มีใครคิดถึง

มีอากาศธาตุ มีหน้าที่แยกธาตุอื่น ๆ ให้เป็นส่วน ๆ มิให้ปะปนกัน ดุจหนทางที่ แบ่งเป็นสาย ๆ

มีธาตุอะไรเหลืออีกไหม มีวิญญาณธาตุ

ข้อความในอรรถกถามีว่า

วิญญาณธาตุ มีหน้าที่บงการให้รูปธาตุเหล่านั้นทำกิจตามหน้าที่ของตนใน กรณีนั่น ๆ

แต่ว่าตามความเป็นจริง ลักษณะของวิญญาณธาตุเป็นสภาพรู้ เพราะช่างรู้ไป ทั่วทุกสิ่งทุกอย่างทุกประการนั่นเอง เพราะฉะนั้น จึงรู้ว่าสิ่งที่ปรากฏเป็นอะไร สิ่งที่อยู่ ข้างในเป็นอะไร และทุกสิ่งทุกอย่างเป็นอะไร จึงมีความปรารถนา มีความต้องการที่ ทำให้เกิดรูปต่าง ๆ ขึ้น กระทำกิจต่าง ๆ เหล่านั้น เพราะวิญญาณธาตุเป็นใหญ่ เป็น ประธานในการรู้ จึงเป็นสมุฏฐานที่ทำให้เกิดรูปที่มีการเคลื่อนไหว และมีการบริโภค อาหาร